

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for Historie og Klassiske fag

Bjørnar Blaavarp Heimdal

Nasjonal Samling og den norske folkemusikken

Masteroppgave i historie

Trondheim, mai 2012

Nasjonal Samling og den norske folkemusikken

Bjørnar Blaavarp Heimdal

Masteroppgave i historie
Institutt for historie og klassiske fag
NTNU
Trondheim 2012

Forsidebilde: Ola Brenno spiller langeleik for minister Gulbrand Lunde.
http://mediabase1.uib.no/pls/apex/f?p=108:3:2935377931353962::::P3_ID_ARCHIVE,P3_E
DITLIST:503,7 (sist besøkt 8. mai 2012)

Forord

Etter knappe to år er endelig masteroppgaven klar til levering. Det har vært en lærerik, spennende og ikke minst krevende prosess, og det er mange som fortjener takk.

Jeg vil først takke min veileder Ola Svein Stugu. Dine kunnskaper og gode råd har hjulpet meg gjennom prosessen med denne oppgaven. Jeg vil også rette en takk til Ole Aastad Bråten ved Valdres Folkemuseum for gode samtaler om emnet. Gleder meg til å samarbeide videre med utstillingen *Folkemusikken og nazismen* til høsten. Tore Helseth fortjener en takk for sin imøtekommenhet og sine gode tips.

Takk til mine muntlige kilder Magne Myhren og Dagne Groven Myhren. Det var veldig hyggelig å få komme på besøk. Takk til Ingar Ranheim som delte sin kunnskap.

Takk til far min og Kjellbjørn Karsrud for korrekturlesing.

Jeg vil også rette en takk til mine medstudenter for fine diskusjoner, litt småkrangling, korrekturlesing, avkobling og inspirerende samvær.

Til slutt vil jeg takke ”ho der heime”, som har holdt ut med meg gjennom disse årene. Takk skal du ha, Marianne.

Bjørnar Blaavarp Heimdal

Trondheim, mai 2012

Innhold

1.0 Innledning	1
1.1 Historiografi	2
1.2 Problemstilling	6
1.3 Kildegrunnlag	7
1.3.1 Skriftlige kilder	7
1.3.2 Film	8
1.3.3 Muntlige kilder	10
1.4 Metodisk tilnærming	11
1.5 Oppgavens struktur	12
2.0 Nasjonal Samling og den norske nasjonalkulturen	15
2.1 Nasjonalkultur i NS	16
2.2 En politisk tilnærming før 1940/1941	19
2.3 En kulturpolitisk nyorientering	21
2.4 Hvorfor kulturpolitisk nyorientering?	24
3.0 Gulbrand Lunde og folkemusikken	27
3.1 Folkemusikken og naturen	28
3.2 Folkemusikkstevnet i Colosseum	30
3.3 Del av en norsk nasjonalkultur	33
3.4 Oppsummering	35
4.0 Fremstilling og formidling av folkemusikk i Nasjonal Samling	37
4.1 Reportasjer og arrangementer med folkemusikk	38
4.2 Overfladisk eller dyp forståelse av norsk folkemusikk?	41
4.3 Tiltak	44
4.4 Oppsummering	50
5.0 Nasjonal Samling og folkemusikkmiljøet	51
5.1 Folkemusikere i Fritt Folk	52
5.2 Folkemusikere på film	57
5.3 Avdøde folkemusikere	59
5.4 Motiv og mottakelse	60
5.5 NS og NU	63
5.6 Oppsummering	69
6.0 Avslutning	71
7.0 Kilder og litteratur	75
7.1 Primærkilder	75
7.1.1 Skriftlige kilder	75
7.1.2 Aviser og tidsskrifter	75
7.1.3 Landssvikarkivet i Riksarkivet	75
7.1.4 Muntlige kilder	75

7.1.5 Film.....	76
7.2 Andre kilder.....	76
7.3. Litteratur	76
7.4 Bilder	79

1.0 Innledning

Den norske folkemusikken er vorten til i ei tid då det nordiske menneskje livde i nærare samklang med naturi, då menneskje var seg medvite at det sjølv var eit stykke av naturi. Det er dur frå foss, sus frå dal, skvaling av bylgjor, brot av båror, og andre naturljodar som var den fyrste grunntonen i folkemusikken, og det er framleis slik at all verkeleg musikk må hente inspirasjon frå tonane i naturi.¹

Kulturminister Gulbrand Lunde fra folkemusikkstevnet på Colosseum i Oslo 25. september 1942.

17. mai 1933 så det politiske partiet Nasjonal Samling dagens lys.² Partiet skulle komme til å spille en sentral rolle i norsk historie, men utover 1930-tallet var de fortsatt et ubetydelig innslag i norsk politikk. Dette endret seg dramatisk da Norge den 9. april 1940 ble angrepet av Nazi-Tyskland og dermed trukket inn i 2. verdenskrig. Etter okkupasjonen ble NS tyskernes samarbeidspartner i Norge. Deres maktposisjon skulle være med på å prege det norske samfunnet så lenge krigen varte.

Forskningen innenfor norsk krigshistorie er omfattende og innholdsrik. Mange aspekter ved denne dramatiske perioden i Norges historie har kommet frem i lyset. Dette gjelder også forskning omkring NS. Ulike sider av dette partiets virke, både før og under krigen, har vært gjenstand for stor oppmerksomhet. Dette gjelder blant annet NS sin historiske bakgrunn, oppbygging og ideologi. Hvordan partiet drev sin politikk og hvordan medlemmene ble behandlet etter krigen er også godt belagt i forskningslitteraturen. Det samme gjelder partiets propaganda. Det er imidlertid felter innenfor NS som fremdeles er utforsket. Denne oppgaven vil beskjeftige seg med et av disse feltene. Temaet i oppgaven er folkemusikkens rolle i NS. En slik tematisk vinkling kan bidra til å utdype bildet av NS sin ideologi. Ved å koble norsk folkemusikk opp mot NS, er målsettingen også å skape en mer omfattende forståelse av partiets syn på den norske nasjonalkulturen.

---

¹ Gulbrand Lunde: *Kampen for Norge III, foredrag og artikler 1942*, Oslo 1943: 106

² Hans Fredrik Dahl, Guro Hjeltnes, Berit Nøkleby, Nils Johan Ringdal og Øystein Sørensen: *Norsk krigsleksikon 1940-1945*, Oslo 1995: 304

1.1 Historiografi

Forskning og litteratur som omhandler NS danner et viktig bakgrunnsmateriale for denne oppgaven. Det samme gjelder litteratur som tar for seg folkemusikken i Norge i det aktuelle tidsrommet. Gjennom å undersøke ulike vinklinger historikere har benyttet seg av i sin tilnærming til NS vil oppgaven bli satt inn i en bredere kontekst. Dette kan bidra til en mer oversiktlig og helhetlig fremstilling. Forskningen som presenteres i denne historiografien må derfor ses i lys av oppgavens tematikk. I neste kapittel vil dette materialet brukes som utgangspunkt for å si noe om NS sitt syn på den norske nasjonalkulturen.

Et annet viktig poeng med historiografien er å spisse oppgaven inn mot en problemstilling. Historiografien viser hva som er behandlet i tidligere forskning. Dette danner rammene for temaet en skal skrive om. Ved å se på forskningen som har blitt gjort, vil det også fremkomme hva som ikke er gjort. På den måten kan historiografien være med på å legitimere valg av problemstilling og forskningsobjekt.

Det foreligger utrolig mye litteratur som omhandler NS. Det ville derfor vært vanskelig å komme med en oversikt som tok for seg alle de tematiske innfallsvinklene. Om en tilnærming likevel skal nevnes, er det vanskelig å komme bort fra litteraturen som tar for seg det overordnede bildet av NS som organisasjon og parti. Dette aspektet er nøye bearbeidet og kommer tydelig frem i flere bøker. Et godt eksempel ser vi i boken *Den norske nasjonalsosialismen, Nasjonal samling 1933-1945 i tekst og bilder* av Hans Fredrik Dahl, Bernt Hagtvet og Guri Hjeltnes. Her kommer forfatterne med en redegjørelse av hva som la grunnlaget for at NS kunne oppstå og hvordan partiet arbeidet både før og under krigen. Boken legger ikke vekt på krigens gang og motstandskampen mot okkupasjonsmakten, men på selve partiet og hva som kjennetegnet det.³ Denne tilnærmingen er en god kilde og introduksjon til hvordan NS fungerte som organisasjon og parti. Ved å undersøke hvordan NS førte sin politikk, skal det også være mulig å komme nærmere et svar på hvorfor kulturpolitikken til NS fikk den utformingen den gjorde.

På bakgrunn av denne oppgavens tematikk knytter den mest interessante forskningen seg til NS sitt kultursyn. Innenfor dette feltet er det gjort mange arbeider. I boken *De store ideologienes tid* belyses noe av denne tematikken i kapittelet som tar for seg 2. verdenskrig. Her kommer Hans Fredrik Dahl inn på hvilket tankegods som var gjeldende i Norge i denne perioden, både fra NS sin side og fra jøssingers. Fremstillingen peker blant annet på hvordan

---

³ Hans Fredrik Dahl, Bernt Hagtvet og Guri Hjeltnes: *Den norske nasjonalsosialismen, Nasjonal samling 1933-1945 i tekst og bilder*, Oslo 2009: 6

kulturpolitikken til NS i stor grad var preget av å kontrollere åndslivet. På den måten skulle kunst og kultur som ikke passet inn i NS sin ideologi unngås.⁴ Det trekkes også en parallell mellom kultursynet til NS og 1800-tallets nasjonalromantikere.⁵ I denne gjennomgangen, som ser på ulike aspekter ved norsk kultur, passer også bildet av norsk folkemusikk inn. På tross av dette refereres det ikke direkte til folkemusikk en eneste gang. Dette er en interessant observasjon.

Et annet arbeid som berører en del av de kulturelle aspektene ved NS er Tore Helseths doktoravhandling *Filmrevy som propaganda, den norske filmrevyen 1941–45*. Denne avhandlingen analyserer og beskriver hovedtrekkene ved den norske filmrevyens historie og produksjon fra årene 1941 til 1945.⁶ Helseth berører dermed et felt som både er innovent kulturelle aspekter ved NS, samt partiets propagandaapparat. Når det gjelder det kulturelle aspektet, viser Helseth hvordan filmrevyen dekket det offisielle kulturlivet i Norge.⁷ På den måten kommer han inn på hvilke type kultur NS valgte å legge vekt på i sin formidling til befolkningen. Helseth peker på flere kulturuttrykk, men folkemusikken trekkes heller ikke frem i hans avhandling. Dette kan indikere at folkemusikkens rolle i NS er et område som det er gjort lite forskning på.

Noe forskning går dypere inn i NS sin ideologi. I masteroppgaven *”Ideologi og estetikk, Kampen for Norge – en analyse av Gulbrand Lundes tekster”* kommer Gunhild Laland Mohn med en analyse av NS sin ideologi ut fra et estetisk perspektiv, med Gulbrand Lundes tekster som utgangspunkt. Oppgaven analyserer blant annet hvilket underliggende skjønnhetsideal som lå bak NS sin ideologi.⁸ Dette kan være med på å synliggjøre noe av NS sitt kulturelle standpunkt. Mens Laland Mohn kobler NS sin ideologi opp mot estetikk, vil det i denne oppgaven bli viktig å koble ideologien opp mot norsk folkemusikk. Lunde blir også viktig i denne oppgaven. Hans tekster må imidlertid analyseres i et nasjonalkulturelt perspektiv. Ved å ta utgangspunkt i det samme forskningsobjektet som Laland Mohn, kan det dermed være mulig å komme inn på andre aspekter ved NS sin ideologi.

Propagandaen til NS er et felt som er godt belyst i forskningen. I boken *Parti og plakat, NS 1933-1945* går Tom B. Jensen og Hans Fredrik Dahl inn på et viktig aspekt ved NS

---

⁴ Hans Fredrik Dahl, ”De store ideologienes tid” i Trond Berg Eriksen og Øystein Sørensen (red.): *Norsk idéhistorie, Bind 5*, Oslo 2001: 298

⁵ Ibid: 297

⁶ Tore Helseth: *Filmrevy som propaganda, den norske filmrevyen 1941–45*, Oslo 2000: 3

⁷ Ibid: 226

⁸ Gunhild Laland Mohn: *Ideologi og estetikk, Kampen for Norge – en analyse av Gulbrand Lundes tekster*, Oslo 2005: 1

sin propaganda, plakater. Boken gir først en forståelse av målsettingen med NS sin propagandavirksomhet. Dette er en viktig innfallsvinkel for denne oppgaven siden propagandaen kan speile hvilket ideologisk budskap NS ville fremme til befolkningen. Deretter kommer forfatterne inn på hvordan NS aktivt brukte plakater i sin propaganda. Det var viktig for NS å nå ut til så mange som mulig med sitt budskap og sin retorikk. Plakater var i så måte et ypperlig middel. I boken presenteres flere ulike propagandaplakater som NS trykket opp. Om vi tar en nærmere kikk på disse plakatene er det tydelig at svært få henspeiler direkte på folkemusikk.⁹ I arbeidet med folkemusikkens rolle i NS blir det dermed viktig å undersøke andre kilder enn plakater, siden de i all hovedsak vektlegger andre aspekter ved NS sin ideologi.

For å skape en bredere forståelse av NS sin kulturpolitikk kan det være hensiktsmessig å se den i et internasjonalt perspektiv. Litteratur som omhandler Nazi-Tysklands kulturpolitikk er i så måte interessant. David Welch er inne på temaet i boken *The third reich, politics and propaganda*. Denne boken vektlegger Nazi-Tysklands propaganda, men som nevnt tidligere kan propagandaen være en indikator på hvilket ideologisk budskap det var viktig å formidle. Boken kommer også inn på hvordan Nazi-Tyskland førte sin kulturpolitikk. Her blir det blant annet pekt på hvordan myndighetene tok styringen med tanke på å organisere og kontrollere kulturlivet i nasjonen.¹⁰ Gjennom å se denne kulturpolitikken i forhold til NS, kan det være mulig å si noe hvordan Nazi-Tyskland kan ha påvirket NS på dette området.

Et annet internasjonalt perspektiv som kan være viktig å se nærmere på i denne oppgaven knytter seg til begrepet pangermanisme. Begrepet innebefattet en tanke om fellesskap mellom Norge, Norden og Tyskland.¹¹ I boken *Jakten på Germania, fra nordensvermeri til SS-arkeologi* viser forfatterne hvordan dette begrepet hadde betydning både for Nazi-Tyskland og Norge. En slik fellestanke kan også ha vært viktig med tanke på utformingen av NS sitt kultursyn.

Den generelle forskningen omkring en norsk nasjonalkultur har betydning for denne oppgaven på grunn av de klare koblingene til norsk folkemusikk. Dette feltet har vært gjenstand for mye oppmerksomhet. Boken *Jakten på det norske, perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* er viktig i denne sammenheng. Denne boken

---

⁹ Tom B. Jensen og Hans Fredrik Dahl: *Parti og plakat, NS 1933-1945*, Røyken 2005: 55-134

¹⁰ David Welch, *The Third Reich, politics and propaganda*, London 1993: 26

¹¹ Øystein Sørensen, "Drømmen om det storgermanske rike, pangermanisme i Norge ca 1850-1945" i Terje Emberland og Jorun Sem Fure (red.): *Jakten på Germania, fra nordensvermeri til SS-arkeologi*, Oslo 2009: 61

viser blant annet hvordan tankene omkring en norsk nasjonalkultur utviklet seg på 1800-tallet. I dette tidsrommet arbeidet folk for å definere den norske kulturen. Bonden som symbol på det norske, fikk en sentral plass i denne bevisstgjøringsprosessen.¹² Å undersøke holdningen til den norske nasjonalkulturen på 1800-tallet i forhold til NS sin holdning, er en viktig innfallsvinkel i denne oppgaven. En slik sammenligning kan si noe om hva som var karakteristisk med NS sine tanker på dette området ut fra en historisk kulturell kontekst.

Det er også viktig å forstå NS sitt syn nasjonalkulturen og folkemusikken i samtidens kulturelle kontekst. I en slik sammenheng er boken *Ungdomslaget, Noregs Ungdomslag 1896-1996* verdt å se nærmere på. Noregs Ungdomslag (NU) var en av de største frivillige organisasjonene på denne tiden og hadde et klart kulturelt standpunkt. I boken fremkommer det hvilken sterk formidler denne organisasjonen var av norsk folkekultur. Folkemusikk og folkedans ble sett på som svært viktige deler av dette.¹³ Innfallsvinkelen som benyttes her viser hva en annen sterk organisasjon tenkte om folkemusikk og norsk nasjonalkultur. Hva som skiller synet til NU og NS er i så måte viktig, men vel så viktig er hva som samsvarer. Dette kan være med på å forklare hvorfor NS forholdt seg som de gjorde til miljøer med lignende syn på den norske folkekulturen.

Det er få arbeider som utelukkende ser på norsk folkemusikk i krigsårene. Jostein Mæland skriver litt om aktiviteten i boken *Landslaget for spelemenn, 50 år*, men det er ikke mye plass som settes av til folkemusikken under 2. verdenskrig. Dette kan ses i sammenheng med at det var lite aktivitet på denne tiden, noe som også fremheves i den nevnte boken. På tross av dette lå ikke spelemannsmiljøet helt nede for telling. Landslaget for Spelemenn (LFS) holdt blant annet årsmøter helt til det ble tatt over av de tyske myndighetene i 1942. Frem til da hadde det også blitt arrangert kappleiker.¹⁴ Mer detaljerte beskrivelser om norsk folkemusikk i krigsårene finnes det omtrent ikke i den skrevne litteraturen. For å finne mer informasjon om dette må primærkilder undersøkes. Ved å gå til slike kilder, skal det være mulig å si noe om hvilken holdning NS hadde til den norske folkemusikken.

Denne historiografiske fremstillingen antyder at det fremdeles er forskningsfelter innenfor NS som er forholdsvis lite bearbeidet. Mye av deres kulturpolitikk er belyst, men folkemusikkens rolle er forholdsvis blank. På samme måte er det tydelig at folkemusikken

---

¹² Anne Lise Seip, "Det norske vi, kulturnasjonalisme i Norge" i Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske*, Oslo 1998: 102

¹³ Ørnulf Hodne, "Fedreland og fritid 1920-1939" i Jan Kløvstad (red.): *Ungdomslaget, Noregs Ungdomslag 1896-1996*, Oslo 1995: 137

¹⁴ Jostein Mæland: *Landslaget for spelemenn, 50 år*, Voss 1973: 41

under 2. verdenskrig fremdeles er et til dels ubeskrevet blad i norsk musikkhistorie. Disse betraktningene viser at NS sitt syn på norsk folkemusikk er interessant i en historisk forskningssammenheng. Dette danner bakgrunnen for valg av problemstilling.

1.2 Problemstilling

Oppgaven gis følgende problemstilling: *Hvilken rolle hadde norsk folkemusikk i Nasjonal Samlings ideologi og propaganda.* Den tidsmessige avgrensningen vil være rettet mot årene Norge var okkupert av Nazi-Tyskland. Oppgaven vil også komme inn på tiåret forut for okkupasjonen. Målet med denne problemstillingen er å vise et bredere og mer nyansert bilde av ideologien til NS.

Problemstillingen forutsetter at flere underordnede emner undersøkes. Det blir viktig å gå nærmere inn på NS sitt syn på den norske nasjonalkulturen. Ved å sette NS sin holdning til denne kulturen inn i en historisk og samtidsmessig kontekst, vil det fremkomme om NS sine tanker på dette området skilte seg ut. Hvordan tankene omkring en norsk nasjonalkultur hadde betydning for folkemusikken rolle i ideologien blir også viktig å analysere.

Et av hovedspørsmålene i denne oppgaven er hvordan NS knyttet norsk folkemusikk opp mot sin ideologi. I forbindelse med dette vil det bli viktig å se om folkemusikk var en del av ideologien allerede fra partiets opprettelse, eller om krigens gang og NS sin nye maktposisjon hadde innvirkning på hvilken rolle folkemusikken fikk. Ut fra oppgavens problemstilling vil det også bli viktig å gå nærmere inn på hva som var årsaken til at norsk folkemusikk kunne passe inn i den kulturelle plattformen NS hadde. Hvilke egenskaper var det som gjorde at denne kulturgrenen var noe NS kunne identifisere seg med, og hvordan flettet partiet kunstsjangeren inn i sin ideologi? Hvilke tanker sentrale personer innenfor NS hadde om folkemusikk er viktig å se på i en slik sammenheng. Det samme gjelder folkemusikkens rolle i NS sin viktigste avis, Fritt Folk. Hvordan folkemusikk ble brukt på stevner og ved ulike politiske tilstelninger må også undersøkes. Ble det gjort tiltak for å gi folkemusikken en større rolle i samfunnet? Hvordan ble folkemusikken fremstilt i media? Alle disse spørsmålene vil bli gjenstand for grundig analyse og drøftes i lys av oppgavens problemstilling.

Problemstillingen tar også for seg folkemusikk og propaganda. Var folkemusikk noe som ble brukt i en propagandasammenheng? Her blir det viktig å analysere eventuelle motiv,

hvorfor og hvordan kunne NS ha brukt norsk folkemusikk i sin propaganda? I hvor stor grad folkemusikkmiljøet var mottakelige for det ideologiske budskapet NS fremmet, med tanke på den norske folkemusikken og nasjonalkulturen, blir det også viktig å komme nærmere inn på.

1.3 Kildegrunnlag

Som det fremkom av historiografien, er det mye skriftlig litteratur som omhandler NS. I denne oppgaven kan dette anses som sekundærkilder. De kan være med på å danne en historisk bakgrunn for oppgaven. For å gi et best mulig svar på min problemstilling, blir det nødvendig å analysere de kildene som ligger nærmest den aktuelle perioden i tid og rom, primærkilder. I en historisk forskningssituasjon er slike kilder alltid å foretrekke.¹⁵ I denne oppgaven vil flere ulike primærkilder benyttes. Disse kan deles inn i skriftlige kilder og film. Jeg vil legge mest vekt på de skriftlige kildene siden det er her omfanget av folkemusikk er desidert størst. Oppgaven vil også benytte seg av muntlige kilder. I de følgende underkapitlene vil jeg presentere kildene mine og drøfte de ut fra et kildekritisk perspektiv.

1.3.1 Skriftlige kilder

En skriftlig primærkilde som skal analyseres inngående er Gulbrand Lundes skrifter, foredrag og artikler fra perioden 1933-1942. Arbeidene til Lunde strekker seg ikke lenger enn 1942, da han 25. oktober dette året omkom i en bilulykke.¹⁶ Som primærkilde er Lundes arbeider et meget godt utgangspunkt for å komme nærmere et svar på hvilken rolle folkemusikken hadde i NS. Dette har sammenheng med Lundes posisjon i partiet. Fra 1935 var han sjef for NS sin propaganda.¹⁷ I september 1940 ble han utnevnt til statsråd for det nye kultur- og folkeopplysningsdepartementet.¹⁸ Lunde nøytt stor tillit i NS, og ble fremhevet som den fremste taleren i partiet.¹⁹ På bakgrunn av Lundes sterke posisjon, har jeg valgt å se bort fra kildemateriale etter andre prominente politikere i NS. Dette har også sammenheng at Lunde var den politiker i NS som klarest fremmet NS sin nasjonalistiske visjon for Norge.²⁰

---

¹⁵ Knut Kjelstadli: *Fortida er ikke hva den engang var, en innføring i historiefaget*, 2. utgave, Oslo 1999: 177

¹⁶ Lunde 1943: 7

¹⁷ Dahl et al. 1995: 258

¹⁸ Gulbrand Lunde: *Kampen for Norge I, Skrifter, foredrag og avisartikler 1933-1940*, Oslo 1941: 10

¹⁹ Dahl et al. 1995: 258

²⁰ Ibid

De arbeidene som det tas utgangspunkt i er samlet i bøkene *Kampen for Norge I-III*. Det må understrekes at det skriftlige materialet som er samlet i disse bøkene kun representerer et utvalg av Lundes arbeider. Som det fremgår av forordet til bøkene, er det foretatt enkelte forkortelser. Redaktøren peker på at fremstillingen likevel skal gi en god, samlet oversikt over de ulike feltene Lunde har berørt i sin politiske forfattervirksomhet.²¹ Etter å ha gjennomgått Lundes tekster, kan denne påstanden bekreftes. Innenfor NS sin ideologi og politikk berører bøkene alle felter en kan forvente i en slik fremstilling. Bakgrunnen for bruken av Lundes tekster som primærkilde henger også sammen med at de kan indikere en endring i NS sin vektlegging av den norske nasjonalkulturen.

Fritt Folk er den andre skriftlige primærkilden som kommer til å få en meget sentral rolle i denne oppgaven. Fritt Folk var NS sin egen avis og utkom fra 26. mars 1936 til 7. mai 1945. I perioden mars-oktober 1936 utkom avisen daglig. Frem mot krigen gikk den over til å komme ut hver uke, men fra 1. april 1940 ble den igjen en dagsavis.²² Fritt Folk var et av de viktigste instrumentene NS hadde for å spre sin ideologi og propaganda utover landet. På bakgrunn av dette er Fritt Folk et godt utgangspunkt for å gå dypere i analysen av norsk folkemusikk i NS.

I denne oppgaven vil jeg også benytte meg av primærkilder fra landssvikarkivet. Dette er saksdokumenter fra landssvikoppgjøret. Hovedvekten av mine kilder fra dette arkivet er sakene til sentrale personer fra NS, samt profilerte folkemusikere. Disse kildene vil fungere supplerende på Lundes tekster og Fritt Folk, men også som mer selvstendige kilder. På den måten vil de både understøtte, men også være grunnlag for enkelte av analysene i oppgaven.

1.3.2 Film

Denne oppgaven vil også benytte filmmateriale som primærkilder. Filmrevyer og filmer med tilknytning til NS vil danne analysegrunnlaget her.

1. januar 1941 ble Statens Filmdirektorat opprettet. Dette direktoratet var underlagt Kultur- og folkeopplysningsdepartementet. Dermed var det ikke lenger tvil om at den norske film- og kinobransjen var blitt underlagt NS. Deres oppgaver ble blant annet å kontrollere import, produksjon, visning og sensur av all film i Norge.²³ Leif Sindig ble den første lederen for Statens Filmdirektorat. Han fikk også overført Norsk Film AS til Kulturdepartementet.

---

²¹ Lunde 1941: 5

²² Dahl et al. 1995: 123 - 124

²³ Ibid: 394

Deres oppgave ble å produsere den nye norske filmrevyen. Et annet ansvarsområde Norsk Film fikk var statens propaganda- og kulturfilmer.²⁴

I løpet av krigen ble det produsert 141 norske filmrevyer.²⁵ De gikk under tre forskjellige navn, *Norsk Films Revy*, *Norsk Ukerevy* og *Norsk Filmrevy*.²⁶ I denne oppgaven vil jeg i første rekke konsentrere meg om de filmrevyene som har markante innslag av norsk folkemusikk. I arbeidet med disse kildene har jeg benyttet meg av Tore Helseths kronologiske fremstilling av innholdet i alle filmrevyene som ble produserte.²⁷ Dette har gjort arbeidet med å finne reportasjer om folkemusikk enklere.

NS stod bak en rekke propagandafilmer. Dette var filmer som skulle formidle NS sitt ideologiske budskap. En del av disse filmene hadde en klar militær tilnærming. Dette gjaldt blant annet filmer som *I kamp for Norges frihet*, *De norske gutter i Waffen SS* og *Den norske legions skiløperavdeling*.²⁸ Som kildegrunnlag vil denne oppgaven kun benytte seg av propagandafilmen *Vi er Vidkun Quislings hirdmenn*. Dette er en av de mer kjente produksjonene til NS, og den filmen som har blitt viet mest oppmerksomhet i ettertid.²⁹ Den norske nasjonalkulturen er et fremtredende tema en rekke ganger i denne filmen. Derfor utgjør den et viktig analysegrunnlag.

Kulturfilmer var filmer som skulle presentere de ulike landsdelene, byene og dalførene i Norge. Et viktig tema i filmene var den norske folkekulturen.³⁰ I arbeidet med denne oppgaven viste det seg svært vanskelig å spore opp disse filmene. Derfor var det også nærliggende å utelukke de som kildegrunnlag. I *Norsk Kinoblad*, som ble utgitt mellom 1941 og 1945, er det imidlertid store omtaler av disse kulturfilmene. Det blir blant annet gjort nøye rede for mange av filmenes tematikk og innhold. Disse omtalene skaper dermed et rimelig godt bilde av hvordan en rekke kulturfilmer var bygd opp. På bakgrunn av dette vil kulturfilmene til NS belyses gjennom deres omtale i *Norsk Kinoblad*. I denne sammenhengen blir det viktig å analysere hvilken rolle norsk folkemusikk hadde i filmene.

Det mulig å spørre seg om bruken av film som primærkilde, men også tekstene til Lunde og artiklene i *Fritt Folk*, vil danne et riktig bilde av folkemusikkens rolle i NS sin ideologi. Det er viktig å huske på at det meste av stoffet tross alt er fremført, skrevet og

---

²⁴ Helseth 2000: 62

²⁵ Ibid: 1

²⁶ Ibid: 75

²⁷ Ibid: 285 - 317

²⁸ Hans Fredrik Dahl, Jostein Gripsrud, Gunnar Iversen, Kathrine Skretting og Bjørn Sørenssen: *Kinoens mørke, fjernsynets lys, levende bilder i Norge gjennom hundre år*, Oslo 1996: 184

²⁹ Helseth 2000: 64-65

³⁰ Ibid: 63

produsert i propagandaøyemed. Der oppgavens problemstilling er rettet mot folkemusikk som en del av NS sin propaganda er dette bare positivt. For å få en bedre forståelse av folkemusikken i NS sin ideologi kan imidlertid det sterke propagandaaspektet virke misledende. Det ideologiske budskapet kan fort drukne i svulstig retorikk. Derfor blir det også viktig å komme bakenfor det propagandamessige aspektet ved primærkildene. Gjennom analyse og bearbeidelse, og ved ikke å la seg blende av retorikken og fremstillingsformen, skal det da bli mulig å si noe om NS sine ideologiske tanker omkring norsk folkemusikk. Det må selvsagt understrekes at selv om retorikken både i tekstene til Lunde og i Fritt Folk er overdrevet, betyr ikke det at budskapet blir borte. I arbeidet med primærkildene er det likevel viktig å ha i bakhodet hvilken funksjon de skulle tjene for NS.

1.3.3 Muntlige kilder

I denne oppgaven vil også muntlige kilder benyttes. Disse kildene vil i all hovedsak virke supplerende på de andre primærkildene. Å bruke muntlige kilder på en slik måte er lite omstridt siden funksjonen i første rekke er å utfylle materialet som ligger der fra før.³¹ Muntlige kilder kan også ses på som mer selvstendige kilder. De kan med andre ord komme med opplysninger som ikke finnes andre steder. Også mine muntlige kilder vil brukes ut fra et slikt perspektiv, men tanken er at de i første rekke skal ha en supplerende funksjon.

To av de muntlige kildene jeg benytter meg av har levd under perioden som oppgaven tar for seg. Dette er Magne Myhren (f. 1937) og Dagne Groven Myhren (f. 1940). Magne Myhren er en sentral skikkelse i norsk folkemusikk. Han er hardingfelespelemann og språkforsker med mye kjennskap til norsk folkemusikks historie. Myhren er gift med Dagne Groven Myhren. Hun er litteraturforsker og også sentral innenfor folkemusikkmiljøet. Faren hennes var Eivind Groven, kanskje den mest kjente folkemusikeren fra perioden som vektlegges i denne oppgaven. Den tredje muntlige kilden jeg benytter meg av i denne oppgaven er Ingar Ranheim (f. 1953). Han er en sentral utøver, forsker og pedagog innenfor norsk folkemusikk.

Som det fremgår av disse kildenes fødselsår var to av dem barn under krigen, mens en ikke var født. Deres kunnskap om emnet kommer derfor av hva de har opplevd, blitt fortalt og lært i ettertid av krigen. I motsetning til andre deler av kildematerialet er det mellomledd mellom de muntlige kildene og de aktuelle hendelsene. Dermed kan de karakteriseres som

---

³¹ Kjelstadli 1999: 193

sekundære. Med tanke på deres kunnskap om emnet er det likevel nyttig å bruke de i denne oppgaven. Dette understrekes av at de faktisk kjente mange av personene som omtales i oppgaven.

Å bruke muntlige kilder er forbundet med en rekke utfordringer. For det første kan en ikke se bort fra elementet av glemsel. Det er også viktig å peke på hvordan minner ofte justeres til å passe inn i dagens normer. På bakgrunn av dette er det viktig å være kritisk til muntlige kilder. Knut Kjelstadli peker i forbindelse med dette på viktigheten av ikke å spørre etter hva kilden følte eller mente om en situasjon. For å danne et riktig bilde er det viktigere å komme frem til opplysninger som dreier seg om konkrete forhold. Hvordan intervjuet føres er av stor betydning. At den som intervjuer ikke er ledende i sine spørsmål, er noe av det viktigste fremhever Kjelstadli.³² Ikke alle er enige i en slik tilnærming. I boken *Diskursanalyse som teori og metode* skriver Jørgensen og Phillips om hvordan den sosiale interaksjonen mellom forsker og informant er det som skaper et godt grunnlag for et intervju, og dermed også for at kilden kan benyttes i forskningssammenheng. Ledende spørsmål blir ikke sett på som farlige siden de er en del av interaksjonen.³³ Uansett hvilken tilnærming som velges i et intervju er det viktigste å bruke det som fremkommer på en kritisk og analytisk måte. Ved å ha dette i bakhodet, kan det å benytte seg av muntlige kilder være fruktbart i en forskningssammenheng.

1.4 Metodisk tilnærming

På bakgrunn av de mange ulike kildene som benyttes i denne oppgaven blir den metodiske tilnærmingen mangfoldig. For å forsøke å fange en virkelighet er det viktig å ikke la seg begrense av metoden. Min oppgave vil i så måte bruke elementer fra både kvalitative og kvantitative metoder. Kvalitative tilnærminger er en del av et tolkningsperspektiv og kan dermed kobles opp mot hermeneutikk.³⁴ Kvantitative metoder er blant annet viktige med tanke på å sammenfatte data for å kartlegge omfanget av et fenomen.³⁵ Disse ulike metodiske tilnærmingsmåtene står på mange måter i et motsetningsforhold. På tross av dette kan de likevel fungere sammen og utfylle hverandre. Ved å bruke forskjellige metoder i forskningen,

---

³² Kjelstadli 1999: 196

³³ Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips: *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde 1999: 130-131

³⁴ Kjelstadli 1999: 183

³⁵ Ibid: 229

kan kildene i oppgaven også brukes på ulikt vis. Metodene fungerer dermed som verktøy, der en plukker ut det som kan fungere for å svare på problemstillingen.

Den metodiske tilnærmingen i denne oppgaven vil i all hovedsak være kvalitativ. Teksttolkning blir en viktig del av denne prosessen. Dette har sammenheng med at hovedvekten av primærkildene som benyttes er skriftlige. I et slikt arbeid er det viktig å se på hvilken kontekst tekstene er skrevet i, og hvem som er opphavsmannen. Dette vil gjøre det mulig å komme frem til en forståelse av hvorfor teksten har blitt til. Selv om dette er en viktig tilnærming er det selve innholdet i de skriftlige kildene som vil bli gjenstand for mest oppmerksomhet. Det samme gjelder i filmene som skal undersøkes. Gjennom tolkning, analyse og bearbeidelse av dette stoffet skal det være mulig å komme nærmere et svar på oppgavens problemstilling.

Også for de muntlige kildene vil tolkning være viktig, men på en annen måte enn de overnevnte primærkildene. I denne sammenhengen er det ikke viktig å tolke seg frem til om det ligger noe bak det som blir sagt i intervjuene. Det vesentlige tolkningsarbeidet her skjer med tanke på å se de muntlige kildene i forhold til de andre primærkildene.

Utgangspunktet for den kvantitative tilnærmingen i oppgaven er Fritt Folk. På bakgrunn av at jeg har gjennomgått alle årgangene til denne avisen, og at dette materialet er komplett, er det mulig å komme med en konkret målestokk for hvor stor publisitet norsk folkemusikk fikk i Fritt Folk. Dette kan igjen indikere hvilken stilling denne kunstarten hadde i partiet. En annen kvantitativ tilnærming vil være å kategorisere de ulike tekstene i Fritt Folk. En slik kategorisering vil vise hvilke type tekster som er mest fremtredende.

1.5 Oppgavens struktur

Denne oppgaven vil ha en tematisk struktur. Kapitlene vil derfor ha ulik tilnærming til oppgavens problemstilling. Hvert kapittel vil analysere ulike aspekter ved NS sin bruk av norsk folkemusikk. Målet er at dette samlet, skal kunne gi et fullgodt svar på hvordan NS brukte sjangeren i sin ideologi og propaganda. De ulike kapitlene vil bygges opp på følgende måte.

Kapittel 2 vil både fungere som bakgrunnskapittel, men også som et selvstendig analysekapittel. Her vil jeg først komme med en fremstilling av NS sitt syn på en norsk nasjonalkultur. Dette vil danne bakgrunnen for å forstå hvordan folkemusikk kunne passe inn

i ideologien til NS. Hovedpoenget i kapitlet vil være å analysere endringen som skjedde i NS sin holdning til norsk folkemusikk og nasjonalkultur i de tidlige krigsårene.

Kapittel 3 vil analysere arbeidene til en av de mest sentrale ideologene i NS, Gulbrand Lunde. Hvilke tanker han hadde omkring norsk folkemusikk vil være viktig i dette analysearbeidet. Hans arbeider vil trolig vise en viktig side av synet NS hadde på norsk folkemusikk og hvordan sjangeren passet inn i partiets ideologi.

I kapittel 4 vil jeg først analysere hvordan NS fremstilte og formidlet norsk folkemusikk gjennom media. Her vil jeg blant annet komme inn på hvordan folkemusikk ble brukt i reportasjer og ved arrangementer. Hvor dyp forståelse NS hadde av folkemusikk vil også undersøkes i dette kapitlet. Dette vil analyseres på bakgrunn av hvordan sjangeren ble fremstilt. Siste del av kapitlet vil være en analyse av hvordan NS iverksatte tiltak for å viderefremme sitt syn på norsk folkemusikk.

Oppgavens siste kapittel vil være en analyse av tilnærmingen NS hadde overfor det norske folkemusikkmiljøet. Her vil jeg blant annet se på hvordan NS trakk sentrale folkemusikere inn i media. I dette kapitlet vil også folkemusikkmiljøets holdning til NS trekkes inn. Siste del av kapittel 5 vil analysere NS sin tilnærming til et spesifikt miljø med sterk tilknytning til norsk folkemusikk, Noregs Ungdomslag.

2.0 Nasjonal Samling og den norske nasjonalkulturen

For å gi et fruktbart svar på hvilken rolle norsk folkemusikk hadde i Nasjonal Samlings ideologi og propaganda er det viktig å sette deres syn på folkemusikk inn i en bredere kontekst. Innledningsvis vil dette kapitlet derfor analysere NS sin generelle holdning til den norske nasjonalkulturen. Dette vil være med på å synliggjøre noe av NS sitt ideologiske standpunkt og danner bakgrunnen for å forstå hvorfor folkemusikk kunne være viktig for partiet. Forskningen som ble pekt på i historiografien vil danne utgangspunktet.

For å gjøre denne fremstillingen så vid som mulig vil NS sin forståelse av norsk nasjonalkultur også settes inn i en historisk kontekst. Her vil det dras paralleller mellom de tankene NS representerte og tidligere syn på den norske nasjonalkulturen. NS sin holdning til norsk nasjonalkultur vil deretter ses i en samtidsmessig kontekst. Her vil jeg sammenligne NS med en av de store samtidige organisasjonene, Noregs Ungdomslag. Til slutt vil denne delen av kapitlet komme inn på hvilke tanker Nazi-Tyskland hadde om sin nasjonalkultur og hvordan dette synet var i forhold til NS.

Hvor stor rolle folkemusikken hadde i NS sin ideologi kan diskuteres. Andre del av dette kapitlet vil derfor analysere hvordan NS sin holdning til den norske folkemusikken forandret seg i krigsårene. For å kunne svare på dette vil jeg først vise hvilken del av ideologien partiet vektla på 1930-tallet og tidlig i krigen. Deretter vil kapitlet argumentere for at folkemusikken, og den norske nasjonalkulturen generelt, fikk en mer fremtredende rolle i NS sin ideologi rundt 1940/1941. Hvorfor dette skjedde vil analyseres og drøftes. Et utgangspunkt for disse analysene vil være Gulbrand Lundes taler, artikler og skrifter. Lunde var en av de viktigste premissleverandørene for utformingen av NS sin ideologi. Et annet utgangspunkt vil være Fritt Folk, det viktigste organet NS hadde for å nå ut til befolkningen med sitt budskap. Denne avisen vil være viktig fordi oppslagene der kan indikere hvilken del av ideologien NS ville videreformidle.

NS sitt syn på den norske nasjonalkulturen og bakgrunnen for at folkemusikk fikk en viktigere rolle i partiets ideologi, vil danne grunnlaget for en mer omfattende analyse av folkemusikkens rolle i partiet i de påfølgende kapitlene.

2.1 Nasjonalkultur i NS

NS trykket i april 1940, like etter okkupasjonen, en propagandaplakat med påskriften: *Ett rike! Ett folk! Nasjonal samling.*³⁶ Dette viste en viktig del av NS sin ideologiske målsetting. Alle nordmenn skulle samle seg om nasjonen Norge. På plakaten reiser tre representanter for ulike yrkesgrupper i Norge en fane med NS-symbolet *Solkorset*.³⁷ Et av yrkene som presenteres er bondestanden. Selv om NS skulle samle hele Norge, er det ikke til å komme bort ifra at de anså bondestanden som representanten for det ekte norske. Dette hadde sammenheng med at partiet mente den norske kulturen, som hadde røttene sine i den norrøne, kun hadde overlevd i det tradisjonelle bondesamfunnet på bygdene. Der hadde den ikke blitt utvasket av utenlandsk innflytelse. Bøndene holdt til langt borte fra denne innflytelsen og hadde derfor klart å bevare den ekte norske kulturen.³⁸ De ble dermed sett på som bærere av den norske kulturarven. For å sikre at Norge ikke mistet sin selvstendighet og egenart måtte denne arven igjen frem i lyset. Slik skulle nasjonen bygges videre.

De overnevnte ideologiske tankene viser en tydelig linje mellom NS og nasjonalromantikken på 1800-tallet. Denne kulturnasjonalistiske strømmingen i norsk historie oppstod i kjølvannet av at Norge fikk sin egen grunnlov i 1814. I tiden etter dette dukket det opp et behov for å finne grunnlaget for en norsk kultur. Derfor begynte en storstilt aksjon som tok sikte på å skape en norsk identitet. Mot midten av århundret ga arbeidet med, og formidlingen av norsk historie, språk og kunst så støtet til en gryende historisk og nasjonal bevissthet. Kjernen i denne bevisstgjøringen var den norske bonden.³⁹ Det er viktig å presisere at det i denne perioden også var andre syn på den norske nasjonalkulturen. Tokulturteorien fremhever at det var to kulturer som eksisterte i Norge. I tillegg til den tradisjonelle norske bygdekulturen som det har blitt pekt på, var det også en danskpreget elitekultur i byene.⁴⁰ Ved å plassere NS sitt syn på en norsk nasjonalkultur i en slik historisk kontekst, er det tydelig at de hadde mest til felles med nasjonsbyggerne som fremhevet at den levende kulturen på bygdene burde være utgangspunktet for en norsk nasjonalkultur.

---

³⁶ Jensen og Dahl 2005: 28

³⁷ Solkorset symboliserte sammenknytningen av den gamle nordiske kulturen og den nye tids ideologi, og var NS sitt kanskje viktigste symbol. Solkorset ble også betegnet som Olavskorset, med henvisning til at Olav den Hellige hadde brukt det. Dahl et al 1995: 390

³⁸ Laland Mohn 2005: 47

³⁹ Seip 1998: 102

⁴⁰ Øystein Sørensen, "Hegemonikamp om det norske, elitens nasjonsbyggingsprosjekter 1770 – 1945" i Øystein Sørensen (red.) *Jakten på det norske, perspektiver på utviklingen av en norsk identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998: 32

På samme måte som det er tydelige likheter mellom NS og nasjonalromantikerne i synet på en norsk nasjonalkultur, er det også mulig å se likheter mellom NS og en av datidens største frivillige organisasjoner, NU. Allerede rundt 1900 var de frilynte ungdomslagene, som var tilknyttet NU, en av de viktigste representantene for en norsk kulturell og politisk nasjonalisme. De arbeidet for en løsrivelse fra Sverige og for å kvitte seg med den kulturelle påvirkningen fra Danmark. Begrepet *norskdøm* kan stå som et symbol på denne bevegelsens arbeid. Dette begrepet symboliserte alt som var viktig i gjenreisningen av Norge som nasjon.⁴¹

I mellomkrigstiden fortsatte NU arbeidet med å skape en bevisstgjøring av de nasjonale verdiene som fantes i bygdekulturen. Denne målsettingen hadde blitt vedtatt på bakgrunn av de tøffe utfordringene den norske kulturen stod overfor i møte med en sterk arbeiderbevegelse og annen utenlandsk innflytelse. Den norske kulturen som skulle formidles var blant annet tuftet på folkemusikk, folkedans, folkediktning, språk og byggestil. Bonden ble nok en gang sett på som bæreren av disse kulturuttrykkene.⁴² Det fremkom tidligere at NS sitt kulturpolitiske standpunkt hadde en klar forløper i nasjonalromantikken på 1800-tallet. NU sitt arbeid for norsk nasjonalkultur viser på samme måte at NS videreførte et kultursyn som også var kjent og utbredt i mellomkrigstiden. Det er dermed tydelig at NS sitt syn på den norske nasjonalkulturen ikke var et nytt fenomen. De klare likhetstrekkene mellom de to organisasjonene kan også være med på å forklare bakgrunnen for tilnærmingen NS hadde overfor NU i krigsårene.⁴³ Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 5.

På tross av mange ideologiske likhetstrekk mellom NS og NU må det presiseres at NS gikk enda lenger i sin tankegang omkring bevaringen av det genuint norske. Mens NS fremelsket den norske kulturarven, og så denne som den høyeste form for kultur, var NU også opptatt av å ikke neglisjere andre kulturer. Selv om det var verdiene i den norske kulturen som ble satt høyest, skulle ikke andre kulturer ses på som laverestående.⁴⁴ Dette viser at det også var et sterkt ideologisk skille mellom de to organisasjonene. Mens NS så ned på andre kulturer, bortsett fra den germanske, på en rasistisk måte, hadde NU et mer imøtekommende blikk.

Det var ikke bare den norske bonden som var viktig i NS sitt nasjonalkulturelle syn. Like viktig var idealiseringen av den norrøne tiden. Denne historiske bakgrunnen skulle gi det

---

⁴¹ Mona Klippenberg, "Ut or unionane? Den frilynte ungdomsrørsla i fremvekstårene" i Øystein Sørensen (red.) *Jakten på det norske, perpektiver på utviklingen av en norsk identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998: 357

⁴² Hodne 1995: 137-138

⁴³ Knut Lauverud, "Kvifor bomma nazistane? 1940-1945" i Jan Kløvstad (red.): *Ungdomslaget, Noregs Ungdomslag 1896-1996*, Oslo 1995:227

⁴⁴ Ibid: 229

norske folk visjoner om stolthet.⁴⁵ Lenge før NS kom på banen hadde det norske opphavet blitt forherliget. På 1700-tallet ble det i enkelte litterære verker fremhevet at nordmennene hadde en helt spesiell egenart som igjen hadde sammenheng med deres opphav. Gerard Schøning burde nevnes i denne sammenhengen. I verket *Norges Riges Historie* fra 1771 pekte han på at nordmenn stammet fra et herdet, sterkt folk som hadde levd av jakt oppe blant fjellene i det kalde nord.⁴⁶ NS kom på lignende måte med en idealisering av nordmennenes opphav og egenart, men partiet gikk igjen lenger enn sine forgjengere i å idealisere en tidsperiode og kultur.⁴⁷ Dette understrekes gjennom de norrøne tradisjonene som ble tatt opp i partiet. Hilsningen *Hæil og Sæl* er et godt eksempel på en gammel norrøn tradisjon som NS innførte. Det samme gjaldt partilogoen solkorset.⁴⁸ Også den militærpregede organisasjonen Hirden henspilte på den norrøne tiden.⁴⁹ NS mente vikingen symboliserte mennesket slik det burde være. Dette folkeferdet representerte ekte ferdlandskjærighet, var villige til å ofre seg for folkets fremgang og de hadde en sterk sans for rettferdighet.⁵⁰ En ytterligere indikasjon på NS sin idealisering av den norrøne tiden finner vi i partiets sangbok fra 1942. Her er det blant annet sanger som *Hellig Olav, fagre minner, Dei stod på Stiklestad* og *Her kommer vikingskolen*. I sistnevnte sang fremstilles Quislings soldater som vikinger, helt i tråd med NS sine ideologiske tanker.⁵¹

Også NU mente at den norrøne perioden kunne tjene som et ideal for de unge. Dette kom blant annet til uttrykk gjennom betegnelsen førere, som mange ledere i organisasjonen fikk.⁵² Dette kan tyde på en likhet mellom NU og NS også på dette området. Tanken om førere i NU kom utover 1930-tallet opp til debatt. Med de autoritære regimene i Europa i bakhodet, så medlemmene absolutt faren for misbruk. Til forskjell fra NS var imidlertid førerprinsippet i NU tuftet på demokratiske prinsipper. Det var ikke snakk om underkastelse og total lydighet.⁵³ Disse demokratiske tankene skiller seg sterkt fra NS sitt mål om en nasjonalistisk førerstat som gikk på tvers av Grunnlovens ideer om maktfordeling.⁵⁴

---

⁴⁵ Dahl 2001: 306

⁴⁶ Olav Christensen, ”En nasjonal identitet tar form, etniske og nasjonalkulturelle avgrensninger” i Øystein Sørensen (red.) *Jakten på det norske, perspektiver på utviklingen av en norsk identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998: 63-65

⁴⁷ Sørensen 1998: 43

⁴⁸ Dahl et al. 1995: 390

⁴⁹ Sørensen 1998: 43

⁵⁰ Laland Mohn 2005: 45-46

⁵¹ NS Sangbok 1942: 127

⁵² Hodne 1995: 140

⁵³ Ibid: 143

⁵⁴ Sørensen 1998: 43

Holdningene NS hadde til den norrøne kulturen ser vi også i Nazi-Tyskland gjennom tankegangen kalt *Blut und Boden*. Et viktig konsept innenfor denne doktrinen var en forherligelse av den nordiske fortiden og krigerhelten. På samme måte som hos NS ble også bonden fremhevet som viktig.⁵⁵ Her ser vi noen av de ideologiske likhetstrekkene mellom NS og Nazi-Tyskland. I NS-kretser var holdningen at disse likhetstrekkene vitnet om en felles germansk kulturarv, pangermanisme, og at Norge som en konsekvens av dette burde strebe etter å bli med i et nytt Stor-Germania.⁵⁶

Det er tydelig at NS ikke har vært enerådende på formidling av den norske kulturarven. Deres syn på en nasjonalkultur hadde mange likhetstrekk både med historikere på 1700-tallet, 1800-tallets nasjonsbyggere, samtidige organisasjoner og Nazi-Tyskland. NS skilte seg imidlertid fra de andre norske tilnærmingene ved at de hadde en enda sterkere tanke om bevaring av det genuint norske og den norrøne kulturen, som skulle danne grunnlaget for det nye samfunnet. Dette kan være med på å forklare hvorfor norsk folkemusikk også fikk innpass i ideologien til partiet.

2.2 En politisk tilnærming før 1940/1941

Før krigen var det lite som tydet på at NS hadde et særlig bevisst forhold til folkemusikk som en del av sin ideologi. Det var de politiske sidene ved ideologien som var viktig å formidle til befolkningen. Dette bekreftes ved å ta en kikk på Gulbrand Lundes skrifter, foredrag og artikler fra 1933 til 1940. I disse tekstene kommer det klart frem hvor viktig det var for Lunde å fremheve NS som det eneste partiet med en politikk som kunne få Norge inn på rett kurs.⁵⁷ Som en del av dette brukte Lunde mye energi på å kritisere de som styrte landet. Et gjennomgående trekk i hans skriftlige arbeider fra denne perioden var en sterk kritikk av Arbeiderpartiet, som flere ganger ble anklaget for å ha sviktet Norge. De ble også anklaget for å være et redskap for marxismen. Lunde kom med følgende karakteristik i forbindelse med dette:

Det (Arbeiderpartiet) har sveket sosialismen og blitt et redskap for en fremmed sak. Derfor svikter også det norske Arbeiderparti i dag [...]. De svikter fordi hele grunnlaget er falskt,

---

⁵⁵ Welch 1993: 66

⁵⁶ Sørensen 2009: 74

⁵⁷ Lunde 1941: 119

fordi det nye som skal komme ikke er den kollektive marxisme, med det solidariske samfunn.⁵⁸

Kritikken av marxismen var et gjennomgående trekk hos Lunde. Ikke bare som en del av kritikken mot Arbeiderpartiet, men også på et generelt grunnlag. Dette ser vi tydelig i teksten *Marxismens gift*. Her fremhevet Lunde hvordan marxismens måte å se på samfunnet på var underlegen den til NS.⁵⁹ Hans karakteristikkk av marxismens lære i en artikkel fra 1935 viser på lignende måte hvilket syn NS hadde på denne ideologien. ”Marxismen er nå engang en lære som bygger på klassekamp og hat, gudløshet, landsforræderi og internasjonalisme”.⁶⁰

Et annet viktig trekk i Lundes tekster er at NS fremstilles som alene i det norske politiske landskapet. Lunde påpekte at ingen andre partier hadde de samme verdiene som NS, og derfor var NS fryktet:

Våre partipolitikere, hva enten de tilhører Arbeiderpartiet eller kommunistene, eller de tilhører de borgerlige partier, så er de skjønt enige om å slå ned en bevegelse som Nasjonal Samling.⁶¹

Lundes tekster i perioden frem mot 1940 hadde en klar målsetting om å fremheve NS sin politikk, samt komme med skarpe angrep på andre partier og ideologier. I tekstene var Lunde likevel inne på tanker om ”å verne om vår nasjonale egenart” og ”vekke til live den norske folkeånd”.⁶² Dette vitner om at NS hadde et kulturpolitisk standpunkt i denne perioden. Et slikt standpunkt kom til uttrykk på flere områder, blant annet gjennom en målsetting om et eget norsk kulturting. Dette var en institusjon som var tiltenkt store oppgaver i nyordningen av det norske samfunnet. I dette tinget skulle de ulike kulturinteressene samles.⁶³ Dette er en indikator på at kulturpolitikken faktisk stod sterkt i NS. Det går faktisk an å hevde at de hadde et sterkere kulturpolitisk standpunkt enn alle de andre partiene, siden de var det eneste partiet som hadde en programfestet kulturpolitikk.⁶⁴ På tross av dette kan det diskuteres hvor fremtredende kulturpolitikken til NS egentlig var. Hovedvekten i partiprogrammet var helt klart politisk rettet, med fire ulike målsettinger for forskjellige deler av samfunnet. Det ble skissert opp mål for *staten og samfunnet, arbeidslivet, individet, slekten og folkehelsen* og

---

⁵⁸ Lunde 1941: 96

⁵⁹ Ibid: 23-42

⁶⁰ Ibid: 170

⁶¹ Ibid: 78

⁶² Ibid: 41 og 57

⁶³ Dahl et al. 1995: 237

⁶⁴ Ibid

skole og åndsliv.⁶⁵ I programmet ble det imidlertid fremhevet at det norske samfunnet måtte ”hente nytt liv fra det nasjonale grunnlag som det er bygget på”.⁶⁶ Punkt 25 i programmet fastslo også at ”presse, teater, kringkasting, film og andre kulturformidlere skal fremme nasjonenes interesser”.⁶⁷ Med disse setningene viste NS at det var viktig for partiet å bevare en norsk kultur. Dette er likevel ikke ensbetydende med at kulturen hadde en fremtredende rolle i partiets ideologi. Om vi går tilbake til Lundes arbeider mellom 1933 til 1940, er det ingen tekster som utelukkende ser på norsk kultur. Den norske kulturen ble enkelte ganger trukket frem, men spilte aldri hovedrollen. Om vi ser på folkemusikk, er dette temaet totalt fraværende i Lundes tekster før krigen.

I samme periode er også innslagene av folkemusikk i Fritt Folk svært begrenset. Før krigsutbruddet ble norsk folkemusikk kun omtalt tre ganger, i en artikkel og to annonser. I 1940 nevnes kun folkemusikk en gang. På bakgrunn av Lundes taler, programmet til NS og innholdet i Fritt Folk tyder mye på at norsk folkemusikk i perioden frem mot årsskiftet 1940/1941 hadde en svært begrenset rolle i NS sin ideologi. Selv om Lunde fremhevet viktigheten av å bevare en norsk kultur, hvor folkemusikk kunne passet inn, er det tydelig at hans arbeider la vekt på de politiske sidene ved ideologien.

2.3 En kulturpolitisk nyorientering

Etter årsskiftet 1940/1941 skjedde det en endring i omtalen av norsk folkemusikk. Dette kommer klart frem ved å ta en kikk på Fritt Folk. I 1940 hadde folkemusikk kun blitt omtalt én gang i avisen. I 1941 var det 17 artikler med ulike innslag av folkemusikk. Påfølgende år ble folkemusikk omtalt hele 27 ganger. Dette er en sterk indikator på at folkemusikk først ble fremhevet som en del av NS sin ideologi fra 1941. Selv om innslagene av folkemusikk er gradvis synkende utover krigsårene er det likevel vanskelig å komme bort ifra at 1941 står som et skille i NS sin bruk av folkemusikk (fig. 1).

---

⁶⁵ Program for Nasjonal Samling 1940: 3-7

⁶⁶ Ibid: 2

⁶⁷ Ibid: 6

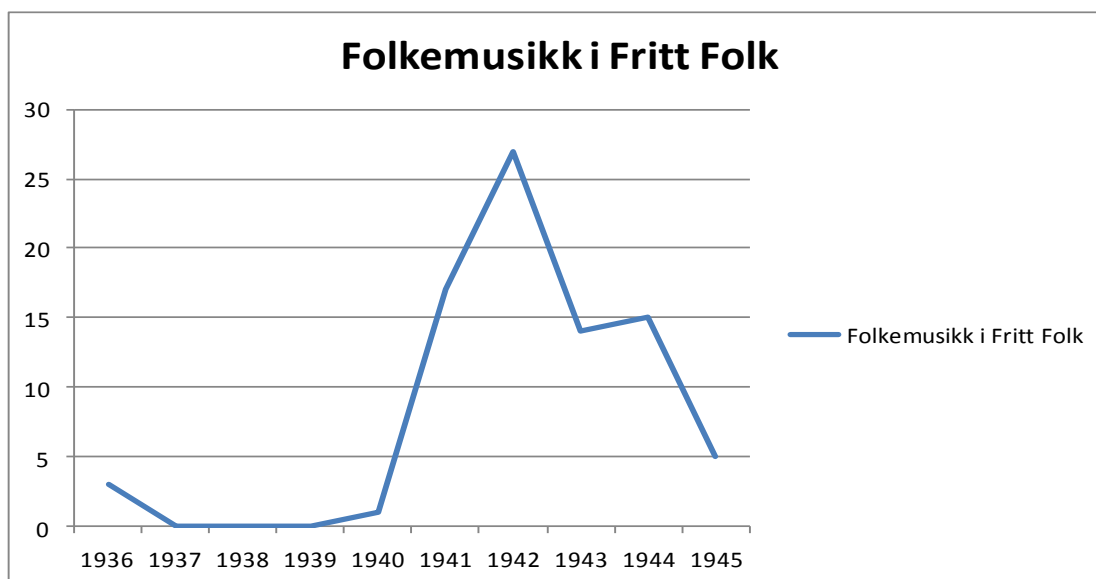

fig. 1

Med de økte innslagene av folkemusikk i Fritt Folk kan mye tyde på at NS gikk inn i en slags kulturpolitisk nyorientering rundt årsskiftet 1940/1941. Det kan virke som om de innså viktigheten av å fremme den norske kulturen som en del av sin ideologi til befolkningen. Den sterkt økende omtalen av folkemusikk kan dermed ses på som en indikator på at NS ville legge mer vekt på nasjonalkulturelle elementer i sin ideologi. En kulturell ideologi ble fra nå av kommunisert utad. Tidligere hadde NS hatt en mer politisk agenda.

Ved å analysere Lundes tekster fra 1941 og utover, er det tydelig at kultur også her fikk en betraktelig større vektlegging. I de samlede arbeidene til Lunde fra 1933 til 1940 var det ingen tekster som utelukkende tok for seg norsk kultur. Dette forandret seg rundt 1940/1941. Hovedpoenget i mange av hans arbeider utover 1941 var å fremheve kulturelle aspekter ved ideologien. Lunde holdt foredrag og skrev blant annet om *den nasjonale linje i vår kultur, håndverk og kultur, kulturoppgaver, norsk håndverk og norsk kultur og tradisjon*.⁶⁸ Lundes skrifter og taler, og de økte innslagene med folkemusikk i Fritt Folk, viser at NS i dette tidsrommet begynte å legge betydelig mer vekt på den norske kulturen. I en slik forbindelse må det nevnes at det kulturpolitiske programmet til NS stod uforandret frem til 1945.⁶⁹ Dette behøver ikke bety at kulturens rolle i ideologien var statisk. Kulturbudsjettet til NS underbygger denne påstanden. På statsbudsjettet 1941-1942 ble det opprettet en egen post

⁶⁸ Gulbrand Lunde: *Kampen for Norge II, foredrag og artikler 1940-1941*, Oslo 1942: 53, 113, 157, 215 og 230

⁶⁹ Folk og land, nr 3 1999: 10

for ”støtte til arbeid med norsk folkekultur”.⁷⁰ Denne posten hadde verken eksistert i budsjettet fra 1940 eller i budsjettene fra årene før krigen. Dette viser at NS i denne perioden gikk inn finansielt for å støtte arbeidet med norsk kultur. I 1939-40 hadde statens utgifter til kulturelle formål ligget på knappe 0,8 prosent. Mot slutten av okkupasjonen hadde dette økt til 1,6 prosent, altså en dobling.⁷¹ På bakgrunn av alt dette er det vanskelig å komme bort at det faktisk oppstod et skille innenfor det kulturelle aspektet i NS sin ideologi rundt årsskiftet 1940/1941. Den norske nasjonalkulturen fikk fra nå av en mer fremtredende rolle.

Da den norske nasjonalkulturen fikk en større rolle i NS sin ideologi ble også folkemusikk trukket inn som en del av dette. Det går an å se en sammenheng mellom den nye kulturelle tilnærmingen til Lunde, og Fritt Folk, hvor antall artikler med folkemusikk økte betraktelig. Flere folkemusikalske innslag i Fritt Folk indikerer på lignende måte en større vektlegging av norsk kultur generelt. Innslagene av folkemusikk i Fritt Folk viser også at dette var en del av ideologien som det var viktig å formidle til folket. Lunde påpekte helt konkret at folkemusikk var noe som måtte frem i lyset, som en del av den nasjonale egenart og kultur.⁷²

Det er mulig å stille seg spørsmålet om den nye holdningen til norsk folkemusikk og nasjonalkultur var noe hele NS stilte seg bak. Med tanke på Lunde sin meget sterke posisjon i NS er det lite som skulle tilsi at han formidlet en ideologi som ikke partiet kunne identifisere seg med. Det faktum at han var propagandaminister i partiet allerede fra 1935 underbygger denne påstanden. På samme måte indikerer folkemusikkens økte spalteplass i Fritt Folk at dette var noe hele partiet støttet. Fritt Folk var tross alt underlagt en streng sensur. Det er derfor lite trolig at avisen kunne trykke saker som ikke var ideologisk korrekt. At folkemusikk fikk så mye spalteplass er derfor en god indikasjon på at dette faktisk var en kulturpolitisk nyorientering som hadde tilslutning. Dermed er det rimelig å anta at vektleggingen av folkemusikk, sett som en integrert del av en felles norsk nasjonalkultur, var en del av NS sin partipolitiske linje.

Det må understrekes at NS sitt økte fokus på kultur representerte en liten del av deres politikk. Det var på ingen måte slik at kulturpolitikken ble en dominerende del av deres politiske agenda. At statens utgifter til kulturelle formål ved krigens slutt lå på 1,6 prosent av budsjettet, understreker dette ettertrykkelig.⁷³ Selv om denne oppgaven har som mål å belyse

---

⁷⁰ Eirik C. Brazier: *Stortingets bevilgninger til kultur 1900-1960*, Oslo 2005: 192

⁷¹ Hans Fredrik Dahl: *En fører for fall*, Oslo 1992: 171

⁷² Lunde 1942: 58-59

⁷³ Dahl 1992: 171

folkemusikkens rolle i NS sin ideologi, og dermed også kommer inn på kulturpolitikk, må ikke dette forstås som at denne delen politikken var den viktigste for NS.

2.4 Hvorfor kulturpolitisk nyorientering?

En av forklaringene på NS sin kulturpolitiske nyorientering kan henge sammen med at det i september 1940 ble opprettet et Kultur- og folkeopplysningsdepartement, med Gulbrand Lunde som leder.⁷⁴ Lunde hadde før dette hatt en meget sentral rolle i NS, og nå fikk han et eget departement under seg. De administrative premissene var dermed satt for at NS skulle få videreformidlet sin ideologi. Selv om NS fikk et apparat til å få spredt sine ideologiske tanker er ikke det ensbetydende med at ideologien skulle utvides. Det er tenkelig at NS kunne fortsatt å spre sin politiske ideologi utover landet, og velge ikke å innlemme kultur i særlig større grad enn de hadde gjort tidligere. Slik ble det ikke. Dette ser vi tydelig i heftet *Nasjonal samling og lovverket* utgitt av justisminister Sverre Riisnæs. Her kom Riisnæs inn på hvordan det nyopprettede kultur- og folkeopplysningsdepartementet utarbeidet flere forordninger som skulle ta sikte på ”å verne om våre nasjonale kulturverdier og fremme forståelsen for dem hos befolkningen”.⁷⁵ Et eksempel på en slik forordning kom 20. mai 1941. Den gikk ut på at all teaterdrift kom under departementets overordnede ledelse. På den måten kunne NS kontrollere at teatrene fulgte sine kulturelle oppgaver.⁷⁶ Som vi har sett fastslo programmet til NS at alle teater i Norge skulle fremme nasjonenes interesser. Med forordningen av 20. mai 1941 fikk NS kontrollen over at de ulike teatrene faktisk fulgte denne målsettingen. Slike politiske vedtak ble også gjort overfor norsk film, og NS fikk dermed mer kontroll. Et av målene var å sikre at utenlandsk film, spesielt amerikansk, ikke fikk så stor innflytelse. På den måten skulle den norske kulturen også bli mer fremtredende på kinolerretet.⁷⁷ Dette viser at det fra sentralt hold, i et eget departement, ble gjort politiske beslutninger som gjorde at den norske kulturen kom mer frem i lyset. Det er på bakgrunn av dette vanskelig å komme bort fra at opprettelsen av kultur- og folkeopplysningsdepartementet hadde betydning for den kulturpolitiske nyorientering i NS. Departementet muliggjorde at en mer omfattende ideologi

---

⁷⁴ Jensen og Dahl 2005: 9

⁷⁵ Sverre Riisnæs: *Nasjonal samling og lovverket*, Oslo 1942: 38-39

⁷⁶ Ibid: 40

⁷⁷ Dahl 1992: 173

kunne komme frem i lyset. Deriblant en økt vekt på folkemusikk som en del av den norske kulturarven.

En annen forklaring på hvorfor det oppstod en kulturpolitisk nyorientering kommer til syne ved å ta en kikk på posisjonen NS fikk i september 1940, sammenlignet med den de hadde hatt før krigen kom til Norge. På denne tiden var NS sin innflytelse i norsk politikk ubetydelig. Mye av deres arbeid gikk dermed ut på å kritisere andre partier og ideologier. Marxisme, Arbeiderpartiet og liberalisme fikk unngjelde. Gjennom å rope høyt nok var det en mulighet for at også deres politiske synspunkter ble hørt. Da krigen kom til Norge, forandret dette bildet seg radikalt. I september 1940 gjorde Terboven Norge til en ettpartistat med NS som styrende parti.⁷⁸ Som en del av dette skulle partimedlemmer settes inn i alle landets offentlige stillinger.⁷⁹ Kontrastene kunne dermed ikke vært større. Ved Stortingsvalget i 1936 hadde ikke NS fått inn noen mandater.⁸⁰ Med krigen var de plutselig blitt det eneste politiske partiet i Norge med innflytelse. Med politisk monopol kan det virke som NS så en mulighet til å fremheve flere sider ved sin ideologi. På grunn av partiets nye posisjon var det ikke lenger nødvendig å bruke kreftene på å kritisere andre partier. De representerte ikke noen trussel lenger. Ut fra et slikt perspektiv er det tydelig at den nye posisjonen NS befant seg i gjorde det mulig å legge større vekt på flere sider av sin ideologi.

Holdningen Nazi-Tyskland hadde til sin nasjonalkultur kan også være med på å forklare hvorfor NS begynte å fremheve denne delen av sin ideologi. Som nevnt var *Blut und Boden* en doktrine som var viktig for Nazi-Tyskland. Et poeng var å gjenskape en mytisk fortid basert på tradisjonelle tyske kulturuttrykk.⁸¹ Denne målsettingen er tilnærmet identisk med hvordan NS skulle skape en ny tid, basert på det tradisjonelle norske, med bonden i sentrum. Det er ikke utenkelig at impulser fra Nazi-Tyskland kan ha påvirket NS til å legge mer vekt på den norske nasjonalkulturen. For NS var okkupanten tross alt en samarbeidspartner. At nazistene fremhevet det opprinnelig tyske, kan ha påvirket NS til å rette mer oppmerksomhet mot det opprinnelig norske. Pangermanisme er også et begrep som kan brukes i denne forklaringen. Det felleskulturelle opphavet kan ha understreket hvilke ideologiske og kulturelle elementer som burde fremelskes. Selv om samarbeidet med Nazi-Tyskland nok ikke er hovedforklaringen på hvorfor NS gikk inn i en kulturpolitisk nyorientering, kan det være en liten del av et helhetsbilde.

---

⁷⁸ Dahl et al. 2009: 92

⁷⁹ Dahl et al. 1995: 311

⁸⁰ Ibid: 75

⁸¹ Welch 1993: 66

2.5 Oppsummering

Etter årsskiftet 1940/1941 er det tydelig at den norske nasjonalkulturen fikk en mer fremtredende rolle i NS sin ideologi. Folkemusikken var en del av denne kulturpolitiske nyorienteringen. Tidligere hadde partiet hatt klare tanker omkring den norske nasjonalkulturen, men det var først rundt denne perioden at disse tankene begynte å bli kommunisert utad. En slik ideologisk tankegang representerte ikke noe radikalt nytt. Forskjellen lå i at NS gikk enda lenger og var mer radikal i tankegangen om bevaringen av det genuint norske. Dette kan også være med på å forklare hvorfor norsk folkemusikk også ble en del av NS sin ideologi. Bakgrunnen for denne kulturpolitiske nyorienteringen hadde trolig sammenheng med den nye posisjonen NS befant seg i etter okkupasjonen, og at det ble opprettet et kultur- og folkeopplysningsdepartement. Nazi-Tyskland kan også ha påvirket NS, men dette er usikkert. Med en kulturpolitisk nyorientering kan en spørre seg hvilken rolle den norske folkemusikken fikk i NS. I de påfølgende kapitlene skal jeg gå dypere inn i denne problemstillingen.

3.0 Gulbrand Lunde og folkemusikken

Dette kapitlet skal analysere hvordan holdningen til folkemusikk manifesterte seg i arbeidene til en av de mest sentrale ideologene i Nasjonal Samling, Gulbrand Lunde. Med tanke på Lundes sterke posisjon i partiet er det ikke urimelig å dra konklusjonen at hans tanker omkring norsk folkemusikk var en del av den vedtatte partilinjen NS skulle følge. Derfor vil en analyse av hans arbeider trolig kunne gi et godt svar på hvordan NS så på norsk folkemusikk, og hvorfor denne sjangeren var en viktig del av partiets ideologi.

Det analytiske utgangspunktet i kapitlet vil være Lundes tekster, foredrag og artikler. Forrige kapittel pekte på hvordan Lundes tekster utover 1941 fikk en betydelig større vektlegging av den norske nasjonalkulturen. Dette kapitlet vil gå dypere inn i disse tekstene og foreta en grundig analyse av dem. Jeg vil i første rekke ta for meg Lundes arbeider fra høsten 1940 og frem til hans død høsten 1942. Hans tidligere arbeider vil ikke tas med siden de var grunnlag for analysen i forrige kapittel, samt at innholdet i disse arbeidene i første rekke var politisk rettet.

Kapitlet vil legge vekt på hvordan Lunde fremstilte folkemusikk i et ideologisk perspektiv. Jeg vil blant annet peke på hva han mente kjennetegnet den norske folkemusikken. Her vil det også dras paralleller til samtidige syn på norsk folkemusikk. Dette vil synliggjøre at Lunde sitt syn på folkemusikk ikke representerte noe radikalt nytt. En viktig kilde i dette kapitlet er talen Lunde holdt under arrangementet Norsk folkemusikkveld 25. september 1942. Dette var den største folkemusikktilstelningen NS stod bak. Arrangementet var så enestående i sitt slag at det er verdt å se nærmere på hvordan Lunde ordla seg i denne sammenhengen. Videre vil jeg analysere hvordan Lunde så folkemusikken som en integrert del av den norske nasjonalkulturen. Underveis i kapitlet vil NS sin bruk av den norske folkemusikken også ses i et propagandaperspektiv. Poenget er å vise hvordan folkemusikken kunne ha tjent en funksjon i NS sin propaganda.

3.1 Folkemusikken og naturen

Gulbrand Lundes omtale av den norske folkemusikken var preget av en sterk retorikk. Han mente nordmenn hadde blitt formet av en tilværelse i kampen mot naturkreftene i det kalde nord. De klarte å skape seg et liv, tross vanskelige og harde forutsetninger. Dette mente han vitnet om en medfødt skaperevne som bodde i folket.⁸² Denne skaperevnen var med på å danne grunnlaget for en norsk kultur. Folkemusikken ble i denne sammenhengen sett på som en bindende faktor mellom folket og naturen. Lunde fremhevet denne tankegangen på følgende måte:

Den norske kunst bærer også preg av den kamp som folket gjennom alle tider har måttet føre mot naturkreftene. Den nære forbindelsen mellom folket og naturen finner vi i vår folkemusikk,[...].⁸³

I dette sitatet brukte Lunde en svulstig retorikk for å omtale norsk folkemusikk. Han opphøyte folkemusikken til en kunstsjanger som hadde oppstått i en svunnet tid. Det er sannsynlig at denne retorikken ble utført med tanke på å idealisere det opprinnelig norske. I et slikt bilde hørte folkemusikken til. En slik idealisering var for øvrig noe som gikk igjen i NS sin ideologi. Det norrøne vikingidealet har blitt nevnt i forbindelse med dette. I det samme foredraget refererte Lunde også til den kjente norske dikteren Johan Sebastian Welhaven for å underbygge at den nasjonale kulturen var skapt i samsvar med naturen.

I Fjældet bor vor Kunst og Poesi
Den drømmer der endnu i Landets Bringe.
Der har den vist os Glimtet av sin Vinge
I Dalens sagn, i Dalens Poesi.⁸⁴

På den ene siden kan NS sitt syn på folkemusikk virke enestående i sitt slag. Å omtale folkemusikk som skapt i møte med naturen er en retorikk som i stor grad forsøker å gjøre den norske folkemusikken, om mulig, enda mer norsk. På den andre siden har Lunde, tross sin sterke retorikk, ikke vært alene om den. Den kjente folkemusikeren Arne Bjørndal brukte lignende ord i sine beskrivelser av norsk folkemusikk. Bjørndal ble den første lederen for Landslaget for Spelemenn i 1923.⁸⁵ Dette viser at han hadde en sterk posisjon innenfor norsk folkemusikk. Dermed er det også sannsynlig at Bjørndals omtale av folkemusikk var en kjent

---

⁸² Lunde 1942: 56

⁸³ Ibid: 59

⁸⁴ Ibid

⁸⁵ Mæland 1973: 23

retorikk i folkemusikkmiljøet. Under stiftelsesmøtet til LfS holdt Bjørndal en tale som inneholdt mye av den samme ordlyden som senere ble benyttet av Lunde:

Det er ein tonekunst som er runnen or folkedjupet. Folket si lengting, sæle og sut hev gjennom folkemusikken fenge sine sterkaste og klåraste uttrykk, samstundes som Noregs ville og harde, men fagre natur avspeglar seg bjartast i folkesjeli. Og det var just desse tonar som lydde i lag og leik når bygdefolket hadde sine største og rikaste stundar. Det var bondespelemennene som bar og odla denne kulturgreini. Dei var folket sin tolk framfor nokon annan.⁸⁶

I denne karakteristikken ser vi at Bjørndal, på samme måte som Lunde, mente norsk folkemusikk kunne settes i sammenheng med Norges natur. Forbindelsen til bøndene som de ekte bærere av den norske kulturarv skinner også tydelig igjennom i dette sitatet. At folkemusikken er ”runnen or folkedjupet”, kan også tyde på at han så folkemusikken som en kultur med røtter langt tilbake i tid.

Bjørndals sitat viser at retorikken til NS ikke var et nytt fenomen. En kan derfor spørre seg om det var tilfeldig at Lundes brukte en kjent retorikk. Siden denne type språkbruk var benyttet tidligere, ville den trolig være gjenkjennelig i miljøer med lignende kultursyn som NS. Ut fra en slik tankegang er det ikke utenkelig at Lunde faktisk lot seg inspirere direkte av Bjørndals retorikk. Sitatene til Lunde og Bjørndal viser en slående likhet. Begge fremstilte folkemusikk i et romantisk bilde, som skapt mellom menneske og natur. Ved å bruke en slik kjent retorikk, er det ikke usannsynlig at Lunde ville skape et inntrykk av at denne delen av NS sin ideologi ikke var noe radikalt nytt. Dette kan videre ha vært med på å legge veien mot NS, om ikke åpen, så i alle fall mer åpen i miljøer hvor en slik retorikk var kjent. Folkemusikken kunne dermed ha blitt en inngangsport til NS. I en slik forbindelse er det mulig å hevde at Lundes omtale av norsk folkemusikk kan ha hatt sammenheng med en propagandamålsetting. Om dette var Lundes intensjon er det vanskelig å få svar på. Derfor er det også vanskelig å vite om hans retoriske linje hadde sammenheng med mer propagandistiske motiver. Det er uansett tydelig at retorikken til Lunde kan ha skapt et inntrykk av at NS sine tanker om norsk folkemusikk hadde klare likhetstrekk med de tankene som ble forfektet i folkemusikkmiljøet.

---

⁸⁶ Mæland 1973: 24

3.2 Folkemusikkstevnet i Colosseum

Den kanskje viktigste talen Gulbrand Lunde holdt om norsk folkemusikk fant sted på Colosseum i Oslo, 25. september 1942. Anledningen var et NS-stevne som skulle ære den norske folkemusikken. Mange spelemenn og dansere deltok på dette arrangementet.⁸⁷

I sin tale denne kvelden kom Lunde inn på hvordan folkemusikken hadde eksistert i en dragkamp mellom den norrøne tiden og den nye. Kirken var en maktfaktor som hadde kommet med den nye tiden. Med tanke på de norrøne røttene til folkemusikken var det derfor ikke rart at den norske kirke gikk til kamp mot denne kulturgrenen.⁸⁸ Denne kampen ble forsterket av religiøse vekkelser, spesielt fra begynnelsen av 1800-tallet. Å drive med folkemusikk ble synonymt med et syndig liv med dansing og drikking.⁸⁹ På samme måte mente Lunde at folkemusikk hadde blitt trykt ned av påvirkningen fra dansk kultur. Han påpekte imidlertid at det var i slike nedgangstider folkemusikken blomstret. ”Dette kan tydst som eit prov på at folket i sin eigen musikk såg eit vern mot den framande kulturen som vilde tyne det nasjonale i folket”.⁹⁰ Det er nærliggende å tro at fremmed kultur i en slik sammenheng henspeiler på en kultur som var i uoverensstemmelse med NS sin ideologi. I tider hvor den nasjonale kulturen ble undertrykt hadde mennesker i Norge brukt folkemusikken som et samlingspunkt for ikke å miste sitt eget kulturelle grunnlag. Med dette sitatet antydet Lunde at den norske folkemusikken igjen kunne brukes til å få bukt med all den fremmede kulturen som rådet i landet, og dermed fungere som et vern mot fremmed kultur. Det kan virke som han ønsket at folket skulle finne tilbake til folkemusikken og forkaste all fremmed musikkultur som ikke var ideologisk riktig. Mot slutten av talen fremhevet han også at ”denne spelemannsstemna er eit viktig ledd i arbeidet for attreising av den norske kulturen”.⁹¹ I sin tale presenterte altså Lunde et mål om å bruke folkemusikk i den hensikt i å demme opp for en fremmed kultur, og på den måten skape grobunn for gjenreisningen av Norge som nasjon.

På folkemusikkstevnet i Colosseum gikk Lunde enda lenger enn tidligere i å fremheve den norske folkemusikkens bånd til naturen. Han fremhevet at folkemusikken hadde blitt til i en periode da mennesker levde i samklang med naturen og så seg selv som en del av den. Ut fra dette hadde folkemusikken blitt skapt:

---

⁸⁷ Fritt Folk 26. sept 1942: 2

⁸⁸ Lunde 1943: 107

⁸⁹ Anne Svånaug Haugan: *Takt og tonar, Soga om folkemusikken og folkedansen i Numedal*, Prestfoss 2011: 186

⁹⁰ Lunde 1943: 107

⁹¹ Ibid

Det er dur frå foss, sus frå dal, skvaling av bylgjor, brot av bårer, og andre naturljodar som var den fyrste grunntonen i folkemusikken, og det er framleis slik at all verkeleg musikk må hente inspirasjon frå tonane i naturi.⁹²

I dette sitatet virker det som Lunde satte den norske folkemusikken foran andre musikkjangre. Han pekte på at folkemusikk fikk sin første grunntone fra naturen, og det var fra naturen inspirasjonen til musikk burde komme. Dette kan man tolke dit hen at Lunde mente andre musikkjangre faktisk burde hente inspirasjon fra folkemusikken. Disse tankene er også synlige i andre av hans arbeider. I foredraget *Den nasjonale linje i vår kultur* fra mars 1941 fremhevet han at de store norske komponistene hadde en forbindelse mellom sin musikk og naturen. Men viktigere er det at Lunde fremhevet at disse komponistene igjen var inspirert av folkemusikk.⁹³ Dermed er det mulig å påstå at Lunde satte opp folkemusikken som et ideal som andre musikkjangre burde hente inspirasjon fra.

I sitatet ovenfor fremhevet Lunde at all ”verkeleg musikk må hente inspirasjon frå tonane i naturen”. Det kan derfor virke som musikk uten inspirasjon fra naturen egentlig ikke var musikk for Lunde. Det problematiske i denne sammenhengen er å tolke hvordan musikk kan inspireres av tonene i naturen, siden dette er et abstrakt begrep. Det kan tenkes at Lunde brukte den kjente komponisten og folkemusikeren Eivind Groven som utgangspunkt for et slikt utsagn. I mellomkrigstiden forsøkte Groven i sine arbeider med naturtoneskalaen å finne naturlige musikalske lovmessigheter. Han mente blant annet at seljefløyta hadde et skalasystem som fantes i naturen, og dermed var det instrumentet som hadde formet norsk folkemusikk.⁹⁴ Denne teorien fikk ikke veldig mye oppmerksomhet.⁹⁵ Siden Lunde ikke hadde noen musikalsk skolering er det derfor lite trolig at Grovens teori var utgangspunktet for det overnevnte sitatet. Tonene i naturen var heller Lunde sin måte å omtale musikk som var fritt for moderne innslag, musikk med inspirasjon fra det gamle norske samfunnet som NS fremelsket. Tonene fra naturen ble med andre ord et bilde på det opprinnelig norske. Propagandisten Lunde brukte et retorisk grep og gjorde dermed folkemusikken til et stort, prangende symbol på det norske.

---

⁹² Fritt Folk 26. september 1942: 5

⁹³ Lunde 1942: 59

⁹⁴ Reidar Selvåg, ”Toneartsspørsmålet i norsk folkemusikk” i Bjørn Aksdal og Sven Nyhus (red.): *Fanitullen, innføring i norsk og samisk folkemusikk*, Oslo 1993: 353

⁹⁵ Ibid: 347

På lignende måte pekte Lunde på at folkemusikk var den musikken som ga den rikeste tolkningen av følelsene knyttet til livets store begivenheter både hos slekt og folk.⁹⁶ Med dette er det tydelig at Lunde så på folkemusikken som en sjanger som fulgte mennesket hele livet. Dette viser igjen hvilken sterk stilling Lunde ga norsk folkemusikk.

Et interessant trekk med Lunde sin tale i Colosseum er målformen den er skrevet på. Dette er den eneste teksten i *Kampen for Norge I-III* som er på nynorsk. Teksten er til og med skrevet på et svært konservativt nynorsk, noe ord som *mannjamningane*, *øydingi* og *skvaling av bylgjor* understreker.⁹⁷ Alle andre tekster Lunde har skrevet i *Kampen for Norge I-III* er på riksmål. Hvilke motiver lå så bak bruken av nynorsk i akkurat denne talen? Et viktig poeng er signaleffekten overfor norskdomsfolk. Da Landslaget for spelemenn ble stiftet i 1923, ble denne organisasjonen sterkt knyttet til Noregs Ungdomslag. Laget skulle blant annet arbeide under tilsyn fra styret i NU.⁹⁸ Dermed ble folkemusikken knyttet opp mot norskdomsbevegelsen. Denne bevegelsen hadde, som vi har sett, mange av de samme interessene som NS med tanke på den gamle norske kulturarven. At det har vært norskdomsfolk på denne tilstelningen, er dermed sannsynlig. I så måte er det ikke unaturlig at Lunde brukte nynorsk i et forsøk på å appellere til norskdomsfolk, som både sympatiserte med målsaken og norsk folkekultur, i et forsøk på å skape støtte til NS. Det skal understrekes at de fleste som var på dette arrangementet trolig var NS-sympatisører fra før. Trolig var det ikke mange å overbevise. På tross av dette er signaleffekten ved nynorsk i denne sammenhengen sterk i seg selv. Gjennom å bruke nynorsk viste Lunde et indirekte bånd mellom NS og norskdomsbevegelsen. Ved å trykke talen i *Fritt Folk*, ble dette også formidlet til langt flere mennesker enn de som hadde funnet veien til Colosseum.⁹⁹ Signaleffekten ble dermed forsterket. På bakgrunn av dette er det mulig å hevde at Lunde brukte nynorsk i en kontekst hvor båndene til dette skriftspråket var sterke, ut fra et ønske om å skape sympati for sitt ideologiske standpunkt. Folkemusikken skapte i denne sammenhengen en arena der nynorsk kunne trekkes inn i NS sin propaganda for å skape begeistring for partiet.

---

⁹⁶ Lunde 1943: 106

⁹⁷ Ibid: 106-107

⁹⁸ Mæland 1973: 21-23

⁹⁹ *Fritt Folk* 26. september 1942: 5

3.3 Del av en norsk nasjonalkultur

[...] skal vi i denne brytningstid makte en politisk gjenreisning av vårt folk, så må vi bygge på det norske, det nasjonale, og være klar over at vi må helt tilbake til de gamle norske kildene som enno er levende i våre bygder.¹⁰⁰

Som vi ser av sitatet pekte Gulbrand Lunde på at Norge befant seg i en brytningstid. Med dette mente han at Norge stod på randen av en ny tid, og at et nytt samfunn måtte skapes. I et foredrag i Deutscher Auslandsklub i Berlin 21. mars 1941 fremhevet han faren ved at et slikt skifte kunne føre til tap av den norske selvstedigheten. Derfor måtte det nasjonale grunnlaget sikres.¹⁰¹ Norsk folkemusikk var en del av dette grunnlaget og skulle også være med på å danne utgangspunktet for et nytt norsk samfunn. Folkemusikken var blitt bevart på bygdene der den danske innflytelsen hadde vært mindre fremtredende. Lunde pekte i forbindelse med dette på at mange bygdegenier ikke hadde fått sin rettmessige plass i historiebøkene siden deres kultur ikke hadde vært den herskende i Norge. På tross av lite anseelse fra sentrale myndigheter hadde disse kunstnerne vært med på å bevare den norske kulturen. Dette gjaldt ikke bare folkemusikk, men også andre kulturelementer som bunad, treskjæring og folkelig poesi.¹⁰² Her ble folkemusikk omtalt på lik linje med andre norske kulturuttrykk. Dette er en indikasjon på at folkemusikken ikke hadde noen forrang i forhold til andre elementer i den norske nasjonalkulturen.

Ved arrangementet *Norsk kulturfesten* på Studentersamfundet i Trondheim i november 1941, tok Gulbrand Lunde opp hvilke kulturoppgaver som var viktige for nasjonen Norge. Hvis folkemusikk skulle være en av premissleverandørene for den nye norske kulturen, påpekte han at det måtte ryddes opp i all ukulturen som rådde i landet. De fremmedartede innslagene måtte fjernes. På den måten kunne det nye samfunnet bygges opp på den ekte, nasjonale kulturarven som bonden og vikingen stod som lysende symboler på. Lunde forklarte dette på følgende måte:

Hvis vi virkelig vil en gjenreisning av det norske folket, så kan dette bare skje på nasjonal grunn. Vil vi gjenreisningen av dette nasjonale så må vi ta det ondet ved roten. Vi må uten skånsel fjerne all den fremmede ukulturen og erstatte den med norsk kultur.¹⁰³

---

¹⁰⁰ Lunde 1943: 13

¹⁰¹ Lunde 1942: 53

¹⁰² Ibid: 126

¹⁰³ Lunde 1943: 14

I dette sitatet kommer det klart frem at Lunde mente det fantes mye fremmed kultur i Norge som ikke passet inn i NS sin ideologi. Dette var også en av årsakene til at norsk folkemusikk ikke hadde fått sin rettmessige rolle i samfunnet. Lunde viste i denne forbindelsen til at folk i byene ikke hadde noen som helst forståelse av norsk folkemusikk. Til og med Norsk Rikskringkasting hadde harselert med den. Dette mente Lunde var et tegn på hvor langt Norge hadde fjernet seg fra sin egen kultur.

Hvor langt vi har fjernet oss fra vår egenart, vises best av det som jeg nettopp har nevnt, at befolkningen i byene har helt mistet evnen til å oppfatte vår nasjonale folkemusikk.¹⁰⁴

Lunde påpekte at det særlig var innenfor musikken at det nasjonale forfallet hadde vært mest omfattende og at ungdommen for det meste var interessert i blant annet ”negermusikk fra Hollywood”.¹⁰⁵ Dette var ikke folkemusikkens feil i seg selv. Feilen lå i den delen av folket som ikke lenger forstod hva som var ekte norsk kultur.¹⁰⁶

I tekstene til Lunde som vektlegger på en norsk nasjonalkultur, er det tydelig at han ville understreke den internasjonale tendensen som lå i tiden om at hvert folk skulle samle seg om sin rase, sitt folk og sin nasjon.¹⁰⁷ Dette innebar også en samling om den norske nasjonalkulturen hvor folkemusikk hørte til. Denne kulturen anså Lunde som overlegen andre kulturer, på samme måte som norske folkemusikk var overlegen utenlandsk musikk. Hva var så bakgrunnen for en slik holdning til folkemusikk? Sjangerens autentisitet er vanskelig å komme bort fra i en slik sammenheng. Det må også legges til at de musikksjangre Lunde kritiserte hørte hjemme i et fiendebilde for NS. Musikk fra Hollywood er et godt eksempel på dette. Amerika ble sett på som et sted hvor liberalisme og jødekapital rådet.¹⁰⁸ Altså et sted som ikke på noen måte lignet samfunnet NS forfektet. De folkene som ikke var sin folkemusikk bevisst, men som hørte på musikk NS betraktet som mindreverdig, var heller ikke skikket til å være med på gjenreisningen av landet.¹⁰⁹ Dette sier noe om hvilken holdning NS hadde til folkemusikk, i forhold til musikk som ikke passet inn i partiets ideologi.

Det kan virke som om Lunde, i posisjon av minister for kultur- og folkeopplysningsdepartementet, forsøkte å skape et bilde av at alle nordmenn burde ha et forhold til folkemusikken. At så få identifiserte seg med folkemusikken skyldtes all

---

¹⁰⁴ Lunde 1942: 162

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Ibid

¹⁰⁷ Ibid: 26

¹⁰⁸ Lunde 1943: 35

¹⁰⁹ Ibid: 12-13

utenlandsk påvirking som hadde fått fotfeste i landet, en påvirkning NS ville komme til livs. I så måte brukte Lunde folkemusikken for å spille på nasjonale følelser. På den ene siden går det derfor an å hevde at NS stod på barrikadene for å forsvare den norske folkemusikken. Kun NS ville klare å gi sjangeren den plassen den fortjente. Partiet forsvarte de ekte nasjonale verdiene og ville hindre at de ble utvasket av utenlandsk innflytelse. På den andre siden er det nærliggende å spørre seg om NS egentlig hadde kjennskap til norsk folkemusikk utover et overfladisk nivå. Etter å ha gått igjennom Lundes foredrag og artikler er det tydelig at når folkemusikk nevnes er den alltid satt inn i en kulturpolitisk kontekst. Folkemusikken hadde overlevd dansketid og var noe særegent norsk. Derfor måtte den frem i lyset. Det er dermed mulig å hevde at folkemusikken fikk en rolle i den kulturelle ideologien kun i posisjon av å være en særegen gren av norsk kultur. Dette understrekes om vi tar en kikk på NS sitt syn på andre kulturgrener. Forutsetningen for at en kulturgren skulle være en del av NS sin ideologi var at den faktisk hadde sine røtter godt festet i den norske kulturen. Dette gjaldt ikke bare folkemusikk, men også norsk byggekunst, litteratur, bunader og treskjæring.¹¹⁰ Ut fra et slikt perspektiv er det vanskelig å komme bort ifra at NS sin vilje til å fremme karakteristiske norske kulturuttrykk i første rekke kom på bakgrunn av disse uttrykkenes opprinnelse. Dette gjaldt også folkemusikk.

3.4 Oppsummering

Gulbrand Lunde viste med stor tydelighet at norsk folkemusikk var en viktig del av NS sin ideologi. Hans retorikk var preget av svulstige fremstillinger av den norske folkemusikken. Hvordan folkemusikken skulle fungere som et ideal for andre musiksjangre ble vektlagt. Lunde fremhevet også båndet mellom folkemusikken og naturen. Dette var en retorikk som var kjent i folkemusikkmiljøet. Den kan ha vært med på å skape et inntrykk av at NS sine tanker omkring norsk folkemusikk ikke representerte noe nytt. En mulig tankegang er at dette kunne ført til en mer positiv holdning til NS i miljøer hvor en slik retorikk var kjent.

Som en del av en felles norsk kulturarv representerte folkemusikken noe genuint og autentisk norsk. Selv om Lunde var klar på at folkemusikk var viktig for NS, gikk han ikke dypere inn på hva det er som faktisk gjorde norsk folkemusikk så spesiell. Tyder dette på at kjennskapen til norsk folkemusikk innenfor NS sin ideologi ikke strakk seg lenger enn et

---

¹¹⁰ Lunde 1942: 59 og 126

overfladisk nivå? Hos Lunde er det få indikasjoner på hva som skulle gjøres konkret for å løfte frem norsk folkemusikk. I forbindelse med dette kan en spørre seg i hvor stor grad NS arbeidet aktivt med å fremme norsk folkemusikk. I neste kapittel vil jeg behandle disse spørsmålene, og gå nærmere inn på hvordan norsk folkemusikk ble fremstilt og formidlet av NS.

4.0 Fremstilling og formidling av folkemusikk i Nasjonal Samling

Gulbrand Lundes arbeider viser oss en side av Nasjonal Samlings syn på folkemusikk. På tross av Lunde sin sterke posisjon representerer han ikke det eneste grunnlaget for å kunne analysere folkemusikkens rolle i NS. Dette kapitlet vil bruke Fritt Folk, filmrevyen, Norsk kinoblade og saker fra landssvikarkivet som analysegrunnlag for å komme nærmere et svar på hvordan NS fremstilte og formidlet den norske folkemusikken.

Dette kapitlet vil ha tre hovedanalyser. Første del av kapitlet vil ta for seg NS sin bruk av norsk folkemusikk i reportasjer og ved arrangementer. Ved å analysere hvordan folkemusikken ble fremstilt i slike sammenhenger, er poenget å vise hvordan NS i praksis formidlet sine tanker omkring den norske folkemusikk. Bakgrunnen for at folkemusikk fikk en fremtredende rolle i en rekke reportasjer og arrangementer vil også bli en del av denne analysen.

I forrige kapittel ble spørsmålet om hvor stor forståelse NS hadde av norsk folkemusikk stilt. Den andre analysen i kapitlet vil bruke fremstillingen av folkemusikk som utgangspunkt for å si noe om hvor dyp forståelsen av denne sjangeren egentlig var i NS. Her vil jeg blant annet komme inn på hvordan NS så på sin egen rolle i arbeidet med folkemusikk.

NS hadde et tydelig budskap når det gjaldt den norske nasjonalkulturen og folkemusikk som en del av dette. Det er imidlertid viktig å gå nærmere inn på om det ble gjort noe mer konkret med tanke på å få folkemusikken ut i samfunnet. Fulgte handling ord? Fritt Folk, filmrevyene og dykk i landssvikarkivet kan gi oss en pekepinn på dette. Kapitlets siste analyse vil undersøke hvordan NS iverksatte tiltak for å formidle den norske folkemusikken til befolkningen.

4.1 Reportasjer og arrangementer med folkemusikk

I flere ulike medier trakk NS inn folkemusikk og formidlet sitt syn på sjangeren til befolkningen. Dette gjaldt både i aviser og på film. Det er i Fritt Folk norsk folkemusikk er mest synlig. I perioden 1936-1945 ble det trykket 82 saker som omhandlet dette temaet. Hovedvekten av dette kom som sagt etter NS sin kulturpolitiske nyorientering. Norsk folkemusikk fikk også innpass på kinolerretet, selv om omfanget her ikke var like omfattende som i Fritt Folk.

Av de 82 sakene som omhandlet norsk folkemusikk i Fritt Folk, var det 43 artikler som la vekt på selve musikken og dansen. I enkelte av disse artiklene spilte folkemusikken en birolle. I slike tilfeller ble musikk sjangeren ofte trukket frem som en del av et arrangement. Disse arrangementene var i de fleste tilfeller stevner som NS arrangerte. Ofte ble stevnene holdt i forbindelse med merkedager som Olsok og St. Hans. Tekstene som ble publisert i slike sammenhenger var både annonser og reportasjer. I forbindelse med et Olsok-stevne på Valdres folkemuseum i 1941 ble programmet beskrevet i Fritt Folk noen dager i forveien. Her fremkom det at blant mange ulike innslag ville også leikarranger fra flere bygder i området opptre.¹¹¹ Folkedans ble altså fremhevet som en del av underholdningen.

I en reportasje i Fritt Folk fra et stevne i Bø i Telemark i oktober 1942 ser vi på lignende måte hvordan folkemusikk ble trukket inn. Hva som hadde skjedd denne dagen, ble fylldig gjennomgått. Det hadde vært opptog med Hirten, hornmusikk og tale av minister Rolf Jørgen Fuglesang.¹¹² At en prominent person som Fuglesang var til stede i Bø, indikerer at dette var et viktig stevne for NS. Arrangementet hadde også hatt innslag av folkemusikk. I artikkelen ble de ulike spelemennene som hadde underholdt presentert. Dansen hadde også vært fremtredende. ”Et dansepar fra Setesdal i sine nasjonale bunader høstet voldsomt bifall”.¹¹³ Med dette viste Fritt Folk at folkemusikere var villige til å opptre på NS-arrangementer. Artikkelen viser også at folkemusikk og folkedans var så viktige deler av den kulturen NS ønsket å assosiere seg med, at det ble gjort til sentrale deler av underholdningen.

I filmrevyen finner vi også reportasjer som følger dette mønsteret. Dette kommer klart frem i Norsk Films Revy nr. 7 fra 1941. Her er det en fylldig reportasje fra ungdommens dag i Oslo. I Klingenberg kino ble det holdt et stort møte med ungdommer fra hele landet. Minister

---

¹¹¹ Fritt Folk 26. juli 1941: 2

¹¹² Fuglesang ble generalsekretær i NS allerede i 1934, og hadde i løpet av krigen mange sentrale verv i partiet. Han tok blant annet over som kulturminister i november 1942, etter Gulbrand Lundes død. Dahl et al. 1995: 125

¹¹³ Fritt Folk 26. oktober 1942: 3

Axel Stang talte.¹¹⁴ Til slutt presiserte fortelleren at det var underholdning, men folkedans var det eneste innslaget han nevnte konkret. Dette var også det eneste innslaget som ble vist.¹¹⁵

Innholdsmessig er ikke hovedvekten rettet mot folkemusikk i de overnevnte reportasjene. De kan på tross av dette være viktige i analysen av NS sitt syn på norsk folkemusikk. Det mest interessant poenget er at folkemusikken ble fremhevet som viktig selv om reportasjene i utgangspunktet dreide seg om noe annet. Dette antyder en vilje fra NS til å vise at norsk folkemusikk var en kunstsjanger som var i bruk. Dette kunne ha vært med på å legitimere hvorfor sjangeren fikk såpass stor oppmerksomhet som den gjorde. Det er imidlertid viktig å påpeke at reportasjer fra store tilstelninger som oftest også omfatter omtale av underholdningen. At Fritt Folk fremhevet folkemusikk som en del av programmet faller seg på mange måter naturlig. Det er imidlertid viktig å huske på at det faktisk var NS som hadde regien på arrangementene som ble omtalt. Derfor er det vanskelig å komme bort fra at folkemusikkens rolle på disse arrangementene kom som følge av bevisste beslutninger i partiet.

At det var viktig for NS å formidle norsk folkemusikk til befolkningen, kommer enda klarere frem ved å gå til reportasjer og innslag hvor folkemusikken hadde en mer sentral rolle. I juni 1944 ble det i Fritt Folk annonsert for en stor folkefest på Norsk Folkemuseum på Bygdøy i forbindelse med feiringen av St. Hans. I denne annonsen ble programmet for kvelden gjennomgått. Det viktigste innslaget skulle være et bondebryllup. I forbindelse med denne begivenheten ville også folkemusikk spille en viktig rolle. ”Og ellers blir det forskjellig underholdning på brudefesten med telespringar, slåtter, setesdalsgangar osv”.¹¹⁶ Dagen etter arrangementet var det en fyldig reportasje i Fritt Folk hvor hele kvelden ble beskrevet. Her stod det blant annet:

Bygdøy Folkemuseum er som skapt til nasjonale folkefester. Der kan man føle seg gammel på norsk grunn, føle at vi er et folk med gammel tradisjon og gammelt bondeblod i årene.¹¹⁷

Med dette arrangementet er det tydelig at Fritt Folk løftet frem norsk folkemusikk i en nasjonalkulturell kontekst og fremhevet sjangeren som en del av partiets ideologi. At arrangementet fikk et eget innslag i Norsk filmrevy nr. 26 i 1944, forsterker et slikt inntrykk. I

---

¹¹⁴ Stang var under hele okkupasjonen sjef for departementet for arbeidstjeneste og idrett. Som leder av NS Ungdomsfylking hadde han også tittelen *Ungdomsfører* Dahl et al. 1995: 394

¹¹⁵ Norsk films revy nr. 7, 1941

¹¹⁶ Fritt Folk 23. juni 1944: 2

¹¹⁷ Fritt Folk 24. juni 1944: 2

dette innslaget ble det utelukkende lagt vekt på folkemusikk. I Fritt Folk ble det pekt på at kvelden også hadde omfattet korpsmusikk, underholdning av Stabsmusikken og også andre typer underholdning.¹¹⁸ I filmrevyinnslaget ble alt dette utelatt og norsk folkemusikk fikk hovedrollen. Under hele innslaget er det hardingfelemusikk i bakgrunnen. Det er opptreden med et dansepar som danser telespringar. Et brudedefølge ledes av de to kjente spelemennene Einar Lund og Olav Evju.¹¹⁹ Hele dette innslaget spilte på en idealisering av den norske folkemusikken som en del av en norsk nasjonalkultur. I forrige kapittel var det tydelig at Lunde ville få norsk folkemusikk frem som en av de ledende musikksjangrene i landet. Å presentere folkemusikk gjennom en så sterk formidlingskanal som filmrevyen kan i så måte ha vært et ypperlig middel for at flere nordmenn skulle få øynene opp for sjangeren.

Norsk folkemusikk fikk flere innslag i filmrevyen. I Norsk ukerevy nr. 49 i 1943 var det for eksempel et eget innslag med to par som danset rørospols.¹²⁰ I en tidligere revy var det en reportasje fra Nationaltheatret. Det ble påpekt at teatret vil fremme nasjonale forestillinger og dermed hadde satt opp stykket *Fossegrimen*. Hva forestillingen handlet om ble ikke nevnt. Det eneste som ble vist i innslaget var en scene med dans og hardingfelespill.¹²¹ At folkemusikk var det eneste som ble presentert er et signal om at NS ville understreke at forestillingen la vekt på denne siden av norsk nasjonalkultur.

I kulturfilmen *Setesdalsfilmen* ble det ikke lagt ensidig vekt på folkemusikk, men sjangeren blir likevel fremhevet som viktig. I Norsk Kinoblad Nr. 8 er det en stor omtale av denne filmen. Det ble blant annet fremhevet at filmen ville formidle næringsveier, kulturminner og folkeliv i Setesdal. Bildene som ble presentert fra filmen viste elementer av norsk folkemusikk med blant annet en spelemann, et dansepar og en kveder. I teksten fremkom det også at mye av dalens musikk ble brukt i filmen, fremført av folkemusikerne Dreng Ose og Hallvard Aakre.¹²² Omtalen av denne filmen i Norsk Kinoblad viser at NS også fremhevet folkemusikk som viktig i andre medier enn Fritt Folk og filmrevyen.

Ved å presentere folkemusikk på de overnevnte måtene, understrekes det at norsk folkemusikk vitterlig var en del NS sin ideologi, at det var viktig å formidle denne kultursjangeren til resten av folket og vise at den var i bruk. Det er imidlertid viktig å spørre seg om vektleggingen av folkemusikk i Fritt Folk, filmrevyene og den overnevnte filmen kun var uttrykk for en ideologisk partilinje. Kan det tenkes at folkemusikken kom inn i media på

---

¹¹⁸ Fritt Folk 24. juni 1944: 2

¹¹⁹ Norsk filmrevy nr. 26, 1944

¹²⁰ Norsk ukerevy nr. 49, 1943

¹²¹ Norsk films revy nr. 21, 1942

¹²² Norsk Kinoblad Nr 8. 1942, 2. årg.: 13 og 24

grunn av personlige interesser hos NS sine journalister? Det er vanskelig å finne et godt svar på dette, blant annet fordi svært få av reportasjene med folkemusikk i Fritt Folk er signert. Hvem som var opphavsmenn og hvilke motiver som lå til grunn, er det dermed svært vanskelig å finne ut av. Ut fra en tankegang om at folkemusikken i media kan ha hatt en sammenheng med personlige interesser, skal det uansett ikke glemmes at reportasjer og filminnslag som ikke stemte overens med NS sitt ideologiske standpunkt med meget stor sannsynlighet hadde blitt forkastet. Sensur hadde satt en stopper for journalistikk som ikke var ideologisk rett. Selv om journalister kan ha vært interessert i å dekke aktiviteter som kunne relateres til folkemusikk, er det vanskelig å komme til noen annen konklusjon enn at den norske folkemusikken kom inn i ulike medier fordi det var en kunstsjanger som NS anså som en viktig del av den norske kulturarven, og som de ville videreformidle til den norske befolkningen.

4.2 Overfladisk eller dyp forståelse av norsk folkemusikk?

NS sin fremstilling av norsk folkemusikk i media kan være med på å skape en forståelse av hvor dyp kjennskapen til denne sjangeren faktisk var i partiet. Det er i første rekke Fritt Folk som er viktig å se nærmere på i en slik sammenheng, siden det er i dette mediet folkemusikk vies størst plass. I forrige kapittel ble det pekt på hvordan Gulbrand Lunde brukte mange store ord i sin omtale av denne musikk sjangeren, men tekstene hans viste ingen inngående forståelse av norsk folkemusikk. Han påpekte til stadighet hvor enestående norsk folkemusikk var, men gikk ikke dypere i sin analyse. Ut fra dette virker det som Lundes kjennskap til norsk folkemusikk ikke strakk seg lenger enn et overfladisk nivå. Sjangerens betydning hadde sammenheng med at den var en autentisk norsk kulturgren. Det er mulig å tenke seg at dette var situasjonen også i store deler av partiet. Også i Fritt Folk er det artikler hvor den norske folkemusikken fremstilles med en nasjonalistisk og overfladisk retorikk. Den 27. august 1941 var det for eksempel en artikkel som fremhevet folkemusikken som Norges nasjonalmusikk. Det ble pekt på hvordan denne musikken hadde blitt misforstått, men likevel kom til å overleve:

Men i vår egen nasjonale musikk eier vi en verdi som, selv om den er blitt forsømt i over 75 år, allikevel vil leve videre i folkesinnet. Den vil aldri dø ut. Den er utsprunget av Norges hårde, barske natur. Den er en del av vår historie.¹²³

Denne artikkelen var ikke signert, men retorikken kjenner vi igjen fra Lundes arbeider. Som hos Lunde ble folkemusikkens bånd til naturen fremhevet med store, propagandistiske ord.

Selv om Fritt Folk også fremstilte folkemusikk med en sterk retorikk, gikk avisen også nærmere inn på hva som faktisk gjorde norsk folkemusikk spesiell. Hardingfela ble viet en del oppmerksomhet i denne sammenhengen. Den kom heller ikke utenom retorikken som ofte fulgte NS sin omtale av norsk folkemusikk. ”Intet instrument spiller folkesjelen og naturfølelsen mer fullkomment enn hardingfela”.¹²⁴ Mer interessant er fremstillingen av hardingfela som enestående blant strykeinstrumenter. I en artikkel fra september 1942 fremheves det hvordan hardingfela på en helt spesiell måte var innehaver av harmonier og stemninger som ingen andre instrumenter hadde. I denne sammenhengen ble det også hevdet at det kun var hardingfela som var et rent instrument. Andre strykeinstrumenter var i utgangspunktet falske og ble først rene i samspill med andre. Videre ble det henvist til Edvard Grieg, som var den første som hadde klart å bruke hardingfelas harmonier i klassiske komposisjoner. På bakgrunn av dette hadde han revolusjonert harmonilæren.¹²⁵ Her ser vi hvordan Fritt Folk satt hardingfela i en særstilling. Instrumentet ble fremstilt som overlegen andre strykeinstrumenter på grunn av dets klang og harmoni. Det er liten tvil om at hardingfelas klang skiller seg fra andre strykeinstrumenter. Understrengene som resonnerer når buen stryker på de fire overstrengene er med på å skape et svært særegent uttrykk. På den andre siden er ikke det ensbetydende med at hardingfela er ren og andre strykeinstrumenter falske, slik som det ble påpekt. I denne sammenhengen ville Fritt Folk trolig skape et bilde av hardingfela som noe enestående norsk. Hardingfela skiller seg på mange måter fra andre instrumenter, men å bruke argumenter om at hardingfela er ren og andre strykeinstrumenter falske faller på sin egen urimelighet. Da denne argumentasjonen i Fritt Folk likevel gikk så langt, er det en indikator på hvor viktig det var å vise at hardingfela faktisk var et spesielt instrument. Det forsterker inntrykket av hvor viktig det var for NS å fremstille norsk folkemusikk som enestående i sitt slag.

I Fritt Folk ble også norske folkeviser viet spalteplass. På samme måte som med hardingfela kan det virke som Fritt Folk ville skape et bilde av at norske folkeviser var

---

¹²³ Fritt Folk 27. august 1941: 2

¹²⁴ Fritt Folk 27. januar 1942: 4

¹²⁵ Fritt Folk 14. september 1942: 2

spesielle. En artikkel fra juli 1942 tar for seg dette emnet inngående. Her ble de ulike typene av norske folkeviser beskrevet. I denne artikkelen ble også folkevisenes opprinnelse drøftet. Det ble påpekt at folkevisene også fantes i andre land i Europa.¹²⁶ I en tidligere artikkel fremhevet Fritt Folk på lignende måte at folkevisene nord i Europa hadde en felles-germansk opprinnelse.¹²⁷ Til forskjell fra hardingfela ble dermed de norske folkevisene satt i en internasjonal kontekst. Dette betød ikke at NS så de norske folkevisene som et mindre viktig kulturuttrykk. I Fritt Folk ble det presisert at de hadde utviklet seg på en egen måte i Norge og fått ”sin svip av den norske grunnen og norsk særlag”.¹²⁸ Deres eksklusivitet hang også sammen med at de hadde eksistert på folkemunne fra middelalderen av. De representerte derfor noe ekte norsk.

Fritt Folks fremstilling av hardingfela og norske folkeviser er eksempler på artikler som tar for seg norsk folkemusikk på et mer omfattende nivå, til forskjell fra mye av den sterke retorikken som folkemusikken ellers var gjenstand for. Dette tyder på at NS også ville vise en dypere innsikt i sjangeren. Antallet artikler som går dypere inn i norsk folkemusikk representerer imidlertid et beskjedent antall. Dette kan understreke at NS ikke lyktes i å vise en mer omfattende forståelse av norsk folkemusikk. På bakgrunn av dette tyder mye på at NS sin vektlegging av norsk folkemusikk mest sannsynlig ikke skyldtes sjangerens musikalske kvalitet og egenart. Det vanskelig å komme bort ifra at folkemusikkens betydning for NS i første rekke hadde sammenheng med sjangerens kulturelle autentisitet.

At Fritt Folk forsøkte å gå dypere inn i norsk folkemusikk, kan også ha sammenheng med at NS så seg selv som en slags forkjemper for norsk folkemusikk. Folkemusikk må i denne sammenhengen ses som et element i en allmenn norsk nasjonalkultur. Det er kanskje mer riktig å si at de så seg selv som forvaltere av den norske nasjonalkulturen, der igjen folkemusikk spilte en betydelig rolle. At de brukte så mye spalteplass på folkemusikk, understreker en slik forvalterrolle. I en artikkel fra 23. januar 1943 underbygges dette synet. Her ble det ordrett påpekt hvordan NS, som styrende statsmakt, gikk foran som forvalter av norsk folkemusikk. Det ble pekt på hvor dårlig folkemusikken ble behandlet tidligere, sammenlignet med NS som ville gi folkemusikken den plassen den fortjente. ”No derimot er det sjølve statsmaktene som går fyre med vurdsling av vår nasjonale musikkarv”.¹²⁹ Det må presiseres at denne artikkelen kom tidlig i 1943. Det er imidlertid sannsynlig at NS tok på seg

---

¹²⁶ Fritt Folk 3. juli 1942: 2

¹²⁷ Fritt Folk 11. mars 1942: 2

¹²⁸ Fritt Folk 3. juli 1942: 2

¹²⁹ Fritt Folk 23. januar 1943: 2

rollen som forvaltere av folkemusikk i det sjangeren fikk en mer fremtredende rolle i Fritt Folk og i Lundes retorikk. Altså som en del av den kulturpolitiske nyorienteringen fra årsskiftet 1940/1941. Ved en nærmere analyse av det overnevnte sitatet ser vi også at statsmakten ”går fyre” og forvalter den norske musikkarven. Det er ikke noe de skal gjøre i fremtiden, det er noe de gjør nå. Alt dette skulle derfor tilsi at NS sin selvpålagte rolle som forvalter av norsk folkemusikk var godt etablert lenge før denne artikkelen kom på trykk.

En forvalterrolle forplikter. For NS hadde det vært vanskelig å virke troverdige i rollen som forvaltere av norsk folkemusikk hvis de ikke gikk dypere inn i hva som faktisk gjorde sjangeren så spesiell. Først på den måten kunne rollen som de påtok seg bli troverdig. Artiklene i Fritt Folk som viste innsikt i norsk folkemusikk kunne derfor være med på å bygge oppunder et syn om at NS var de rette forvalterne av denne kulturgrenen, og norsk nasjonalkultur generelt. Inngående dypdykk i hva som kjennetegnet norsk folkemusikk kunne understreke at de satt med kompetanse til å påta seg en slik stilling. Om de lyktes med dette er tvilsomt.

4.3 Tiltak

I krigsårene gjennomførte NS en rekke tiltak for å få spredt den norske folkemusikken til befolkningen. En viktig person i dette arbeidet var musikeren Jim Johannessen. Han var en kjent kapellmester og ledet blant annet Bergens Radioensemble. Høsten 1941 fikk han stillingen som leder for Hirdens orkester i Bergen. Denne jobben hadde han frem til 1. januar 1942. Da ble han ansatt som leder for Hirdens musikkavdeling og gitt tittelen riksleder for hirdmusikken.¹³⁰ Hirden var en sluttet avdeling innenfor NS med et militært organisasjonsmønster. Denne særorganisasjonen var den som NS tildelte flest ressurser av NS i løpet av krigen.¹³¹ Dette indikerer at Hirden hadde en viktig rolle i partiet. At Johannessen som leder av musikkavdelingen hadde en sentral rolle i norsk musikkliv under krigen, er det derfor vanskelig å komme bort ifra.

I Fritt Folk fremmet Johannessen i desember 1941 sine tanker om hvilke tiltak som burde bli satt inn for at den norske folkemusikken skulle få den plassen den fortjente. Da denne artikkelen kom på trykk var det fremdeles to uker til Johannessen tiltrådte i stillingen

---

¹³⁰ Rettsbok til Jim Johannessen, 25. november 1947 (dato for domfellelse). Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 3300 – Jim Johannessen

¹³¹ Dahl et al. 1995: 171

som leder av musikkavdelingen til Hirden. Som en kjent musiker på radio, NS-medlem og dirigent for Hirdens orkester i Bergen, var han trolig på dette tidspunktet allerede en sentral skikkelse i partiet. I intervjuet pekte Johannessen blant annet på at det burde bli laget en sangbok, og overskuddet fra salget av denne sangboken burde gå til å støtte norsk musikk økonomisk. Han poengterte også viktigheten av at folkemusikk måtte inn i skolen. På den måten kunne den oppvoksende generasjon med tiden lære seg å verdsette denne musikk sjangeren.¹³² Disse tankene er interessante i seg selv og de vil bli behandlet senere i delkapitlet. Like viktig er det å analysere bakgrunnen for slike uttalelser. Var tiltakene Johannessen presenterte noe NS stilte seg bak? I forlengelsen av dette er det også viktig å spørre seg om det er mulig å analysere seg frem til en hel organisasjons planer for å fremme folkemusikk ut fra en sentral person sine uttalelser. I denne sammenhengen er det viktig å understreke at hans tanker kom på trykk. Fritt Folk ville trolig ikke ha formidlet slike konkrete ideer hvis NS ikke kunne stå inne for dem eller identifisere seg med dem. Derfor tyder mye på at NS gikk god for hans tanker om å spre norsk folkemusikk.

Som riksleder for hirdmusikken fikk Johannessen flere oppgaver som understreker at NS aktivt støttet og gikk inn for tiltak som tok sikte på å få den norske folkemusikken frem i lyset. Den 25. november 1942 rapporterte Johannessen til minister Ragnar Skancke om hvilke oppgaver han var satt til som leder av hirdmusikken. Skancke var kirke- og undervisningsminister fra 1. februar 1942 og frem til frigjøringen.¹³³ I brevet fremkom det at Gulbrand Lunde, en gang på sommeren 1942, hadde gitt Johannessen svært spesifikke oppgaver med tanke på å få norsk musikk frem i lyset. På bakgrunn av Lundes død i oktober 1942 hadde Skancke ønsket en rapport om hvordan dette arbeidet skulle fortsette.¹³⁴ I rapporten skrev Johannessen blant annet følgende:

Avdøde minister dr. Gulbrand Lunde anmodet meg i sommer om å gå inn for et spesialoppdrag som han etter konferanse med ministerpresidenten hadde fått tillatelse til å sette meg til. [...] Oppdraget bestod i at jeg skulle fremme norsk musikk på alle områder, gjøre propaganda for denne i og utenfor Norge.¹³⁵

I dette brevet hevdet altså Johannessen at Lunde fikk tillatelse fra Quisling til å gi ham oppdraget med å fremme norsk musikk. Dette tyder på at det fra øverste hold ble lagt retningslinjer for å gi norsk musikk en større rolle i samfunnet. Begrepet norsk musikk favner

---

¹³² Fritt Folk 16. desember 1941: 2

¹³³ Dahl et al. 1995: 381

¹³⁴ Brev fra Johannessen til Skancke, 25. november 1942. Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 3300 – Jim Johannessen

¹³⁵ Ibid

mer enn folkemusikk. Likevel er det tydelig at folkemusikk også var en viktig del av dette arbeidet.

Johannessen skrev i det samme brevet at ”folkevisene er det min mening å få arrangert således at de kan brukes i konsertsal, for derigjennom å gjøre norsk folkemusikk kjent og populær”.¹³⁶ Denne setningen viser et spesifikt mål som tok sikte på å formidle norsk folkemusikk til et større publikum. Folkemusikkens stilling i arbeidet med å spre norsk musikk understrekes ytterligere ved å se på et dokument fra mappen til Johannessen i landssvikarkivet med overskriften *Arbeidsplan for Jim Johannessen*. Dette dokumentet viser at Johannessen hadde sju spesifikke retningslinjer han skulle arbeide etter. Det er ikke noen form for datering på dokumentet, men punktene der er tilnærmet identiske med det Johannessen beskrev i rapporten til Skancke. Disse retningslinjene er derfor med stor sannsynlighet oppgavene Lunde initierte og ga som arbeidsmål til Johannessen. De sju punktene var som følger:

1. Kontroll med de fremtidige innspillinger på grammofon. Kontrollen omfatter også å få vekk den mest outrerte jass og swingmusikk. Denne musikk erstattes med god norsk underholdningsmusikk, folkemusikk og schlagere, komponert av norske komponister.
2. Oppstille et godt norsk reportuar for innspilling i kringkastingen.
3. Søke å påvirke utenlandske grammofonselskaper således at de utgir norsk musikk.
4. Få vår folkemusikk bearbeidet så den kan brukes i konsertsaler verden over.
5. Få vår folkemusikk arrangert i gode orkesterarrangementer og til solobruk.
6. Forhandle med musikkforlag for å få trykt og utgitt norsk musikk.
7. Forsøke å få i gang abonnement på verker av våre beste tonemestere.¹³⁷

Planen viser at NS sitt ideologiske standpunkt til norsk folkemusikk ble satt inn i konkrete rammer som tok sikte på å formidle sjangeren til befolkningen. Det er imidlertid viktig å huske på at punktene i denne planen var mål Johannessen skulle arbeide mot. Punktene var ikke direktiver som hadde konkret innflytelse på samfunnet. På tross av dette finnes det sterke indikasjoner på at enkelte av retningslinjene i disse punktene faktisk fikk stort gjennomslag. Punkt 1 peker på viktigheten av å få kontroll med fremtidige innspillinger på grammofon,

---

¹³⁶Brev fra Johannessen til Skancke, 25. november 1942. Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 3300 – Jim Johannessen

¹³⁷Arbeidsplan for Jim Johannessen, udatert – sannsynligvis fra sommeren 1942. Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 3300 – Jim Johannessen

samt å få vekk ”den mest outrerte jass og swingmusikk”.¹³⁸ I 1941 var det over tjue innspillinger med jazzmusikk i Norge. I 1944 var dette sunket til to.¹³⁹ Dette er en god indikasjon på at punktene som var satt opp ikke bare var overfladiske målsettinger, men noe som det faktisk ble arbeidet hardt mot.

Ovenfor var jeg inne på hvordan musikk som ikke stemte med NS sin ideologi måtte lukes ut. Erstatningen skulle være ”god norsk underholdningsmusikk, folkemusikk og slagere”.¹⁴⁰ En slik målsetting understreker en vilje fra NS til å forsøke å gi norsk folkemusikk en større plass i det nye samfunnet. Dette inntrykket forsterkes av at folkemusikk fremheves spesifikt i to av planens syv punkter, samt trekkes inn på linje med flere andre sjangre i planens første punkt.

Punkt 4 i Johannessens plan viser en interessant side av tilnærmingen NS hadde til folkemusikk. Gjennom å bearbeide folkemusikken skulle den spres til konsertsaler i resten av verden.¹⁴¹ Med denne tilnærmingen kan det virke som om NS ikke bare hadde ambisjoner om å få spredt folkemusikken til den norske befolkningen, men også globalt. Dette kan understrekes av at spelemannen Einar Lund på sommeren 1943, etter forespørsel fra Jim Johannessen, ble sendt på en treukers konsertturné i Tyskland for å fremme norsk folkemusikk.¹⁴²

Både punkt 4 og 5 viser at NS hadde et mål om å sette folkemusikken innenfor en kunstmusikalsk ramme. I rapporten Johannessen skrev til Skancke ble det også fremhevet at folkemusikken, og da spesifikt folkevisene, egnet seg dårlig for konsertscener.¹⁴³ Dette kan tyde på at NS ikke anså kvaliteten i den norske folkemusikken som god nok til å stå alene på en internasjonal musikkscene. For å presentere norsk folkemusikk måtte den bearbeides. Er dette så ensbetydende med en nedvurdering av den musikalske kvaliteten i norsk folkemusikk? Ikke nødvendigvis. I en slik forbindelse kan det pekes på Lunde som fremhevet at alle de store norske komponistene var inspirert av folkemusikk.¹⁴⁴ Dette understreker en tiltro til musikalsk kvalitet i folkemusikken. Å tilpasse en kunstsjanger til andre kontekster er

---

¹³⁸ Arbeidsplan for Jim Johannessen, udatert – sannsynligvis fra sommeren 1942. Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 3300 – Jim Johannessen

¹³⁹ Dahl et al. 1995: 200

¹⁴⁰ Arbeidsplan for Jim Johannessen, udatert – sannsynligvis fra sommeren 1942. Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 3300 – Jim Johannessen

¹⁴¹ Ibid

¹⁴² Rettsforklaringen til Einar Lund, 7. september 1945. Landssvikarkivet: Notodden politikammer, sak 727/45 – Einar Lund

¹⁴³ Brev fra Johannessen til Skancke, 25. november 1942. Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 3300 – Jim Johannessen

¹⁴⁴ Lunde 1942: 59

heller ikke det samme som å si at den nåværende kvaliteten ikke er god nok. I forlengelsen av dette må det igjen understrekes at norsk folkemusikks betydning for NS mest sannsynlig hadde lite å gjøre med selve musikkuttrykket. Som det har blitt pekt på tidligere hadde folkemusikkens plass i ideologien med stor sannsynlighet sammenheng med sjangerens opprinnelse. At NS ville bearbeide folkemusikk og formidle den til resten av verden, kan således ses på som et ønske om å vise en sterk og levedyktig norsk kulturarv. Dette viser uansett en sterk tanke om å få norsk folkemusikk frem i lyset.

NS gjorde også tiltak for å få norsk folkemusikk inn i skolen. Høsten 1941 ble det innført danseforbud i Norge. Dette gjaldt offentlig dans.¹⁴⁵ I en artikkel fra mai 1943 henviste Fritt Folk til en ny lovendring omkring dette forbudet. Fra nå av skulle det være lov å danse i skolen, men kun folkedans. Denne dansetypen kunne inngå som ledd i undervisningen.¹⁴⁶ Johannessens konkrete tanker om å få spredt norsk folkemusikk gjennom skolen, som det ble pekt på tidligere, viste seg dermed å være noe NS gikk gode for. Hvor viktig det var for NS å få denne delen av norsk folkemusikk inn i skolen, understrekes ved at folkedansen kom inn på tross av et forbud i andre offentlige rom. Dette var ikke hvilket som helst tiltak. Skolen var og er kanskje den viktigste arenaen samfunnet har for å sosialisere den oppvoksende generasjonen til å bli gode samfunnsborgere. At NS ville tillate folkedans i skolen, understreker dermed hvor viktig det var for partiet å gi den norske befolkningen en større forståelse av norske folkemusikk og folkedans.

Grunnskolen var ikke den eneste opplæringsinstitusjonen hvor NS satte inn konkrete tiltak for å fremme norsk folkemusikk. I Norsk films revy nr 29 fra 1942 er det en reportasje fra en egen skole som ble opprettet for å kurse i elever i norsk nasjonalkultur. Denne skolen i Bærum blir av fortelleren omtalt som en nasjonal folkehøgskole. Den hadde blant annet blitt opprettet for å kunne ha kurs i norsk nasjonal dans, musikk og kultur. Målsettingen var at de unge som var innom denne skolen skulle holde oppe den norske kulturen som fremdeles var levende på bygdene.¹⁴⁷ Med denne skolen ser vi at NS faktisk opprettet en egen institusjon som tok sikte på å formidle og opprettholde den norske nasjonalkulturen. En slik målsetting var trolig også utgangspunktet for en rekke kulturkurs som ble arrangert av NS. Et slikt kurs står beskrevet i Fritt Folk i juni 1942. Jenter fra hele det sørlige Norge hadde deltatt. Formålet med kurset var ”å sette jentene litt inn i det kulturarbeid som skal drives, lære dem hva kulturarbeid er for noe og vekke i dem forståelsen for det særmerkete norske og vår nasjonale

---

¹⁴⁵ Haugan 2011: 385

¹⁴⁶ Fritt Folk 25. mai 1943: 2

¹⁴⁷ Norsk Films revy nr 29, 1942

egenart”.¹⁴⁸ Blant flere fag, som håndarbeid og gymnastikk, hadde det også blitt undervist i folkedans.

NS hadde også en rekke kurs som tok sikte på å utdanne unge mennesker til å være ledere i forskjellige deler av organisasjonen. Det kulturelle aspektet i en slik rolle var viktig. I februar 1943 var det en reportasje i filmrevyen hvor den kvinnelige arbeidstjenestes lederkurs ble avlagt et besøk. Matlaging, husstell og husflid var noe av det som skulle læres. Kurset omfattet også et eget emne som gikk under navnet kulturelle fag. Her skulle de vordende lederne lære å rettlede arbeidstjenestens jenter i folkedans, leik og underholdning.¹⁴⁹ Dette kurset var myntet på fremtidige ledere i den kvinnelige arbeidstjenesten.

NS hadde også kurs som utelukkende gikk ut på å utdanne kulturledere i partiet. Et slikt kurs fant sted på sommeren 1941. NS sin ungdomsfylking var ansvarlige for dette. Ungdom fra hele landet deltok. Et av kursets oppgaver var å lære opp deltakerne i folkedans. Det de lærte på kurset skulle de ta tilbake til sine hjemsteder og være ”kulturbærere for alt som er norsk og ekte”.¹⁵⁰

Den nasjonale folkehøgskolen i Bærum og kursene som har blitt pekt på viser at NS gikk grundig til verks med tanke på å spre norsk nasjonalkultur. Folkemusikk fremheves som viktig i alle disse sammenhengene. At hensikten med skolen og kursene var at deltakerne skulle videreformidle dette budskapet videre, understreker en målsetting om å formidle den norske folkemusikken til befolkningen. Disse tiltakene for å spre norsk folkemusikk må også ses i sammenheng med et ønske om å formidle en samlet norsk nasjonalkultur. Det ble altså ikke lagt ensidig vekt på folkemusikk. Selv om folkemusikken bakes inn i en nasjonalkulturell pakke undergraver ikke det kunststartens stilling. Som det har fremkommet tidligere, var folkemusikkens rolle sterkt forbundet med den nasjonale konteksten sjangeren stod i. Disse tiltakene viser dermed at NS sin formidling av norsk folkemusikk også var en del av partiets formidling av den norske nasjonalkulturen.

I en artikkel fra august 1942 dukket det opp flere tanker om hvordan folkemusikken skulle få en større rolle i det norske samfunnet. Hirdens kulturelle avdeling skulle få en viktig organisatorisk posisjon i denne sammenhengen. Som et ledd i deres arbeid sendte de blant annet den kjente spelemannen Olav Evju rundt i landet for å knytte kontakter mellom folkemusikkmiljøet og NS. Evju var tilknyttet kulturdepartementet, og hadde også fått i oppgave å utarbeide en plan for å fremme norsk folkemusikk. På samme måte som med

---

¹⁴⁸ Fritt Folk 16. juni 1942: 4

¹⁴⁹ Norsk ukerevy nr 49, 1943

¹⁵⁰ Fritt Folk 24. juli 1941: 4

Johannessen var altså Evju tildelt konkrete oppgaver for å få norsk folkemusikk frem i lyset. For dette arbeidet fikk han 500 kr i måneden.¹⁵¹

I den samme artikkelen ble det også pekt på et annet tiltak som gikk på det finansielle plan. NS gikk inn for å bevilge penger til ”utgivelse av komposisjoner forfattet av bygdekunstnere”.¹⁵² Dette tiltaket stemmer godt overens med Johannessens sine tanker om økonomisk støtte til utgivelse av norsk musikk. Gulbrand Lunde var initiativtakeren til dette tiltaket.¹⁵³ Dette forteller oss at selv om Lunde ikke fremhevet konkrete tiltak i sin retorikk, var dette noe han i aller høyeste grad støttet oppunder. Vi ser dermed at NS også gikk inn finansielt for å støtte norsk folkemusikk. I en slik sammenheng kan det også pekes på at de overnevnte kursene jeg har vært inne på sannsynligvis ikke var gratis å arrangere. Det samme gjelder for den nasjonale folkehøgskolen i Bærum. De økte bevilgningene i kulturbudsjettet til norsk folkekultur, som det ble pekt på i kapittel 2, understreker også at NS gikk inn finansielt for å støtte den kulturgrenen som folkemusikk var en del av.

4.4 Oppsummering

Som følge av de konkrete grepene jeg har sett på til nå, som kom på bakgrunn av politiske beslutninger, er det mulig å hevde at folkemusikkens rolle i NS sin ideologi representerte noe mer enn svulstig retorikk. Handling fulgte ord. NS fremhevet i sin ideologi at norsk folkemusikk var enestående, og gjorde konkrete grep for å formidle disse ideologiske tankene ut til befolkningen. Dette ble både gjort gjennom media og gjennom konkrete politiske vedtak som skulle gi den norske folkemusikken en større rolle i samfunnet. I Fritt Folk ser vi at NS også forsøkte å vise en dypere forståelse av folkemusikk, men hovedgrunnen til at denne sjangeren ble sett på som viktig har med overveiende sannsynlighet sammenheng med den nasjonalkulturelle konteksten den stod i. Med tanke på rollen norsk folkemusikk fikk i NS sin ideologi, er det nærliggende å spørre seg hvordan tilnærmingen til det norske folkemusikkmiljøet var. Neste kapittel vil behandle denne tematikken.

---

¹⁵¹ Rettsforklaringen til Olav Evju, 27. juli 1945. Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 25 – Olav Evju

¹⁵² Fritt Folk 17. august 1942: 2

¹⁵³ Ibid

5.0 Nasjonal Samling og folkemusikkmiljøet

Nasjonal Samlings syn på folkemusikken hadde også innvirkning på folkemusikkmiljøet i Norge. For NS var det trolig viktig å vise til støtte fra dette miljøet. En slik støtte kunne underbygge ønsket om å fremstå som en legitim forvalter av norsk folkemusikk. Dette kapitlet skal analysere hvilken tilnærming NS hadde til det norske folkemusikkmiljøet og aktørene der. Hvilken holdning dette miljøet hadde til NS sin bruk av folkemusikk vil også belyses.

Kapitlet vil først ta opp hvordan sentrale utøvere innenfor norsk folkemusikk ble fremstilt i Fritt Folk og på film. At folkemusikere ble trukket inn i slike medier, vil analyseres på bakgrunn av NS sitt ideologiske standpunkt til folkemusikk. På samme måte vil NS sin fremstilling av avdøde folkemusikere analyseres nærmere. Hvordan kunne avdøde folkemusikere brukes i NS sin ideologi? Disse analysene vil danne et utgangspunkt for å si noe om hvilket motiv som lå bak NS sin tilnærming til det norske folkemusikkmiljøet. I denne sammenhengen vil også folkemusikk i et propagandaperspektiv drøftes. Hvordan reaksjonene i folkemusikkmiljøet var på NS sin bruk av sjangeren, vil også bli tatt inn i denne analysen.

Det norske folkemusikkmiljøet var sterkt knyttet til Noregs Ungdomslag. Forbindelsen ble styrket etter opprettelsen av Landslaget for Spelemenn i 1923. LfS var en interesseorganisasjon for folkemusikere med direkte bånd til NU. NU skulle blant annet godkjenne hvilke vedtekter LfS skulle arbeide etter.¹⁵⁴ På bakgrunn av det tette båndet mellom NU og det norske folkemusikkmiljøet, vil dette kapitlet også analysere NS sin tilnærming til denne organisasjonen. NU kan i så måte ses på som en spesifikk gren innenfor folkemusikkmiljøet i Norge. Fritt Folk vil benyttes som analytisk grunnlag siden over tjue artikler der er reportasjer som omhandler aktiviteter relatert til NU. Disse artiklene danner et godt utgangspunkt for å analysere hvorfor det var viktig for NS å knytte seg til NU, og på hvilken måte det ble gjort. De ideologiske likhetene mellom de to organisasjonene vil trekkes inn i denne sammenhengen, med vekt på et folkemusikalsk perspektiv. Denne analysen vil også komme inn på hvordan NU reagerte på NS sin tilnærming til organisasjonen.

---

¹⁵⁴ Mæland 1973: 21-23

5.1 Folkemusikere i Fritt Folk

I Fritt Folk er det 15 reportasjer som omhandler utøvere innenfor norsk folkemusikk. Både avdøde utøvere og utøvere som var aktive i samtiden ble viet spalteplass, og dermed satt i forbindelse med NS. 28. juni 1941 var det en presentasjon av hardingfelespelemannen Ingolf Vindheim. Her ble det blant annet fortalt om hvordan han allerede som guttunge begynte å spille hardingfele. Hvilke læremestere Vindheim hadde hatt ble også presentert.¹⁵⁵ Ved en senere anledning ble Vindheim intervjuet i en artikkel som omhandlet hardingfela. Her kom Vindheim med sine synspunkter på hvordan flere kunne få øynene opp for denne musikktypen. Han påpekte også hvor uforstående de fleste var til hardingfele og slåttemusikk.¹⁵⁶

Langeleikspilleren Ola Brenno er en annen utøver som ble viet spalteplass i Fritt Folk. I juni 1942 var han på besøk i avisens redaksjon for å spille langeleik og fortelle om instrumentet. Fritt folk fremhevet at Brenno var ”kjend landet over, og enda vidare, som langeleikspelar”.¹⁵⁷ Brenno ble også fremstilt som den som hadde gjort mest for å øke interessen for langeleikspill. Den samme Brenno ble også trukket frem i en tidligere artikkel hvor han spilte for Himmler, som avla folkemuseet på Bygdøy et besøk.¹⁵⁸

Ola Brenno spiller langeleik for Heinrich Himmler i høyre bildekant.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Fritt Folk 28. juni 1941: 2

¹⁵⁶ Fritt Folk 27. januar 1942: 4

¹⁵⁷ Fritt Folk 4. juni 1942: 2

¹⁵⁸ Fritt Folk 14. februar 1941: 2

¹⁵⁹ Bilde fra artikkel om tysk raseforskning, publisert 29. januar 2010, <http://www.folkemusikk.no/sverma-for-folkemusikken.4726445-153204> (sist besøkt 7. mai 2012)

I en artikkel fra 26. september 1942 ble en rekke sentrale folkemusikkutøvere trukket frem i Fritt Folk i forbindelse med den store folkedans- og spelemannsmønstringen på Colosseum kino i Oslo. Gulbrand Lunde sin tale fra denne kvelden har allerede blitt analysert i kapittel 3. Et annet viktig poeng med reportasjen fra denne kvelden var trolig å fremheve hvilke store navn innenfor norsk folkemusikk NS hadde på plakaten. Olav Evju var en av spelemennene som ble omtalt. Han var leder for LfS fra 1942, da denne organisasjonen kom under NS-styre, og frem til krigens slutt. Evju hadde også tidligere sittet i styret i LfS og representerte dermed en kontinuitet.¹⁶⁰ Andre folkemusikere som det ble skrevet om i reportasjen var blant annet Einar Lund, Einar Kvåle, Petter Haram og Svein Myrann.¹⁶¹

Ut fra de overnevnte artiklene virker det som det var viktig for NS å skape et inntrykk av at de hadde støtte fra utøvere i folkemusikkmiljøet. Hvor stor var så denne støtten? Det er vanskelig å komme bort fra at utøverne på folkemusikkvelden i Colosseum delte politisk ståsted med NS. Olav Evju, som leder av det nye LfS, samarbeidet faktisk med NS i lys av sin stilling. Ved å opptre på et arrangement som så åpenlyst skulle fremme NS sin sak, er det også vanskelig å forestille seg at noen av utøverne i Colosseum ble lurt til å delta. En av deltakerne, Einar Lund, fremhevet i landssvikoppjøret etter krigen at han hadde blitt overtalt til å bli medlem i NS uten egentlig å forstå implikasjonene av det. Han fremhevet også at han hadde vært et svært passivt medlem. Dette stemmer dårlig overens med at han var på folkemusikkturné i Tyskland.¹⁶² Av vitnene som ble forhørt påpekte to av tre at Lund sannsynligvis hadde blitt medlem for å tjene noen slanter på hardingfelespillet sitt.¹⁶³ Lund påpekte at han ikke hadde hatt noen økonomisk vinning av å være medlem. Av rettsoppjøret fremkom det imidlertid det at Lund hadde fått betaling for sin deltakelse på arrangementet i Colosseum.¹⁶⁴ Dermed er det vanskelig å komme bort fra at Lund deltok i Oslo frivillig. Dette gjelder mest sannsynlig alle spelemennene som var på dette folkemusikkstevnet.

Fritt Folk omtalte ikke bare folkemusikere som støttet NS sin ideologi. Dette gjaldt blant annet Ingolf Vindheim. Magne Myhren, som kjente vedkommende, forteller i intervju 8.

---

¹⁶⁰ Ingar Ranheim: *Landslagt for Spelemenn, 1973 – 1998*, Fagernes 1998: 124

¹⁶¹ Fritt Folk 26. september 1942: 5

¹⁶² Rettsforklaringen til Einar Lund, 7. september 1945. Landssvikarkivet: Notodden politikammer, sak 727/45 – Einar Lund

¹⁶³ Thor Alvestads vitneforklaring mot Einar Lund 19. september 1945 og Erik Hansen Oddens vitneforklaring mot Einar Lund 19. september 1945. Landssvikarkivet: Notodden politikammer, sak 727/45 – Einar Lund

¹⁶⁴ Brev fra Einar Lund til politimesteren i Notodden, håndskrevet og udatert - mest sannsynlig fra høsten 1942 siden Lund etterlyser penger han skulle hatt for å delta på spelemannstreffet på Colosseum i Oslo. Landssvikarkivet: Notodden politikammer, sak 727/45 – Einar Lund

september 2011 at Vindheim ikke hadde hatt noe med NS å gjøre.¹⁶⁵ På tross av dette kom Vindheim den 27. januar 1942 med uttalelser om sitt syn på norsk folkemusikk i et intervju i Fritt Folk.¹⁶⁶ Dette kan tyde på at han likevel støttet NS. Som et motargument til dette er det viktig å påpeke at uttalelser i Fritt Folk ikke var ensbetydende med NS-sympatier. Av artikkelen fremgår det også at Vindheim hadde blitt kontaktet av en journalist i avisen og bedt om å svare på noen spørsmål.¹⁶⁷ Det at Vindheim ikke er registrert i landssvikarkivet understreker at han ikke var en del av partiet. Det er derfor rimelig å tro at han ble brukt av Fritt Folk i et forsøk på å skape en illusjon om støtte til NS fra en utøver på hardingfele. Dette viser hvor viktig det var for NS å få det til å fremstå som om sentrale utøvere faktisk stod på deres side.

Om folkemusikere skjønnte implikasjonene av å være med på arrangementer i NS-regi, er et spørsmål som kan diskuteres. Ola Brenno er et godt eksempel i denne sammenhengen. Med tanke på det Brenno stilte opp på, tyder mye på at han var en ihuga nazist. I intervjuene jeg har gjort i forbindelse med denne oppgaven, har det imidlertid blitt fremhevet gjentatte ganger at Brenno kan ha blitt offer for sin egen naivitet. Ingar Ranheim sitter med inntrykket av Brenno som en gammel mann som ikke riktig visste hva han var med på.¹⁶⁸ Dette inntrykket bekrefter Dagne Groven Myhren. Hun peker på at et av Brennens aller største ønsker var å få langeleiken frem i lyset.¹⁶⁹ Når han fikk tilbud om å spille for Fritt Folk kan dette ha blitt gjort ut fra en slik målsetting. Hva som var Brennens egentlige motiver er det umulig å få svar på. At propagandaapparatet til NS visste å utnytte personer med tanke på egen vinning, er det uansett rimelig å anta. Om dette betyr at Brenno ble offer for sin egen kunnskapsløshet, eller om han faktisk støttet NS, er det imidlertid vanskelig å svare på. Det er uansett verdt å merke seg at han ikke fikk noen dom i landssvikoppgjøret etter krigen.

I artikkelen fra folkemusikkarrangementet i Colosseum ble det fremhevet at flere spelemenn egentlig skulle ha kommet til stevnet. Lorentz Hop var en av disse. Hop kom fra Fana, og ble ansett for å være en av landets beste spelemenn.¹⁷⁰ Han var blant annet med på den første lydfilmen med folkemusikk som ble spilt inn i Norge.¹⁷¹ Det sier noe om hans posisjon som spelemann. Fritt Folks fremstilling av Hop forsterker inntrykket av hvor viktig

---

¹⁶⁵ Intervju med Magne Myhren: 8. september 2011

¹⁶⁶ Fritt Folk 27. januar 1942: 4

¹⁶⁷ Ibid

¹⁶⁸ Intervju med Ingar Ranheim: 25. august 2011

¹⁶⁹ Intervju med Dagne Groven Myhren: 8. september 2011

¹⁷⁰ Kjell Thomsen: *Norsk kappleiksøge og andre hendingar i norsk folkemusikksoge : utgjeve til minne om den første norske kappleik halden i Bø i Telemark, 1888*, Stord 1978: 85

¹⁷¹ Ibid: 75

det var for NS å vise til støtte fra sentrale folkemusikere. I forbindelse med arrangementet i Oslo skal Hop ha blitt tilbudt en god slump penger for å delta.¹⁷² Fritt Folk hevdet at han ble forhindret på grunn av sykdom.¹⁷³ I Norsk Kappleiksoge fra 1978 står det imidlertid at Hop ikke ville spille for ”all verdi sitt gull”.¹⁷⁴ Denne kilden hevder altså at Hop overhodet ikke hadde lyst til å spille på dette NS-arrangementet. Hops politiske holdninger kan ut fra dette sies å ha vært uforenelige med NS. Det er all grunn til å tro at denne kilden er troverdig. Det er vanskelig å forestille seg at forfatteren ville legge de overnevnte ordene i Hop sin munn om de var ukorrekte. Trolig ville det også ha kommet korreksjoner om uttalelsen ikke stemte. For øvrig bekreftes Hop sine politiske synspunkter av andre kilder. Magne Myhren, som kjente Hop, fremhever at Hop ikke var nazist.¹⁷⁵ Med Hop ser vi hvordan propagandaen til NS kunne fungere. I den aktuelle artikkelen fikk Fritt Folk det til å fremstå som at det eneste som forhindret Hop fra å komme var sykdom.

Det hadde vore tanken å få fleire spelemenn til denne stemna, men reisevanskar og andre ting har komme i vegen. Den kjende spelemannen Lorentz Hop laut soleis lyse forfall på grunn av sjukdom.¹⁷⁶

Det er selvsagt en mulighet for at Hop faktisk sa til arrangørene at han var syk, og at Fritt Folk henviste til dette. Om Hop var syk eller ikke er for så vidt uinteressant. Det interessante er Fritt Folk sin fremstilling. Det er tydelig at det ikke spilte noen rolle for Fritt Folk om Hop ville delta eller ikke. Ved å fremstille saken slik de gjorde, klarte avisen å ta en av datidens mest kjente spelemenn til inntekt for seg selv. Selv om Hop kan ha hevdet å ha vært syk, var det trolig en kjent sak hvor hans politiske sympatier lå. Det viktigste for Fritt Folk var å gi et inntrykk av støtte til NS, uavhengig av utøverens synspunkter.

En slik holdning kommer også til syne i en rekke annonser i Fritt Folk hvor det reklameres for konserter med folkemusikere. Et godt eksempel på dette ser vi med annonseringen av den kjente spelemannen Olav Moe sin tale- og spelferd i Hallingdal. Her ble Moes konsertprogram beskrevet. Det var også et referat fra en tidligere konsert.¹⁷⁷ Så sent som 10. mars 1945 hadde Fritt Folk en lignende annonse. Den omhandlet spelemannen Olav

---

¹⁷² Thomsen 1978: 90

¹⁷³ Fritt Folk 26. september 1942: 5

¹⁷⁴ Thomsen 1978: 90

¹⁷⁵ Intervju med Magne Myhren: 8. september 2011

¹⁷⁶ Fritt Folk 26. september 1942: 5

¹⁷⁷ Fritt Folk 26. mars 1943: 2

Heggland og hans planlagte spelferd i Agderfylkene og Telemark. I forbindelse med dette arrangementet ble det skrevet:

Heggland spiller norske slåtter og tonestykker og har et allsidig program. Han forteller også om musikken og om gamle spelemenn.¹⁷⁸

Verken Olav Moe eller Olav Heggland var medlemmer av NS og er ikke å finne i landssvikarkivet. Moe var dertil en sterk kritiker av partiet og agiterte både mot NS og tyskerne.¹⁷⁹ Likevel brukte Fritt Folk spalteplass på å reklamere for konserter de skulle ha. Motivet for å gjøre dette kan ha vært delt. På den ene siden var det trolig viktig for NS å vise at den norske folkemusikken var levende og i bruk. Å annonsere for disse konsertene kan dermed ses som en del av en større markedsføring av norsk folkemusikk. På den andre siden gir disse annonsene et inntrykk av en kobling mellom utøverne og NS. Ved å bli omtalt i NS sin egen avis, er det mulig å tenke seg at NS forsøkte å skape et inntrykk av at utøverne faktisk støttet partiet. Igjen er det mulig å hevde at det for NS var viktigere å vise et bilde av at kjente utøvere stod på deres side fremfor å fortelle sannheten.

Eivind Groven, en av datidens mest kjente spelemenn, ble også forsøkt trukket inn i NS. Han var i tillegg til spelemann, også komponist og musikkforsker. Groven skrev ned mye folkemusikk på noter, og var en betydelig kulturpersonlighet i samtiden.¹⁸⁰ I 1931 ble han ansatt i det som senere fikk navnet NRK. Her skulle han ha ansvaret for et folkemusikkprogram i radio, folkemusikkhalvtimen.¹⁸¹ Groven skal ha vært svært lite interessert i å bli assosiert med NS og så på partiet med forakt. Han unngikk derfor bevisst situasjoner hvor NS kunne bruke ham i sin propaganda. I hjemmet var det for eksempel hans kone som svarte på alle telefonhenvendelser. Hvis noen ringte for å forsøke å presse Groven til å være med på noe, skulle hun sørge for at han ikke var å oppdrive.¹⁸² Dagne Groven Myhren, datteren til Eivind Groven, fremhever også i intervju 8. september 2011 hvor stor pågangen på Eivind Groven var fra NS sin side.¹⁸³ Dette er forståelig. På bakgrunn av Grovens sterke posisjon er det ikke rart at NS ville ta han til inntekt for partiet. Dette viser at

---

¹⁷⁸ Fritt Folk 10. mars 1945: 6

¹⁷⁹ Intervju med Ingar Ranheim: 25. august 2011

¹⁸⁰ Bjørn Aksdal, "Innsamling og institusjonalisering" i Bjørn Aksdal og Sven Nyhus (red.): *Fanitullen, en innføring i norsk og samisk folkemusikk*, Oslo 1993: 327

¹⁸¹ Ibid: 334

¹⁸² Aslaug Groven Michaelsen: *Fakkelen*, Tangen 1990: 168

¹⁸³ Intervju med Dagne Groven Myhren: 8. september 2011

det var viktig å passe seg, så en ikke ufrivillig ble trukket med i NS sin propaganda, slik som for eksempel Hop, Vindheim, Moe og Heggland ble.

5.2 Folkemusikere på film

I film og filmrevyer ble også norske folkemusikere trukket inn i NS sin ideologi. Sammenlignet med Fritt Folk ble det lagt forholdsvis lite vekt på norsk folkemusikk, men enkelte steder ble folkemusikere trukket frem. Dette ser vi blant annet i norsk filmrevy nr. 26 fra 1944. Her opptrådte Einar Lund og Olav Evju på den store St. Hans-feiringen på Bygdøy.¹⁸⁴ Som det ble pekt på ovenfor, var de sentrale folkemusikere med klare bånd til NS. Denne begivenheten ble belyst i forrige kapittel.

I løpet av krigen produserte NS en rekke propagandafilmer. I filmen *Vi er Vidkun Quislings hirdmenn* fra 1942, var det et eget innslag med to norske folkemusikere. Denne filmen var en stor produksjon og en viktig film for NS. Av slike propagandafilmer er dette den filmen som kanskje har blitt viet mest oppmerksomhet i ettertid.¹⁸⁵ De ansvarlige bak filmen var Rikshirdstaben og propagandaavdelingen til NS. Walter Fyrst stod for regien, og Jim Johannessen hadde ansvaret for musikken. Folkemusikerne som opptrådte i filmen var fra Valdres. Opptaket ble gjort på en kameratkveld på hirdskolen Eidsivating i Valdres. I første del av dette innslaget spiller folkemusikeren Andreas Hauge på langeleik. Før han spilte gjorde han NS-hilsenen *Heil og Sæl*. Innslaget fortsetter med at den samme Hauge fremfører en slått på munnharpe. Fortellerstemmen påpeker i denne forbindelsen at munnharpen er et gammelt norsk instrument. Hele innslaget avsluttes med at Andreas Hauge spiller hardingfele mens hans sønn Olav Hauge danser halling. Samtidig med dette fremhever fortelleren at hardingfela er Norges nasjonalinstrument, og hallingdansen en urgammel norsk, kultisk dans fra hedendommens tid. Her brukes igjen en retorikk som setter folkemusikken inn i et historisk og nasjonalkulturelt perspektiv. Til slutt gjør begge utøverne NS-hilsningen *Heil og Sæl*.¹⁸⁶

Et viktig spørsmål til dette innslaget er om det var tilfeldig at det var folkemusikkunderholdning akkurat på kvelden et kamerateam var på besøk. Eidsivating hirdskole lå i Valdres, som er et tradisjonsrikt folkemusikkdistrikt. Det er dermed ikke helt

---

¹⁸⁴ Norsk Filmrevy nr. 26, 1944

¹⁸⁵ Helseth 2000: 64 - 65

¹⁸⁶ Vi er Vidkun Quislings hirdmenn, 1942

utenkelig at folkemusikk var en naturlig del av slike kameratkvelder, tatt det omkringliggende miljøet i betraktning. I dette tilfellet er det likevel vanskelig å komme bort fra at folkemusikerne trolig opptrådte fordi det ble gjort opptak til en film. Dette underbygges av at de ikke tilhørte skolen, men at de var hentet inn spesielt for denne anledningen. Selv om de som opptrer ikke er elever, indikerer likevel denne fremstillingen at det var viktig for NS å vise folkemusikk som en naturlig del av hirdskolens hverdag. At folkemusikk var en kunstart som ble brukt og var levende.

Tanken bak propagandafilmer var at de skulle være forfilm til spillefilmer på kino.¹⁸⁷ Potensielt hadde slike filmer dermed et mye større publikum enn både Fritt Folk og Gulbrand Lundes tekster og taler. Ved å vise denne propagandafilmen som forfilm, er det sannsynlig at flere mennesker som ikke hadde NS-sympatier fra før kunne få et innblikk i hva NS stod for. NS kunne få spredt sitt ideologiske budskap til en større andel av det norske folk. En slik påstand kan underbygges av at besøkstallene fra norske kinoer under krigen var svært gode. Bortsett fra en liten nedgang i 1941, var antall kinogjengere høyere enn det hadde vært før krigen.¹⁸⁸ Kino representerte altså en svært viktig arena for NS med tanke på å få spredt sin ideologi og propaganda. Siden så mange mennesker hadde mulighet til å se denne filmen, blir det på mange måter enda tydeligere enn tidligere hvor viktig det var for NS å fremme folkemusikk som en del av sin ideologi, og formidle sjangeren til et større publikum.

Den sterke effekten kinoen hadde som formidlingskanal kan underbygges av reaksjonene far og sønn Hauge fikk etter å ha vært med i *Vi er Vidkun Quislings hirdmenn*. I folkemusikkmiljøet ble de ikke-personer etter krigen. Ingar Ranheim peker blant annet på hvordan den sentrale felemakeren Olav Viken fra Valdres overhodet ikke ville ha noe med disse personene å gjøre. Det hadde gjort et enormt inntrykk at folkemusikk ble satt inn i en NS-kontekst og formidlet til folket gjennom kinoen.¹⁸⁹ At far og sønn Hauge ble borte fra folkemusikkmiljøet etter krigen, kan tyde på at folkemusikk-Norge snudde ryggen til utøvere som hadde vært med i NS. I forlengelsen av dette er det viktig å påpeke at Andreas og Olav Hauge virkelig var NS-sympatisører. Dette understrekes av at de avslutter opptreden med *Heil og Sæl*. I landssvikarkivet kommer det også frem at de begge hadde vært medlemmer av NS og opptrådt på flere NS-arrangementer.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Helseth 2000: 64

¹⁸⁸ Dahl et al. 1995: 104

¹⁸⁹ Intervju med Ingar Ranheim: 25. august 2011

¹⁹⁰ Rettsforklaringen til Andres Hauge, 18. mars 1946. Landssvikarkivet: Vestoppland politikammer: forelegg 427 - Andreas Hauge

5.3 Avdøde folkemusikere

NS brukte også avdøde spelemenn som en del av sitt arbeid med å få folkemusikk frem i lyset. Den kjente spelemannen Anders Sørensen fikk blant annet en egen artikkel i Fritt Folk. Her ble hele hans livshistorie gjennomgått, og i teksten er det tydelig at Fritt Folk fremstilte han som en stor musikalsk begavelse.¹⁹¹ Flere kjente folkemusikere ble gjennomgått på lignende måte. Et eksempel ser vi i en artikkel fra desember 1942. Her gikk Fritt Folk nærmere inn på bygdesangene og marsjene til spelemannen Pål Kluften fra Nord-Fron.¹⁹² Han var en sentral skikkelse i sin samtid og hadde stor betydning i kunst-, kultur- og musikklivet i Gudbrandsdalen.¹⁹³ Kluften døde i april 1942. Dette var også noe av årsaken til at artikkelen kom på trykk. Spelemannen T.N. Mykleby ble også viet en egen artikkel. Hans livshistorie ble gjennomgått, og det ble pekt på at han hadde fortjent en større anseelse enn det han fikk.¹⁹⁴

Også andre steder ble avdøde folkemusikere trukket frem i kontekster som kunne assosiere dem med NS. Dette skjedde blant annet innenfor sjangeren kulturfilmer, som NS produserte en rekke av under krigen. Et viktig tema i disse filmene var den norske folkekulturen.¹⁹⁵ Med utgangspunkt i en slik tematikk ble det i kulturfilmene *Vest-Telemark* avlagt besøk hos forskjellige forvaltere av norsk kultur. Det folkemusikalske innslaget knyttet seg til et besøk på gården hvor Myllarguten kom fra.¹⁹⁶ Myllarguten, eller Torgeir Augundsson som han het, er trolig den hardingfelespelemannen som er mest kjent i Norge gjennom tidene. De første konsertene som ble holdt på hardingfele i Norge var med Myllarguten i regi av Ole Bull.¹⁹⁷ Dette sier noe om hvilken posisjon Myllarguten hadde. På bakgrunn av synet NS hadde på folkemusikk er det derfor naturlig at han ble trukket inn i partiets propaganda.

Både i Fritt Folk og i den overnevnte kulturfilmen, er det tydelig at NS ville knytte seg til avdøde folkemusikere. På hvilken måte kunne så dette være til nytte for partiet? Et viktig poeng i denne forbindelsen er at Fritt Folk skapte et inntrykk av at disse musikerne passet inn i ideologien til NS. Tore Helseth peker på hvordan NS gjennom reportasjer i filmrevyen tok flere av Norges mest kjente kunstnere til inntekt for partiet, etter kunstnernes død. Vigeland,

---

¹⁹¹ Fritt Folk 10. mars 1945: 6

¹⁹² Fritt Folk 29. desember 1942: 2

¹⁹³ Per Ottesen: *Pål Kluften, lokalpatriot og verdensmann*, Vinstra 2002: 3

¹⁹⁴ Fritt Folk 15. august 1944: 2

¹⁹⁵ Helseth 2000: 63

¹⁹⁶ Norsk Kinoblade, Nr 2. 1942, 2 årg.: 10 og 15

¹⁹⁷ Magne Myhren, "Spelmenn på hardingfele" i Bjørn Aksdal og Sven Nyhus (red.): *Fanitullen, innføring i norsk og samisk folkemusikk*, Oslo 1993: 300

Bjørnson, Nordraak og Grieg ble plassert innenfor partiets nasjonale ideologi med den hensikt å skape et bånd mellom dem og NS. De ble på en måte adoptert inn i ideologien hevder Helseth.¹⁹⁸ På samme måte skjedde dette med de avdøde spelemennene som ble fremhevet i Fritt Folk. De ble presentert innenfor en kontekst, Fritt Folk, som igjen kunne være med på å gi inntrykk av at det eksisterte et bånd mellom dem og NS sitt ideologiske standpunkt. Dette er mest synlig i en artikkel som omhandler 100-årsjubileet til spelemannen som gikk under navnet Malena-Knut. I denne artikkelen ble Malena-Knut beskrevet som en av Østerdalens største spelemenn. Han hadde levd i en tid hvor østerdalsmusikken ble påvirket fra alle kanter. I denne forbindelsen fremhevet Fritt Folk at Malena-Knut ”straks hørte at mesteparten av den nye musikken ikke var så bra”.¹⁹⁹ Her ser vi hvordan Malena-Knut ble tillagt holdninger som passet sammen med ideologien til NS. Gjennom et slikt grep kom koblingen mellom spelemannen og NS enda klarere frem. Selvsagt kan Malena-Knut hatt slike meninger, men poenget med å vise til de ble trolig gjort med tanke på å fremstille Malena-Knut som en spelemann med lignende synspunkter angående norsk musikk som NS.

5.4 Motiv og mottakelse

Det er mulig å se bruken av profilerte folkemusikere i sammenheng med et propagandamotiv. For å kunne forklare denne sammenhengen er det først viktig å se på hvilke føringer som lå bak NS sin propagandapolitikk. Propagandaen til NS hadde to mål, men begge rettet seg mot samme målgruppe. Det ene målet var å legitimere og bygge oppunder det faktum at det var NS som styrte den offentlige sektoren i Norge. Da NS ble det eneste tillatte partiet i Norge var det viktig å markere at landet hadde fått en ny statsskikk, som koblet partiet og staten sammen.²⁰⁰

Det andre målet med NS sin propaganda var å skape støtte til partiet i befolkningen og få en sterkere oppslutning om partiet.²⁰¹ Dette skulle stå som et mål på NS sin suksess. Det var også viktig å vise en sterk folkelig oppslutning overfor tyskerne, som allerede før

---

¹⁹⁸ Helseth 2000: 234

¹⁹⁹ Fritt Folk 31. juli 1943: 2

²⁰⁰ Jensen og Dahl 2005: 10

²⁰¹ Ibid

krigsutbruddet hadde vært interessert i hvor stor bevegelse NS egentlig var.²⁰² Folkemusikkens rolle i NS sin propaganda må ses i sammenheng med denne målsettingen.

På bakgrunn av NS sitt engasjement for norsk folkemusikk er det mulig de hadde en målsetting om å bruke sjangeren som en inngangsport til partiet. Bruken av profilerte folkemusikere kan ha vært gunstig ut fra en slik tankegang. Ved å vise til kjente folkemusikere, er det ikke utenkelig at det norske folkemusikkmiljøet kunne bli bedre innstilt overfor NS. I slike sammenhenger hadde utøvernes syn på NS mindre betydning. Det viktigste var å vise for omverdenen at NS var støttet av sentrale utøvere innenfor folkemusikk. Dette er nok også noe av årsaken til at avdøde folkemusikere ble trukket inn i propagandaen. Hver kunstner som kunne tas til inntekt for den nye tid ble en seier for partiet. Dermed går det an å hevde at NS brukte folkemusikken som propaganda overfor miljøet hvor musikkformen hadde sitt utspring, med et ønske om å skape sympati og oppslutning om sin egen organisasjon. Dette stemmer overens med målsettingen om å øke støtten til partiet. Som et motsvar til dette er det viktig å peke på at folkemusikkmiljøet i Norge var og er veldig lite. Om NS virkelig skulle vinne stemmer, er det derfor lite sannsynlig at det var mot folkemusikkmiljøet støttet skulle settes inn. Det er i en slik forbindelse mer sannsynlig at NS sine tanker omkring folkemusikk ble rettet mot hele befolkningen. Bruken av profilerte utøvere kan også ha vært gunstig i en slik sammenheng. Et kjent og profilert navn kan også ha vekket oppmerksomhet utenfor folkemusikkmiljøet. Hvor kjente var så disse folkemusikerne? Selv om Brenno omtales som en landskjent langeleikspiller var navnet hans trolig lite kjent utenfor folkemusikkmiljøet. Det samme kan sies om de fleste andre folkemusikerne som ble fremstilt i en NS-kontekst. Det er selvsagt unntak i denne sammenhengen. Lorentz Hop og ikke minst Eivind Groven var kjente personer i samtiden. Groven klarte å styre unna NS sine forsøk på å få ham med på noe. Hop ble trukket inn i forbindelse med folkemusikkstevnet i Colosseum, men det var også første og siste gang. Det er uansett vanskelig å tenke seg at NS kunne appellere til et større publikum ved å trekke inn de folkemusikkutøverne de gjorde. Folk visste mest sannsynlig ikke hvem de var uansett.

Om folkemusikk skal ses på i et propagandaperspektiv er det viktig å se på sjangeren i sammenheng med NS sin helhetlige fremstilling av norsk nasjonalkultur. Her er det igjen viktig å påpeke at NS så på folkemusikk som en del av andre autentiske norske kulturgrener. I et foredrag med Lunde, hvor han gikk inn på den nasjonale linjen i landets kultur, kom det klart frem hvordan alle norske kulturuttrykk sammen skulle være med på å danne utgangspunktet

---

²⁰² Dahl et al. 2009: 106

for en ny norsk kultur i en ny tid.²⁰³ I NS sin propaganda må derfor folkemusikk ses i en nasjonalkulturell kontekst. I en tid hvor en utenlandsk makt hadde tatt kontroll over landet hadde den norske nasjonalkulturen en sterk symbolverdi. Den kunne virke samlende i en vanskelig tid. Derfor er det sannsynlig at NS, ved å gjøre seg til talsmann ikke bare for folkemusikk, men for en felles norsk kultur, hadde en forhåpning om at dette skulle føre til større oppslutning om partiet. I forlengelsen av dette er det heller ikke utenkelig at oppslutningen i kretser hvor den norske nasjonalkulturen stod sterkt hadde økt.

NS stod for mange verdier og synspunkter som også var viktige i folkemusikkmiljøet. På tross av dette var det ingen overrepresentasjon av folkemusikere i partiet, selv om enkelte tradisjonsrike folkemusikkdistrikter på 1930-tallet hadde stor oppslutning om NS.²⁰⁴ Som det har blitt pekt på var det enkelte utøvere som fant gjenklang i NS sitt ideologiske budskap, men de representerte et mindretall. Dette kan understrekes ved å ta kikk på hvor stor andel av kjente folkemusikere som faktisk hadde noe med NS å gjøre. I boken *Fanitullen, innføring i norsk og samisk folkemusikk* blir over tretti av de mest markante hardingfelespelemennene som levde i den aktuelle perioden beskrevet.²⁰⁵ Enkelte av disse personene er nevnt i Fritt Folk uten selv å ha vært med i NS. Dette gjelder blant annet Olav Moe, Olav Heggland og Lorentz Hop. Av de over tretti spelemennene som nevnes er det bare én som har vært medlem av partiet. Det er selvsagt en mulighet for at også andre av disse personene kan ha hatt forbindelser til NS. Denne antakelsen er imidlertid vanskelig å sette lit til med tanke på at svært få av dem, bortsett fra de tre overnevnte, er brukt i partiets propaganda. Utøverne som omtales i den nevnte boken var i de fleste tilfeller lang mer fremtredende skikkelser i folkemusikkmiljøet enn de utøverne jeg har pekt på til nå i oppgaven, det være seg de utøverne som var medlem av NS. Det er derfor usannsynlig at et medlemskap fra en sentral utøver innenfor norsk folkemusikk hadde gått upåaktet hen i propagandaavdelingen til NS.

Det er tydelig at de aller fleste sentrale utøverne innenfor norsk folkemusikk vendte NS ryggen. De som ble med i NS møtte i all hovedsak stengte dører i folkemusikkmiljøet etter krigen. Far og sønn Hauge er gode eksempler på dette. De ble som sagt ikke-personer i miljøet etter frigjøringen. Dette kan tyde på at NS sin bruk av folkemusikk hadde skapt forargelse i miljøet. Det er likevel vanskelig å komme bort ifra at hovedgrunnen til at disse personene møtte en kald skulder i folkemusikkmiljøet hadde sammenheng med at de støttet okkupasjonsmakten, og ikke på grunn av folkemusikkens rolle i NS sin ideologi. Selv om de

---

²⁰³ Lunde 1942: 53-60

²⁰⁴ Dahl et al. 2009: 136

²⁰⁵ Myhren 1993: 301-312

aller fleste sentrale folkemusikerne holdt seg borte fra NS, er det vanskelig å si noe entydig om hvor stor del av det generelle folkemusikkmiljøet som hadde noe med NS å gjøre. At så mange sentrale utøvere holdt seg borte fra NS kan likevel være en indikasjon på at folkemusikere ikke representerte en større andel av NS sin medlemsmasse enn den generelle befolkningen.

Det er vanskelig å forklare hvorfor ikke flere folkemusikere faktisk lot seg blende av ideologien til NS. Selv om en har en felles interesse i folkemusikk er ikke dette ensbetydende med politisk enighet. Som alle andre miljøer representerte ikke folkemusikerne i Norge noen homogen gruppe. Dette førte til at enkelte ble med, mens de fleste snudde ryggen til. Det er vanskelig å komme bort fra at dette skyldes NS sitt samarbeid med en okkupasjonsmakt. Et slikt inntrykk stemmer godt overens med holdningen resten av landet hadde til NS. I perioden 1940-1945 meldte 54 651 personer seg inn i partiet.²⁰⁶ Dette beskjedne antallet understreker at NS ikke lyktes i sitt propagandaarbeid. Målet om å samle det norske folk om NS mislyktes.

5.5 NS og NU

Noregs Ungdomslag ble stiftet i 1896 i Trondheim. Med det hadde de mange frilynte ungdomslagene rundt om i landet fått sin egen landssammenslutning. Ved utgangen av 1896 hadde NU 15 489 medlemmer på landsbasis.²⁰⁷ Utover det påfølgende hundreåret skulle denne organisasjonen få en viktig rolle i norsk kulturliv. For norsk folkemusikk kom også NU til å spille en betydelig rolle, spesielt etter opprettelsen av Landslaget for Spelemenn. Som nevnt innledningsvis hadde denne organisasjonen dirkete bånd til NU.

Fra krigsårene er det i Fritt Folk 24 artikler som tar for seg aktiviteter som kan relateres til NU. Artikkene er i all hovedsak reportasjer og fremstillinger av aktiviteten til de ulike bygdslagene i Oslo. Disse lagene var tilknyttet NU som lokallag. De fleste av reportasjene kom på høsten 1941 og frem til februar 1942. I perioden frem mot februar 1942 var det en del aktivitet i bygdslagene.²⁰⁸ Bondeungdomslaget skrev blant annet at høsten 1941 var et godt arbeidshalvår.²⁰⁹ I Fritt Folk er det fyldig dekning av aktiviteten til de ulike

---

²⁰⁶ Dahl et al 2009: 137

²⁰⁷ Mona Klippenberg, "Folkeleg opplysning på fullnorsk grunn, Tida før 1905" i Jan Kløvstad (red.): *Ungdomslaget, Noregs Ungdomslag 1896-1996*, Oslo 1995: 15

²⁰⁸ Lauverud 1995: 193

²⁰⁹ Olaf Almenningen, Alv Reidar Dale, Sæbjørn Forsberg og Lars S. Vikør: *"Og byen er vår bror..." BUL i Oslo 1899 – 1989*, Oslo 1989: 94

bygdelagene i Oslo i denne perioden. Artikkene har et mønster med at det først er en større reportasje fra et spesielt bygdelag, deretter følger kortere fremstillinger om hva som har skjedd ved de andre lagenes ulike arrangementer. I de fleste av hovedreportasjene skinner NS sitt syn på en særegen norsk nasjonalkultur klart igjennom. Det kommer også tydelig frem at NS mente bygdelagene hadde et spesielt ansvar for at denne kulturen ble bevart. Dette ser vi for eksempel i en reportasje fra Hallinglaget i oktober 1941. Her ble det påpekt hvordan laget fremdeles klarte å forvalte dalens gamle kulturarv:

Hallingdal er som alle vet et av våre mest særmerkete dalstrøk. Med den er i dag selvsagt for ingenting å regne sammenlignet med hva den en gang var. Rester av dalens gamle kultur har i den siste tiden nærmest vært å finne på muséer. I Oslo er det som kjent bl. a. Hallinglaget som er den våkne samvittighet med omsyn til å verne om dalens gamle kulturskatter.²¹⁰

Fritt Folk pekte også på at bygdelagene hadde en helt spesifikk oppgave for å bevare norsk folkemusikk. I forbindelse med dette ble det blant annet vist til at bygdelagene burde holde obligatoriske kurs i springar og folkeviseleik.²¹¹ De bygdelagene som ikke klarte å overholde sine kulturelle oppgaver ble omtalt i meget kritiske former. Lag som for eksempel hadde tillatt innslag av jazzmusikk ble av NS sett på som ”en skamplett på bygdelagsbevegelsen”.²¹² Dette kan vi tolke dit hen at det var viktig for Fritt Folk å påpeke at bygdelagene måtte være sitt kulturelle arbeid bevisst, spesielt med tanke på norsk folkemusikk. Å demme opp mot jazz og utenlandsk innflytelse var et viktig ledd i dette arbeidet. Dette stemmer godt overens med Gulbrand Lundes tanker om at folkemusikken kunne fungere som et vern mot fremmed kultur.²¹³

For bygdelagene var det å fremme folkemusikk en naturlig del av deres agenda. At folkemusikken ble brukt aktivt på deres tilstelninger, var dermed naturlig. Det som er interessant i denne sammenhengen er viljen Fritt Folk hadde til å dekke disse arrangementene. Denne publisiteten viser igjen hvor viktig det var for NS og Fritt Folk å vise at folkemusikken var en sjanger som ble brukt. Nettopp derfor kan disse reportasjene være med på å skape et bredere bilde av folkemusikkens rolle i NS sin ideologi. Bygdelagenes bruk av folkemusikk kan ha blitt sett på som et ideal for NS. I denne sammenhengen er det også mulig å hevde at

---

²¹⁰ Fritt Folk 21. oktober 1941: 7

²¹¹ Fritt Folk 14. oktober: 7

²¹² Fritt Folk 29. oktober 1941: 7

²¹³ Lunde 1943: 107

bygdelagene representerte et kultursyn som NS kunne identifisere seg med. Dette ble understreket i enkelte reportasjer:

Etter foredraget var det spelemannslaget, representert ved fire av dets mest kjente medlemmer, som slo et slag for norskdommen ved et utvalg av slåtter for hardingfele.²¹⁴

Dette sitatet viser hvordan NS så folkemusikk som et viktig element i en felles norsk kultur, *norskdommen*. At denne holdningen også var gjeldende i bygdelagene kommer frem når det ble vektlagt at det faktisk var spelemannslaget som slo et slag for norskdommen. Det er viktig å understreke at det var Fritt Folk som var ansvarlig for det overnevnte sitatet. Dermed går det an å hevde at Fritt Folk la slike holdninger i munnen på det aktuelle spelemannslaget. Som et motsvar til dette er det viktig å påpeke at bygdelagene og NU hadde klare holdninger med tanke på at deres arbeid skulle være tuftet på norsk grunn. Det nasjonale og fedrelandskjærlighet ble fremhevet som svært viktig.²¹⁵ Likheten i oppfatningen av norsk kultur, som blant annet kom til uttrykk gjennom folkemusikkens rolle på bygdelagenes arrangementer, kan dermed være med på å forklare hvorfor bygdelagenes aktiviteter fikk så mye spalteplass i Fritt Folk.

På ett område er det tydelig at Fritt Folk brukte reportasjene om NU til å gi folkemusikken en særstilling. Dette gjaldt i deres fremstilling av norsk folkedans. Det har blitt pekt på hvordan denne dansetypen ble sterkt favorisert av NS. Gulbrand Lunde gikk i hardt ut mot ungdommen som svingte seg etter andre musikkformer, slik som ”rytmer som hører hjemme i Afrikas urskog”.²¹⁶ I reportasjene fra bygdelagene ble alltid folkedans omtalt som en viktig og positiv del av arrangementene. I en reportasje fra Hallinglaget i oktober 1941 kommer dette klart frem. ”Nevner en så at Nils Gjeldokk stod bak hardingfela og hallingspringaren gikk taktfast over gulvet forstår en at kvelden var både laget og dalen verdig”.²¹⁷ Det var altså viktig for Fritt Folk å fremheve at norsk folkedans var en foretrukket danseform som passet inn i NS sin ideologi.

Høsten 1941 ble det innført danseforbud i Norge.²¹⁸ På tross av dette fortsatte Fritt Folk å fremheve dansen som en viktig del av arrangementene i bygdelagene. Den 25. november 1941 ble det nevnt at et møte i Valdreslaget ble avsluttet ”med svingom til musikk

---

²¹⁴ Fritt Folk 9. oktober 1941: 7

²¹⁵ Klippenberg 1995: 59

²¹⁶ Lunde 1943: 12

²¹⁷ Fritt Folk 14. oktober 1941: 7

²¹⁸ Haugan 2011: 385

av Einar Hansen”.²¹⁹ I en slik forbindelse er det viktig å nevne at danseforbudet gjaldt offentlig dans.²²⁰ Bygdelagenes arrangementer var i privat regi og omgikk dermed forbudet. En av grunnene til at det hadde blitt forbud mot offentlig dans var at det ikke passet seg med slike aktiviteter når soldatene blødde i krigen.²²¹ Med en slik begrunnelse er det nærliggende å tro at dans, i all slags form, i alle fall burde blitt holdt utenfor mediernes søkelys. En kan spørre seg hvilken signaleffekt det hadde når myndighetenes avis formidlet at det ble danset under bygdelagenes arrangementer, spesielt med tanke på at forbudet var begrunnet med en sympatifølelse med de som var i krigen. En slik argumentasjon kunne tyde på at myndighetene burde unnlatt å nevne at det ble danset overhodet. For norsk folkedans var ikke dette tilfelle. Den fikk fremdeles sin plass i reportasjene fra bygdeungdomslagene.

Folkedansens store betydning for NS understrekes ytterligere ved å ta en kikk på reportasjer fra bygdelagene etter at danseforbudet hadde blitt ordentlig effektivt. Dette skjedde først i mars 1942.²²² Også etter dette ble det skrevet om folkedans som en del av bygdelagenes arrangementer. Fra oktober 1942 ble det for eksempel skrevet følgende om en fest i Østerdalslaget: ”Til slutt ble hallen ryddet og festdeltakerne kunne kaste seg inn i en rivende Røros-pols”.²²³ Det er tydelig at NS så på norsk folkedans som enestående i sitt slag. Dette var den dansetypen alle nordmenn burde forholde seg til. På samme måte som at norsk folkedans ble tillatt i skolen i 1943, viser disse artiklene at denne grenen av norsk folkemusikk hadde en viktig plass i NS sin ideologi. Den representerte det genuint norske og dermed ble det også viktig å formidle denne sjangeren til folket.

Det er mulig det kan ha ligget et propagandamotiv i reportasjene som omhandler bygdelagene i Oslo. På den ene siden kan en si at Fritt Folk brukte så mye spalteplass på lagenes arrangementer ut fra et ønske om å dekke saker som til en viss grad samsvarte med deres ideologiske standpunkt. På den andre siden kan dette også ha blitt gjort med den hensikt å vinne folk over til NS. NU representerte en stor organisasjon på denne tiden. Mange av deres kulturelle verdier samsvarte, som vi har sett, med det som var NS sine. Derfor er det ikke utenkelig at Fritt Folk bevisst brukte ressurser på bygdelagenes aktiviteter i den hensikt å få medlemmer av NU til å åpne øynene for NS. Gjennom å gjøre seg til talsmann for bygdelagene kan tanken ha vært å bruke disse reportasjene som en inngangsport til NS, på

---

²¹⁹ Fritt Folk 25. november 1941: 7

²²⁰ Dahl et al. 1995: 200

²²¹ Haugan 2011: 385

²²² Dahl et al. 1995: 200

²²³ Fritt Folk 31. oktober 1942: 5

samme måte som vektleggingen av folkemusikk kunne fungert som inngangsport for folkemusikere. Ved å vise hvordan bygdelagene brukte norsk folkemusikk og folkedans som sentrale elementer i sine arrangementer, er det ikke utenkelig at folk kunne få en oppfattelse av at NU og NS forfektet de samme kulturelle verdiene. For medlemmer av NU kan veien over til NS dermed ha blitt mindre. I boken *Ungdomslaget, 1986-1996* vektlegges det også hvordan NS så på NU som en attraktiv samarbeidsorganisasjon.²²⁴ Om dette gjør at reportasjene fra bygdelagene får et større propagandapreg enn ideologipreg kan diskuteres. Det trenger det for så vidt ikke å være en motsigelse å ha både ideologiske og propagandamessige målsettinger i samme tekst. Dette kom også frem i forrige kapittel. Sett i et propagandaperspektiv er det tydelig at reportasjene om bygdelagene i Fritt Folk har en klar mottakergruppe i NUs medlemmer. Dette behøver ikke å stå i et motsetningsforhold til et ønske om å presentere ulike bygdelag som forfektet kulturelle verdier som folkemusikk og folkedans, på lik linje med NS.

Fra februar 1942 er antallet artikler som omhandler aktivitet tilknyttet NU sterkt synkende. Dette har trolig sammenheng med at NU og alle deres lokallag ble lagt under Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet mot slutten av februar 1942.²²⁵ Dette førte til at mange tillitsfolk valgte å trekke seg fra sine verv.²²⁶ Bygdelagene nektet å opprettholde sin virksomhet og det nye NS-styret i NU ble tvunget til å sette inn sine egne folk.²²⁷ Dette førte i prinsippet til at det aller meste av lagsaktivitet ble nedlagt fordi de fleste medlemmene av NU ikke ville ha noe med NS å gjøre. På grunn av den sterke koblingen mellom NU og folkemusikkmiljøet kan dette igjen indikere at store deler av folkemusikkmiljøet holdt seg borte fra NS. Noen få bygdelag opprettholdt en viss aktivitet, men disse hadde fått satt inn NS-orienterte ledere.²²⁸

Det at bygdelagene ikke opprettholdt sin virksomhet viser med stor klarhet at Fritt Folks dekning av bygdelagenes aktiviteter ikke hadde virket med tanke på en målsetting om å skape sympati for NS. Det er derfor nærliggende å tro at den massive flukten fra NU, og bygdelagene i Oslo, kunne ført til en stopp i slike reportasjer. Dette skjedde ikke. Selv om reportasjene ble mindre og ikke like fyldige som før, ble det skrevet om aktivitet i de bygdelagene hvor det fremdeles var en viss virksomhet. Fra en sammenkomst i bondeungdomslaget fra januar 1944 står det for eksempel:

---

²²⁴ Lauverud 1995: 227

²²⁵ Almenningen et al. 1989: 95

²²⁶ Lauverud 1995: 203

²²⁷ Almenningen et al. 1989: 95

²²⁸ Bjarne Guttormsen: *Norge i Oslo, By- og bygdelag 1862-1949*, Oslo 1949: 101

Etter filmframvisningi vart salen rydd til folkeviseleik og runddansar, og no som so mange gonger fyrr var det naturlegvis den ihuga karen Øyvind Bolstad som gjekk i brodden.²²⁹

Dette sitatet viser at det fremdeles var en vilje fra Fritt Folk til å dekke aktiviteter fra bygdeungdomslag. Dette skjedde på tross av at medlemmene av lagene som før hadde blitt viet så mye spalteplass i Fritt Folk, hadde snudd NS ryggen. Det er mulig at reportasjene fra bygdelagene fortsatte fordi Fritt Folk hadde av et ønske om å vise at det fremdeles var liv i lagene, på tross av at NS hadde tatt over styringen. Dette var kanskje spesielt viktig med tanke på alle lag og medlemmer som hadde falt fra. Det er uansett tydelig at artikler med tilknytning til NU er markant færre fra februar 1942. I denne forbindelsen er det viktig å påpeke at dette ikke skyldtes at folkemusikkens plass i ideologien hadde mistet sin stilling. Årsaken var rett og slett at aktiviteten i bygdelagene hadde avtatt så betraktelig. Om NS hadde hatt målsettinger om å vinne medlemmene fra NU over til NS, hadde de slått ettertrykkelig feil.

På samme måte som det generelle folkemusikkmiljøet, forfektet NU mye av det samme ideologiske tankegodset som NS. De færreste medlemmene av organisasjonen ble imidlertid medlemmer av NS. Igjen er tanken om frihet en viktig forklaring på dette. NS hadde oppstått på 1930-tallet og støttet en okkupasjonsmakt. NU var opprettet før unionsoppløsningen i 1905 og mange av medlemmene hadde vært aktive i denne frigjøringsprosessen. På bakgrunn av dette stod frihetstanken i NU sterkt. Med okkupasjonen i 1940 ble denne tanken ytterligere forsterket, og gjorde skillet mellom NU og NS enda mer markant.²³⁰ Ulike oppfatninger om politisk styresett kan også være med på å forklare hvorfor ikke flere NU-medlemmer gikk inn i NS. Mens NU fremmet demokratiske verdier, representerte NS et styresett preget av et elitistisk førerprinsipp hvor Grunnlovens ideer om maktfordeling ble tilsidesatt.²³¹ Dette viser at på tross av mange ideologiske likhetstrekk mellom de to organisasjonene, ble forskjellene likevel så betydelige at de færreste medlemmene av NU gikk inn i NS.

---

²²⁹ Fritt Folk, 24. januar 1944: 2

²³⁰ Hodne 1995: 229

²³¹ Sørensen 1998: 43

5.6 Oppsummering

NS sin bruk av folkemusikk hadde innvirkning på folkemusikkmiljøet i Norge. Både sentrale folkemusikere i samtiden, og avdøde utøvere, ble trukket inn i NS sin ideologi. Dette skjedde både i Fritt Folk og på filmrerretet. En slik tilnærming til folkemusikkmiljøet kan både ha blitt gjort ut fra en målsetting om å fremstå som den rette forvalteren av norsk folkemusikk, men også ut fra en tanke om å vise til støtte fra miljøet hvor denne kultursjangeren stod sterkest. At folkemusikere som ikke var medlemmer av NS også ble trukket inn i slike kontekster, viser hvor viktig det var for NS å koble partiet og folkemusikkmiljøet sammen. Bruken av sentrale folkemusikere kan også ha vært gunstig i en propagandasammenheng. Det er ikke utenkelig at holdningen til NS, i alle fall i folkemusikkmiljøet, kunne blitt bedre ved å vise til et kjent navn. NS sin vektlegging av folkemusikk kan med andre ord ha åpnet dører til partiet i miljøer hvor sjangeren stod sterkt. Om folkemusikk skal ses i et propagandaperspektiv er det imidlertid mer nærliggende å se på sjangeren i en nasjonalkulturell kontekst. Den norske nasjonalkulturen hadde en sterk, samlende symbolverdi i en vanskelig periode. Gjennom å gjøre seg til representant for den, og dermed også folkemusikk, er det ikke usannsynlig at NS hadde et mål om at dette kunne være med på å øke støtten til partiet i befolkningen.

NS sin tilnærming til NU viser på samme måte som tilnærmingen til det generelle folkemusikkmiljøet, at det var viktig å vise til støtte fra miljøer hvor den norske nasjonalkulturen stod sterkt. Det var spesielt aktiviteten til de ulike bygdelagene i Oslo som ble viet oppmerksomhet av NS. Bygdelagenes ansvar som forvaltere av en norsk kulturarv ble fremhevet som viktig. Fremhevingen av folkedansens rolle på disse lagenes arrangementer viser igjen hvilken sterk stilling NS ga denne dansetypen.

Det er tydelig at NU fikk mest oppmerksomhet før det ble tatt over av NS. Dette har sammenheng med at de fleste meldte seg ut av NU og bygdelagene da NS tok over. Dette viser at NS sin tilnærming til folkemusikkmiljøet ikke lyktes, og at store deler av folkemusikkmiljøet ikke ville ha noe med NS å gjøre. At så få profilerte folkemusikere ble med i partiet er en ytterligere indikasjon på at folkemusikkmiljøet ikke stod for noen overrepresentasjon i NS.

6.0 Avslutning

Denne oppgaven har reist følgende problemstilling: *Hvilken rolle hadde norsk folkemusikk i Nasjonal Samlings ideologi og propaganda.* Perioden forut for 2. verdenskrig har blitt belyst, men oppgaven har lagt mest vekt på tiden Norge var okkupert av Nazi-Tyskland.

Folkemusikkens rolle i NS sin ideologi må ses i sammenheng med partiets holdning til den norske nasjonalkulturen. Denne delen av ideologien ble for alvor kommunisert utad etter en kulturpolitisk nyorientering rundt 1940/1941. NS sine tanker omkring den norske nasjonalkulturen representerte ikke noe nytt. Både nasjonsbyggere på 1800-tallet og samtidige organisasjoner forfektet et lignende kulturpolitisk syn. Forskjellen lå i at NS gikk lenger i sin idealisering av det opprinnelige norske. Den sterke vektleggingen av den norske nasjonalkulturen gjorde at også folkemusikk ble en viktig del av NS sin ideologi.

Gulbrand Lundes tanker omkring norsk folkemusikk viser på ulike måter hvilken rolle denne kunstsjangeren fikk i NS. Lundes omtale av folkemusikk var preget av en sterk retorikk. Han fremhevet blant annet at andre musikkjangre burde hente inspirasjon fra folkemusikken. Dette indikerer en holdning om at folkemusikk ble sett på som et ideal for NS. Lunde la i sin retorikk også vekt på folkemusikkens bånd til naturen. Denne retorikken henspeilet på en idealisering av opprinnelig norske. Lundes språkbruk i denne sammenhengen hadde klare fellestrekk med hvordan folkemusikkmiljøet omtalte sin egen musikk. Det klareste eksemplet på dette var Arne Bjørndals tale under stiftelsesmøtet til LfS i 1923. At Lunde brukte en lignende retorikk kan ha hatt sammenheng med et propagandamotiv. Ved å omtale folkemusikk i slike vendinger, er det ikke utenkelig at holdningene til NS kunne utvikle seg i en positiv retning i miljøer hvor en slik retorikk var kjent.

Lundes fremstilling av folkemusikk viser hvordan NS så på sjangeren som en del av den norske kulturarven. Denne holdningen var også bakgrunnen for at folkemusikk skulle være en del av fundamentet til det nye samfunnet NS ville bygge. Et viktig poeng i denne sammenhengen er at Lunde ikke ga folkemusikken forrang i forhold til andre norske kulturuttrykk. Dette er en god indikasjon på at folkemusikkens rolle i NS sin ideologi i første rekke skyldtes sjangerens kulturelle autentisitet, og at den var en del av en samlet norsk nasjonalkultur.

For NS var det viktig å formidle den norske folkemusikken ut til befolkningen. Dette understrekes av all oppmerksomheten folkemusikk fikk i media. Fritt Folk var mediet som brukte mest ressurser på folkemusikk, men også i filmrevyer, propagandafilmer og kulturfilmer fikk sjangeren innpass. Vektleggingen av folkemusikk i media kan også ha hatt

sammenheng med et ønske om å vise befolkningen at sjangeren var levende og i bruk. Dette kunne ha vært med på å legitimere hvorfor folkemusikk fikk såpass mye oppmerksomhet som den gjorde.

I media gikk NS, til forskjell fra Lundes retoriske tekster, dypere inn på hva som faktisk gjorde norsk folkemusikk så spesiell. Dette gjaldt i første rekke Fritt Folk. Her forsøkte avisen på en analytisk måte å vise hvorfor norsk folkemusikk var enestående. Dette kan ha hatt sammenheng med et ønske fra NS sin side om å opptre som en slags forvalter av norsk folkemusikk. Om denne rollen skulle være troverdig måtte de også formidle folkemusikk utover et overfladisk, retorisk nivå. Innslagene av artikler og reportasjer som gikk dypere inn i norsk folkemusikk er imidlertid beskjedne. Selv om NS kan ha hatt et ønske om å vise en omfattende forståelse av norsk folkemusikk, er det tydelig at de ikke fikk det til. Ut fra dette er det mulig å konkludere med at kjennskapen til norsk folkemusikk innad i partiet trolig ikke strakk seg lenger enn til et overordnet nivå. Dette underbygger påstanden om at folkemusikkens rolle i NS i første rekke skyldtes dens nasjonalkulturelle autentisitet.

NS iverksatte en rekke tiltak for å få norsk folkemusikk frem i lyset. På tross av at partiet ofte hadde en overfladisk og retorisk tilnærming til norsk folkemusikk, viser disse tiltakene at både tid og krefter ble brukt på å få spredt sjangeren. Dette ble gjort på flere områder. Folkedansen ble tillatt i grunnskolen, på tross av forbud mot dans i det offentlige rom. Det ble arrangert kurs og sågar opprettet en egen skole som hadde et tydelig fokus på å videreformidle den norske nasjonalkulturen. Finansielt ble det også gitt støtte til dette arbeidet. Den mest sentrale personen som arbeidet med å fremme norsk folkemusikk var trolig Jim Johannessen. Som riksleder for Hirdmusikken jobbet han etter konkrete målsettinger som tok sikte på å få norsk folkemusikk frem i lyset. Med alle tiltakene som ble initiert er det tydelig at NS satte handling bak sin retorikk. De fremhevet folkemusikken som en viktig del av sin kulturpolitiske ideologi, og gjorde konkrete tiltak for å få sjangeren frem i lyset.

Folkemusikkens rolle i NS sin ideologi hadde også innvirkning på folkemusikkmiljøet i Norge. Partiet forsøkte blant annet å vise til støtte fra sentrale folkemusikere. En slik støtte kunne ha vært med på å underbygge NS sitt mål om å fremstå som de rette forvalterne av denne kulturgrenen. Både i Fritt Folk og på filmrevyene ble utøvere innenfor folkemusikk trukket frem. Dette var både utøvere som støttet NS sin ideologi, men også utøvere som ikke ville ha noe med partiet å gjøre. At NS brukte utøvere som tok avstand fra ideologien synliggjør hvor viktig det var for partiet å vise til støtte i folkemusikkmiljøet. Det faktum at

avdøde folkemusikere ble adoptert inn i ideologien understreker dette ytterligere. Ved å ta sentrale folkemusikere til inntekt for NS, er det nærliggende å tro at partiets vektlegging av norsk folkemusikk ble mer troverdig. Bruken av sentrale folkemusikere kan også ha blitt gjort ut fra en propagandamålsetting. Et kjent navn kan ha gjort veien til medlemskap i NS kortere blant andre folkemusikere.

I Fritt Folk ble det brukt mye spalteplass på Noregs Ungdomslag, som hadde tette bånd til norsk folkemusikk og den norske nasjonalkulturen. Det ble fremhevet at de ulike bygdelagene i NU hadde et ansvar for å opprettholde den norske kulturen. I reportasjene fra bygdelagene er det igjen tydelig at NS fremhevet den norske folkedansen som et viktig kulturelement. Det er ikke utenkelig at NS sin store dekning av bygdelagene kunne ført til en mer positiv holdning til partiet blant NUs medlemmer. NS sin vektlegging av folkemusikk kan med andre ord ha åpnet dører til partiet i miljøer hvor sjangeren stod sterkt.

NS sin tilnærming til det norske folkemusikkmiljøet førte ikke frem. Selv om enkelte folkemusikkdiristrikter hadde en sterk oppslutning om NS er det ingenting som tyder på at miljøet som helhet representerte en større del av partiets medlemsmasse, sett i forhold til andre miljøer. At NS ikke lykkes i sin tilnærming til folkemusikkmiljøet, understrekes ved å se på den store andelen av bygdeungdomslagene som sluttet med sin virksomhet da NS tok over styringen i NU og bygdelagene i februar 1942. Det meget beskjedne antallet profilerte folkemusikere som ble med i NS kan også være en indikasjon på at de fleste folkemusikere holdt seg borte fra partiet.

Den norske folkemusikken kan ha blitt brukt som en del av propagandaarbeidet NS rettet mot hele befolkningen. Med en utenlandsk okkupasjonsmakt er det ikke usannsynlig at NS brukte folkemusikken til å spille på nasjonale følelser i folket. Folkemusikken må i en slik sammenheng igjen ses som en integrert del av en norsk nasjonalkultur. Ved å gjøre seg til representant for en slik kultur, er det ikke usannsynlig at NS hadde som mål å øke partiets oppslutning. Det er vanskelig å få svar på hvilke motiver som lå bak NS sin bruk av folkemusikk. Det er uansett tydelig at partiets forsøk på å vinne støtte i det norske folk mislyktes.

Denne oppgaven har vist hvilken stilling norsk folkemusikk hadde i NS sin ideologi og propaganda. Omtalen, fremstillingen og formidlingen av folkemusikk viser at sjangeren var en viktig del av NS sitt ideologiske tankegods, og at den trolig kan ha spilt en rolle i partiets propaganda. Det er likevel tydelig at folkemusikkens betydning for NS i første rekke knyttet seg til sjangerens nasjonalkulturelle autentisitet.

I arbeidet med denne oppgaven har det kommet frem at NS ikke ga folkemusikken noen forrang i forhold til andre norske kulturuttrykk. En tilnærming til NS som kan være interessant i en videre forskningssammenheng er hvordan partiet brukte andre aspekter ved den norske nasjonalkulturen i sin ideologi og propaganda. Hvilken rolle spilte for eksempel den norske bunaden for partiet? Hvordan var holdningen norsk byggeskikk, treskjæring og folkediktning? For videre forskning kan det også være interessant å se NS sin kulturpolitiske ideologi i en større kontekst. Representerte denne ideologiske tilnærmingen et brudd eller en kontinuitet. Jeg har vært inne på dette spørsmålet, men en slik tematikk har mange problemstillinger som kan være interessante i et historisk forskningsarbeid. En annen vinkling som kan være interessant er å sammenligne synet på folkemusikk mellom Norge og Nazi-Tyskland. Dette vil sette NS sin kulturpolitikk i et internasjonalt perspektiv. I en slik tilnærming vil det igjen bli naturlig å se folkemusikken i en nasjonalkulturell kontekst.

7.0 Kilder og litteratur

7.1 Primærkilder

7.1.1 Skriftlige kilder

Lunde, Gulbrand: *Kampen for Norge I, Skrifter, foredrag og avisartikler 1933-1940*, Oslo 1941

Lunde, Gulbrand: *Kampen for Norge II, foredrag og artikler 1940-1941*, Oslo 1942

Lunde, Gulbrand: *Kampen for Norge III, foredrag og artikler 1942*, Oslo 1943

NS sangbok 1942

Program for Nasjonal Samling 1940

Riisnæs, Sverre: *Nasjonal samling og lovverket*, Oslo 1942

7.1.2 Aviser og tidsskrifter

Fritt Folk (mikrofilmavg.) 1(1936) - 10(1945)

Norsk kinoblad 1(1941) – 2(1945)

7.1.3 Landssvikarkivet i Riksarkivet

Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 25 – Olav Evju

Landssvikarkivet: Notodden politikammer, sak 727/45 – Einar Lund

Landssvikarkivet: Oslo politikammer, Dommer 3300 – Jim Johannessen

Landssvikarkivet: Vestoppland politikammer: forelegg 427 – Andreas Hauge

7.1.4 Muntlige kilder

Intervju med Ingar Ranheim: 25. august 2011

Intervju med Dagne Groven Myhren: 8. september 2011

Intervju med Magne Myhren: 8. september 2011

7.1.5 Film

Fyrst, Walter (regissør): *Vi er Vidkun Quislings hirdmenn*, 1942, Utlånt fra Valdres Folkemuseum

Norsk films revy nr. 7, 1941, *Norge i bilder, filmavisen 1941 – 1963* [DVD], disc 1

Norsk films revy nr. 21, 1942, *Norge i bilder, filmavisen 1941 – 1963* [DVD], disc 2

Norsk films revy nr. 29, 1942, *Norge i bilder, filmavisen 1941 – 1963* [DVD], disc 2

Norsk ukerevy nr 49, 1943, Nasjonalbibliotekets avdeling i Rana (NBR), tittelnummer i database: 11452

Norsk filmrevy nr. 26, 1944, Nasjonalbibliotekets avdeling i Rana (NBR), tittelnummer i database: 13289

7.2 Andre kilder

Folk og Land (mikrofilutg.) Nr. 3, 1999

7.3. Litteratur

Aksdal, Bjørn ”Innsamling og institusjonalisering” i Aksdal, Bjørn og Nyhus, Sven (red.): *Fanitullen, en innføring i norsk og samisk folkemusikk*, Oslo 1993

Almenningen, Olaf, Dale, Alv Reidar, Forsberg, Sæbjørn og Vikør, Lars S.: ”Og byen er vår bror...”, *BUL i Oslo 1899-1989*, Oslo 1989

Brazier, Eirik C.: *Stortingets bevilgninger til kultur 1900-1960*, Oslo 2005

Christensen, Olav, ”En nasjonal identitet tar form, etniske og nasjonalkulturelle avgrensninger” i Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske, perspektiver på utviklingen av en norsk identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998

Dahl, Hans Fredrik: *En fører for fall*, Oslo 1992

Dahl, Hans Fredrik, Hjeltnes, Guro, Nøkleby, Berit, Ringdal, Nils Johan og Sørensen, Øystein: *Norsk krigsleksikon 1940-1945*, Oslo 1995

Dahl, Hans Fredrik, Gripsrud, Jostein, Iversen, Gunnar, Skretting, Kathrine og Sørensen, Bjørn: *Kinoens mørke, fjernsynets lys, levende bilder i Norge gjennom hundre år*, Oslo 1996

Dahl, Hans Fredrik, Hagtvet, Bernt og Hjeltnes, Guri: *Den norske nasjonalsosialismen, Nasjonal samling 1933-1945 i tekst og bilder*, Oslo 2009

Dahl, Hans Fredrik, ”De store ideologienes tid” i Berg Eriksen, Trond og Sørensen, Øystein (red.): *Norsk idéhistorie, Bind 5*, Oslo 2001

Guttormsen, Bjarne: *Norge i Oslo, By- og bygdelag 1862-1949*, Oslo 1949

Haugan, Anne Svånaug: *Takt og tonar, Soga om folkemusikken og folkedansen i Numedal*, Prestfoss 2011

Helseth, Tore: *Filmrevy som propaganda, den norske filmrevyen 1941 – 45*, Oslo 2000

Hodne, Ørnulf, ”Fedreland og fritid 1920-1939” i Kløvstad, Jan (red.): *Ungdomslaget, Noregs Ungdomslag 1896-1996*, Oslo 1995

Jensen, Tom B. og Dahl, Hans Fredrik: *Parti og plakat, NS 1933-1945, ny forøket utgave*, Røyken 2005

Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise: *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde 1999:

Kjelstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den engang var, en innføring i historiefaget, 2. utgave*, Oslo 1999

Klippenberg, Mona, ”Folkeleg opplysning på fullnorsk grunn, Tida før 1905” i Kløvstad, Jan (red.): *”Ungdomslaget, Noregs Ungdomslag 1896-1996”*, Oslo 1995

Klippenberg, Mona, ”Ut or unionane? Den frilynte ungdomsrørsla i fremvekstårene” i Sørensen, Øystein (red.) *Jakten på det norske, perspektiver på utviklingen av en norsk identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998

Laland Mohn, Gunhild: ”Ideologi og estetikk, Kampen for Norge – en analyse av Gulbrand Lundes tekster”, Oslo 2005

Lauvrud, Knut, ”Kvifor bomma nazistane?” i Kløvstad, Jan (red.): *Ungdomslaget, Noregs Ungdomslag 1896-1996*, Oslo 1995

Michaelsen, Aslaug Groven: *Fakkelen*, Tangen 1990:

Myhren, Magne, ”Spelmenn på hardingfele” i Aksdal, Bjørn og Nyhus, Sven (red.): *Fanitullen, innføring i norsk og samisk folkemusikk*, Oslo 1993

Mæland, Jostein: *Landslaget for spelemenn, 1923-1973*, Voss 1973

Ottesen, Per: *Pål Kluften, lokalpatriot og verdensmann*, Vinstra 2002

Ranheim, Ingar: *Landslagt for Spelemenn, 1973 – 1998*, Fagernes 1998

Seip, Anne Lise, ”Det norske vi, kulturnasjonalisme i Norge” i Sørensen, Øystein (red.) *Jakten på det norske, perspektiver på utviklingen av en norsk identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998

Selvåg, Reidar ”Toneartsspørsmålet i norsk folkemusikk” i Aksdal, Bjørn og Nyhus, Sven (red.): *Fanitullen, innføring i norsk og samisk folkemusikk*, Oslo 1993

Sørensen, Øystein ”Hegemonikamp om det norske, elitens nasjonsbyggingsprosjekter 1770 – 1945” i Sørensen, Øystein (red.) *Jakten på det norske, perspektiver på utviklingen av en norsk identitet på 1800-tallet*, Oslo 1998

Sørensen, Øystein ”Drømmen om det storgermanske rike, pangermanisme i Norge ca 1850-1945” i Emberland, Terje og Sem Fure, Jorun (red.): *Jakten på Germania, fra nordensvermeri til SS-arkeologi*, Oslo 2009

Thomsen, Kjell: *Norsk kappleiksog og andre hendingar i norsk folkemusikksog : utgjeve til minne om den første norske kappleik halden i Bø i Telemark, 1888*, Stord 1978

Welch, David: *The Third Reich, politics and propaganda*, London 1993

7.4 Bilder

Artikkel om tysk raseforskning, publisert 29. januar 2010, <http://www.folkemusikk.no/sverma-for-folkemusikken.4726445-153204> (sist besøkt 7. mai 2012)